

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CHRIS BATEMAN'IN KAOTİK ETİK ANLAYIŞI

Güler CANSIN

Danışman
Prof.Dr. Mehmet TÜRKERİ

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Chris Bateman’ın Kaotik Etik Anlayışı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
ChrisBateman’ın Kaotik Etik Anlayışı
Güler CANSIN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Kişiselik, toplumsal yaşam veya insan dışı varlıklar; hiç ayrım yapmadan yaşadığımız dünyada olağan birçok sistem vardır ki bunlardan bir tanesi de ahlak sistemidir. Bu ahlaksal yaşam alanında da birçok deformasyon ile karşılaşmaktayız. Çalışmamızda buradaki aksaklıklar üzerinde durmaya çalışmıştır.

İngiliz asıllı Chris BATEMAN’ın kaotik etik anlayışını konu edindiğimiz bu çalışmada; insanların şahsi olarak ahlaksal yapısını ya da ahlak halkasına nasıl dahil olduğunu, bu süreçte yaşanabilecek kaotik vakaların incelenmesini, insanların tekil olarak bu bozulmaya nasıl etkileri olduğunu gösterilmeye çalışılmıştır. Elbette kaos kavramını tekilde aramak tam anlamıyla doğru değildir. Toplamlar halinde yaşadığımız olası kaotik vakalara değinmeyi, bunların çözüm önerileri üzerinde durması hedeflenmiştir. Dünya örgütleri tarafından ‘hak’ olarak tanımlanmasına rağmen uygulanmadığı için acıya sebep olan olgular üzerine durmak istenmiştir; insan hakları, hayvan hakarı.. gibi.

Ahlaki doğrultusunda orta yolu bulma çabası içinde olan Bateman, ahlak felsefesinde de bu çizgiden ayrılmak istemediğini, eseri‘Kaos Etiği’ ile bize göstermektedir. Bu doğrultuda hareket ederek dünya üzerindeki etik anlayışına yeni pencereler açmak hedeflenmiştir. Bu hedef için incelemiş oldunuz eseri ve orada anlatılmak istenen kaotik durumlar harmanlamaya çalışılmıştır. Yapmaya çalıştığımız incelemede, etiğin herkesçe anlaşılabilir bir şey olup olmadığını ve kaosun ne denli düşünceleri veya eylemleri içine aldığını

anlatma gayretinde bulunulmuştur. Dünya üzerinde olmakta olan hareketlerin, yeniliklerin, gelişmelerin veya kâbusların altı çizilmeye çalışılmıştır. Hukuk ile Kaosun mücadelecî tutumuna değinilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaos, Etik, Ahlak, Hukuk, Ahlak Felsefesi, Kanun, Mitoloji, Hak, Yasa.

ABSTRACT
Master's Thesis
Caotic Ethics Approach of Chris Bateman
Güler CANSIN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Philosophy and Religious Sciences
Philosophy and Religious Sciences Program

Chris Bateman – British origin – was born in 1972. He is both a philosopher and a game designer. Even though it hasn't translated into Turkish he has many works and articles. Bateman has adopted a method that links the games and the philosophical perspective. At the same time he focuses on morality impulse in his philosophical view and he tries to direct the philosophy of ethics by benefiting from his own life, his environment and his knowledge. The work “Caotic Ethics” that we are analyzing is one of his works revealed like this.

We start this study with respect to his own work “Caotic Ethics” to explain his caotic ethics approach. Bateman shows with his works that he doesn't want to give up his sense of decency by means of trying to reach a compromise in accordance with his morality. We try to explain “Chaos ethics” term – belongs to him – by his own words. We aim to form new aspects to the understanding of ethics in the world. For this purpose we try to collate the work itself and situations mentioned in it. We try to reveal whether ethics can be understood by everyone or not and which actions and thoughts does chaos encompass. We study on emphasizing the movements, innovations, developments and nightmares across the world. We want to mention the struggle between law and chaos.

Chaotic ethic understanding of Bateman is based on the thoughts of many writers and philosophers. Sometimes common decisions were made but sometimes different thoughts were upheld. We aim to mention briefly the caotic ethic understanding of Bateman.

Keywords: Chaos, Ethic, Morality, Law, Philosophy Of Ethics, Rule, Mythology, Right

CHRIS BATEMAN'IN KAOTİK ETİK ANLAYIŞI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
CHRIS BATEMAN'IN KAOTİK ETİK ANLAYIŞI	viii
İÇİNDEKİLER	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSELLİK, FELSEFE VE ULUSAL KAOS

1.1. KİŞİSELLİK ÜZERİNE KAOTİK ETİK	3
1.1.1. Dışlanmışlar Üzerine Kaotik Etik Anlayışı	10
1.1.2. Sanalsal Yalnızlık	13
1.2 AHLAKIN BİLİMSEL VE FELSEFİ YÖNDEN SARSIRILIŞI	17
1.2.1 Bilimden Sonra Ahlaki Kaos	17
1.2.2. Viyana Çevresi Anlayışı	19
1.2.3. Felsefi Yönün Hezeyanı	22
1.2.4. Görecelilik Kurbanı	24
1.3 HUKUK VE KAOSUN İNCELENMESİ	29
1.3.1 Vikingler ve Kaos	29
1.3.2. Etikte Üç Temel	33

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN HAKLARI VE İNSAN

2.1 İLİŞKİLİ OLDUĞUMUZ HAYVANLAR	41
2.2. İNSANLIK ÖNCESİ AHLAK	43
2.3. KEDİLER VE KÖPEKLER	45
2.4.DEĞERLER ÜZERİNE	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETİKSEL DOĞRULAR

3.1. KURUMLAR VE TUTUMLAR	57
3.1.1 Ölümün Etiği	64
3.2. BÜROKRASI ALANINDA KAOS	68
3.2.1. İnsan Öldürme Üzerine	71
3.3. ULUSAL GERÇEKLER	77
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	92

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletler
Çev.	Çeviren
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
S.	Sayfa no
vb	ve benzeri

GİRİŞ

Araştırmanın konusu ve sınırları: Chris Bateman'ın Kaotik Etik anlayışını konu edindiğimiz bu çalışmada ilk olarak yazarımız hakkında kısa bir bilgi vermek gerekirse; 1 Ocak 1972 doğumlu olan Chris Bateman, İngiliz asıllıdır. Felsefeci, yazar ve oyun tasarımcısıdır. Yapay zekâ/bilişsel bilim alanında uzmanlaşmış, insanların neden ve nasıl oyun oynadıklarını dair bağımsız çalışmalar ortaya koymuştur. 2013 yılında oyun estetiği alanında doktora yapan ilk insan olmuştur. Oyun tasarımcısı olan Bateman'ın en çok bilinen oyunları: Discworld Noir ve Ghost Master dır. Bateman'ın yazdığı kitaplar arasında video oyunları için açıklama niteliğinde olanlarda vardır. Kendisi felsefe ile oyun arasında bir bağ kurmuş ve Bu bağ anlatan Only a Game adlı internet blogu tasarlamıştır. Türkçeye çevrilen kitabı 'Kaos Etiği'dir.

Bateman'ın etik anlayışını incelemek için Kaos Etiği kitabını esas kabul edip, onun Kaos hakkında ya da kaotik etik anlayışını ifade etmek için bu kitabı esas alacağız. Bateman, yaşam boyunca hep bir kaosu olduğunu ve bu kaosu düzene sokmaya çalıştığımızı, bunun arkasında bizim erişmek istediğimiz ve başarısız olduğumuz mükemmel bir düzenin olduğunu düşünür. İnsanların bu düzeni ararken düzenli olmadıklarını, arama çabalarının eksik olduğunu belirtir. Bu arama çabalarındaki eksikliğin altında da kaosu yattığını ifade eder.

Bateman'ın dine ve mitolojiye olan alakası aşikârdır. Kaotik Etik anlayışını da bu iki noktaya değindirmeden geçmez. Eski mitlerin bizler için neler ifade edebileceğini, dinin veya dini gerçeklerin ne yönde anlaşılmış olabileceğini, bunların inkârının veya kabulünün neler getirdiğini, 'Kaos Etiği' adlı çalışmasında bizlere sunmaktadır. Dünya yaşantımız içinde elbetteki sadece dinsel gerçekler veya mitsel olgular yer almamaktadır. Hayatın, dolayısıyla dünyanın sürekli hareket halinde olduğunu ve yeni gelişmelere kapılar açtığını unutmamalı. Bu yeniliklere olan etiksek bakışımızı veya kaos etiği açısından incelenmesini yapmaya çalışacağız. Konu hakkındaki görüşünü net bir şekilde anlamak için kendisini kaleme aldığı 'Kaos Etiği' adlı eserini temel başlıklar çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

Çalışmamızda esas olarak Chris Bateman'ın kaleme aldığı 'Kaos Etiği' adlı eseri temel konuları incelenirken betimleme yöntemi kullanılacaktır. Bahsini

ettiğimiz bu eser dokuz bölümden oluşmakta ve her bölümü Bateman kendine has ifadelerin yer aldığı başlıklar ile bizlere sunmakta. Burada amacımız bu başlıklar altında yatan o fikirleri ve tartışmaları gün yüzüne çıkarmaktır. Bahsini ettiğimiz bölümleri kendimize uygun olarak katagorize etmeye ve bunları o bölümler içinde bağlantılar kurarak aktarmaya çalışacağız.

Araştırmanın amacı ve önemi: Chris BATEMAN'ın 'Kaos Etiği' adıyla kaleme aldığı görüşlerini incelemektir. Konuyla ilgili çalışmanın yapılmamış olması onun önemini ve özgünlüğünü oluşturmaktadır.

Kaynak değerlendirmesi: Chris Bateman'ın kaotik etik anlayışını konu edindiğimiz çalışmada esas kaynağımız yine Bateman'ın kaleme aldığı 'Kaos Etiği' adlı eser olmuştur. Bu eseri seçmemizde ki esas neden ise Bateman'ın konu hakkındaki esas görüşlerini birincil kaynaktan yararlanarak okuyuculara sunmaktır. Bu eser ile birlikte konunun bahsi olan ve bağlantısı bulunan eserlerden de yararlanmaya çalıştık.

Yapmış olduğumuz çalışmada hedeflediğimiz şey; gerek ferdi gerek toplumsal, insanla birebir bağlatılı veya dolaylı yönden onu etkisi altına alan her şeyde var olan kaosu veya bizlerin eli ile oluşturulan çıkmazları bir şekilde inceleme altına almak ve bu incelenen neticesinde kaotik vakaları gün yüzüne çıkarmaktır. Yapmayı hedeflediğimiz bu çalışma dünyayı, onun üzerinde yaşayan her canlıyı birebir ilgilendirmekte ve o karmaşık düzenin bir parçası yapmaktadır. Biz bu ait olduğumuz düzensiz düzene bir bakış sunmayı hedefledik

Ders dönemimde ve tez aşamamda desteklerini ve değerli görüşlerini eksik etmeyen sayın danışman hocam Prof. Dr. Mehmet TÜRKERİ, sayın hocam Araştırma Görevlisi Muhammed İkbâl HARDAL'a ve emeği geçen diğer hocalarıma, bu süreçte hep yanımda olan aileme özellikle sevgili annem Emine CANSIN ve babam Ramazan CANSIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSELLİK, FELSEFE VE ULUSAL KAOS

Kaos anlam olarak kargaşayı içine alır ve insanların yaşanmışlıkları, içinde bulundurduğu kargaşa nedeni ile kaotik bir serüvendir. Bu süreçte ki ilk kaos kişinin kendisi ile alakalıdır. Öz eleştiri gerektiren, şahsi yaşam alanı olarak isimlendirdiğimiz; kendimizi ilgilendiren konularda aldığımız kararlar, yaptığımız fiiller ile alakalı bölümdür. Unutulmamalı ki fertlerin birleşimi ile toplum oluşur, burada biraz daha büyük kaotik vakalar ile karşılaşırız. hayatımızı etkisi altına almış her konuyu değerlendirebiliriz; internet, hastalık, teknoloji, sosyal çevre, aile ... vedahası. Dünya üzerinde topluluk adına alınan kararlar sadece şahsi olanlar değil devlet tekeline ait, uluslararası bir prosedüretabi olanlarda vardır ki bu da ulusal kaotik vakaların yaşandığı ortamdır. Bu bölüm de benzer nitelikte olan konular ele alınmıştır.

1.1. KİŞİSELLİK ÜZERİNE KAOTİK ETİK

Chris Bateman ahlak felsefesi içinde yer alan ‘Kaos Etiği’ni kalemine almış vekendine has bir anlatım ile bizlere aktarmıştır. Bizde bu aktarım üzerinden yola çıktık. Konu bütünlüğünü anlamak için önce bahsimiz olan kelimeleri ve kavramları tanıyalım.

Bateman’a göre ‘Kaos Etiğinin’ tanımı: herhangi bir ahlakı tanımlamak için mutlak gerçeği reddeden sistemi ve böylece ahlakın herhangi bir evrensel kurumsallaşmaya karşı koyduğunu ifade eden bir tabirdir. Bu terimin tanımını yazmak istedim ki Bateman’ın anlatımına devam ettikçe bu tabide tekrar tekrar dönüp bakma gereksinimi duyacağız. Terimsel olarak kaos: ilk maddenin, evrendeki düzenden önce söz konusu olan, düzensiz, karmakarışık, şekilden yoksun ve ayrılmamış hali. Dünyanın yaradılışından önce, bütün madde öğelerinin içinde bulunduğu karışıklık, kargaşıklık. Evrendeki egemen gücün yasa ve düzen değil de, raslantı olduğu durum.¹ Sözlük anlamı olarak kaos: evrenin düzene girmeden önceki

¹ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999 s.491.

biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu. Kargaşa² anlamlarına gelmektedir. Sözlük anlamı olarak kaotik ise; kargaşa içinde olan³ anlamındadır.

Bahsimizin bir diğer kelimesi olan ‘etik’ ise; töre bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü, etik bilimi, ahlaki, ahlakla ilgili⁴ gibi anlamlara gelmektedir. ‘Etik’ tertimsel olarak ‘ahlak felsefesi’ katagorisine dâhil edilir ve “ahlak felsefesi; Felsefenin, ‘ödev’, ‘yükümlülük’, ‘sorumluluk’, ‘gereklilik’, ‘erdem’ gibi kavramları analiz eden, ‘doğruluk’ ya da ‘yanlışlık’la ‘iyi’ ve kötü’yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ‘ahlaki eylem’in doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı. Temelde iyi ve doğru gibi iki etken tarafından belirlenen ve iyi ve doğru olana, neyin iyi ve doğru olduğuna ilişkin araştırmadan oluşan pratik felsefe”⁵ şeklinde ifade edilir. Badiou etiği; “Etik, Yunanca da, iyi bir “varoluş tarzı”, bilgece bir eylem yolu arayışına karşılık gelir. Bundan dolayı etik, felsefenin bir parçası, pratik varoluşu iyi tasarımı etrafında düzenleyen parçasıdır.”⁶ Şeklinde tanımlar. “insanların davranışlarını kendilerine göre düzenlediği bir ilkeler sistemi yada dizisini ifade eder.”⁷ Tanımını yapmamız gereken bir diğer kavram ise ahlaktır; “Genelanlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü; bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy insanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı.”⁸ Biz de bu tanımların ışığı altında konumuz olan kaotik etik anlayışına bir pencere aralayacağız.

Bateman’ın Kaos Etiği kitabının ilk konusu “Manevi çatışma”⁹ adlı başlıktır. Ve bu başlık altında kişisel benlik olgusunu çok değişik bir yorum ile bizlere sunmuş adeta ‘kaos’ kavramının önce zerrede yani kişilerde aranması gerektiğine değinmiştir. Öncelikle unutmamalıyız ki dünya üzerinde ki iyi de kötü de, varlık da

² Şükrü Haluk Akalın ve Belgin Tezcan Aksu, **Türkçe Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.1302.

³ Akalın ve Aksu, s.1302.

⁴ Akalın ve Aksu, s.828.

⁵ Cevizci, s.18.

⁶ Alain Badiou, **Etik**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2003, s.17.

⁷ Mehmet Türkeri, **Etik Kuramları**, Lotus Yayınları, Ankara, 2011, s.11.

⁸ Cevizci, s.17.

⁹ Chris Bateman, **Kaos Etiği**, çev. Senem Babaoğlu, Doruk Yayınları, 2017, s.21.

yokluk da çoğunluk olarak insanı ilgilendirmektedir. Yapacağımız her çalışmada bu doğrultuda olacaktır.

Bateman'ın kaotik etik anlayışında ki ilk yerin 'benlik' olduğunu demiştik ki bunu bize ele aldığı kitabında ilk olarak kendinden bahsetmesi ile çok net anlamış oluyoruz. Kitabında "kağıttan zaman makinesi"¹⁰ diye adlandırdığı bölümde kendi günlüklerinden yani hayatından bahsetmesi, kaos kavramını ilk orada araması ve içsel olarak geçirdiği kaos etiği anlayışını bizlerle paylaşmıştır. Günlüklerini yaşam ile yüzleşme olarak görmektedir.

Normal şartlarda bir etik kuramından bahsetmek için evrenselliği gözetmek bu terimi genele yayarak kullanmak gerekir ama yazarımızın farklı yorumu olarak bunu içselleştirdiğini insan benliğine, kişisel yaşamına indirgediğini görüyoruz. Bateman günlüklerinden bahseder ve günlükler kişinin kendisi ile yüzleşmesidir ve buda kişi içi kaosun yada kişi içi sisteme aykırı olmayı ifade eder. Daha önce yapılanlar- yanlışlar-doğrular-.

Unutulmamalı ki birey toplumun yapı taşıdır ve bireyin geçmişi şimdiki zamanı ve gelecekteki hali içsel kaosa çok güzel örneklerdir. Bireyin geçmişteki hataları ve doğruları, şuan yapmakta olduğu fiiller ve gelecekte ki fiillerinin doğru veya yanlış olması bir açıdan Evrenselliğe işarettir. Yani toplumda ki yerine, kültürel anlayışı ile hep kontak halde ilerlemektedir. Şunu unutmamalıyız ki birey toplumda ki en küçük yapı taşı ve toplumda oluşacak etik, kaos veya herhangi bir kuram önce bireyin kendi şahsında oluşacaktır. Bireyde oluşmayan kuram toplumda yok demektir yani evrensellik söz konusu değildir.

Bireysellik veya kişilik sadece söylem olacak kadar basit bir durum olarak algılanmamalıdır. 'Ben' veya 'benlik' insanın içinde bulunduğu hal'in ta kendisidir. Soren Kierkegaard ben için 'tin' terimini kullanır. "İnsan tindir. Ama tin nedir? Tin ben'dir. Ama ben nedir? Ben, kendine bağlı olan bir ilişkidir; daha doğrusu ben, ilişki içinde bu ilişkinin içsel yönelimidir; ben, ilişki olmayıp ilişkinin kendine dönüşüdür. İnsan, sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir"¹¹ burada biz insan için olabilir ve zorunluluk olarak sentez olduğunu görüyoruz.

¹⁰ Bateman, s.21.

¹¹ Soren Kierkegaard, **Ölümçül Hastalık Umutsuzluk**, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğubatı Yayınları, 2010, s.18.

Chris Bateman bu alanda iki tür kişilikten bahseder: “seri kişilik- dizi kişilik.”¹²Seri kişilik bölümünde: kişi hayat hikâyesini doğumla başlayıp ölümle sona eren kişiler olarak düşünmek yerine, hayatımızı farklı bölümlere bölebileceğimizi öne sürer. Dizi kişilik ise: maneviliğe nasıl yaklaştığımıza dikkat çeker. Geçmişteki ve gelecekteki benliğimizin kendimiz ile ne denli ilgili olduğunu, adalet, sorumluluk, makullük, doğruluk gibi konseptler ile içli dışlı olduğunu belirtiyor. Bu ayrıma birinde bütünsel birinde parçalar halinde etik anlayışı hâkim diyebiliriz. Hayatımızı anlamlandırma noktasında günlüklerimiz, kendimiz hakkında tuttuğumuz notlarımız bize yol gösterir ve Kierkegaard’ın ifadesi ile ‘hayatı tersten anlamlandırmalı ama ileriye doğru yaşamalı’.

Bateman da bu şekilde yapar ve kendi benliğinden bahsederken birkaç dönemini ele alır; 12 li yaşları yani dindar benlik dönemi. Bu dönemin kendi hayatında ilk dizi- kişiliği olduğunu söyler. Bu benlik döneminde Tanrı ile konuştuğunu ifade eder. Diğer benliği yaratıcı benlik ki bu dindar benliğine kızgın olduğu benliktir. Ortalama 22 yaşlarına tekabül etmektedir. Bir diğeri ise son hali olan şimdiki benliği yani aile babası olduğu kısımdır. Bateman kendi içindeki yaşadığı dönemleri değerlendirirken “yırtıcı benliğim, dindar benliğimi eskimiş ve ahlaka aykırı dinsel geleneklere bağlılığı için kınayacakken; dindar benliğim, yırtıcı benliğimin sınırı olmayan aşırılıkları ve arsız kural tanımazlığı karşısında dehşete düşecek durumdayken; şimdiki benliğim, şu anda içinde bulunduğum bu dizi- kişilik, her iki eski benliğime de saygı duyuyor”¹³ şeklinde ifade etmektedir.

Bu benlik çeşitleri bize kişi içinde olan ahlaki eğilimlerin, yükselimlerin ve değişimlerin oluşunu, kaos etiği kavramında önce içten başladığını toplumsal düzeye ise sonra yayıldığını göstermektedir. “Ayrık bilgi ile içten düzeni birbiriyle uyuşturmanın güçlüğü onların zaman içindeki zıt varoluş biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Tanrısal yaşam doğrudandır, bilgi durdurmaya ve beklemeyi gerektiren bir işlemdir. Tanrısal yaşamın zaman içindeki doğrudanlığına, mit ve kayıcı düşüncenin biçimleri yanıt verir. İçten bir deneyim kuşkusuz gizemciliği terk edebilir ama gerçekleştiği her defasında toplam bir soruya tam bir yanıt olmak zorundadır.”¹⁴

¹² Bateman, s.22-23.

¹³ Bateman, s.26.

¹⁴ Goerges Bataille, **Din Kuramı**, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Göçebe Yayınları, s.75.

Bateman burada iki farklı kişilik için evrensel olan ahlak kuramının kusursuz örnek olabileceği gerçeğini tuhaf görür. Amabunun zıddı; ahlak kanununun olmadığı düşünüldüğünde ise kendi kişilik benliklere yorum yapmanın imkânsız olduğunun söyler. Bateman bu manevi olayları anlatırken konu hakkında daha farklı bir boyuta geçer ve ahlaki kanun – ahlaki kaos karşılaştırması yapar; Kanun dendiğinde onun hep ülke karaları olarak anlaşıldığını, uygulanması gereken iyi şey olarak düşünüldüğünü, kaos denildiğinde ise hep akla aykırı bir şey sanıldığını, kanunun tersi olarak görülüp negatif algılandığını ifade edip, esas terse çevrilmesi gereken mitin bu olduğunu ifade eder. Ahlaki yasa(kanun); Eylemi yönlendiren, kendisiyle davranışını sınırlanıp düzenlendiği, bize ne aradığımızı ve ne yapmamız gerektiğini anımsatan kural ya da idealler bütünü. Ahlaki eylemin kendisine tabi olmak durumunda olduğu nesnel ve evrensel yasa. Ahlaki eyleme zorunluluk karakteri kazandıran genelkanun.¹⁵ Ahlaki kaos ise bu düzen içinde yaşanmış fakat yaşanmasını o şekilde arzu etmediğimiz olaylardır.

Kişisellik olarak ele alınan şahsi hareketlerimiz bize ahlakın kalbini vermekte ve ‘ahlaki’ terimini canlı örnekler olarak sunmaktadır. Ve bu yaşam boyu en yakın örneğimiz olan kendimizi gözlemleme şansını bizlere sunmaktadır. Elbette ‘kaos etiği’ dendiğinde akla kişisel olaylar gelmesede unutmamalıyız ki bu etiksek vakaların oluşumuna sebep olan şeyler kişiselliklerdir.

Algısal olarak insana kendisinden sonra gelen şey başkalarıdır ki Bateman buna ‘Müsamahasız müsamaha’¹⁶der. Bu kişisel olarak ele aldığımız etik anlayışında bir farklı noktadır. Müsamaha sözlük anlamı olarak; “hoşgörü, görmezlikten gelme, göz yumma”¹⁷ anlamlarına gelir. Müsamahasız ise; “hoşgörüsü olmayan”¹⁸ anlamındadır. Bu anlamlar konuyu yorumlamak adına bize yardımcı olacaktır. İnsanlar kendi benliklerini yaşarken çevredeki benliklere bakışı farklılık gösterir. (biz burada ahlaki kaos ile müsamaha kavramını karşılaştıracacağız.) Ahlaki kaos; farklı etik bakış açılarının kabulü müsamaha ise; kaos ile alakalı olan bölüm olup ahlaktan çok uzak sayılır.

¹⁵ Cevizci, s.27.

¹⁶ Bateman, s. 30.

¹⁷ Akalın ve Aksu, s.1731.

¹⁸ Akalın ve Aksu, s.1732.

Müşamaha kavramı tam anlamı nihilizm ile zıt kavramlardır. Nihilizm kısa tabiri ile (hiççilik); hiçbir şeyin anlamı olmadığı ifadeleri ile çıkmaza girerken, çok kültürlülük de aynı çıkmazın içindedir. Bu anlayışa göre herkes kendi dünyasında kilitlenmiş durumda ve yapabileceğimiz tek şey her dünyayı kabul etmek – ona müşamaha göstermektir, cinci bir hekim, Arjantinli bir çiftçi-

Hiççilik kavramını biraz tanıyacak olursak anlamsal olarak “ Tanrı’nın varoluşunu, ruhun ölümsüzlüğünü, iradenin özerkliğini, aklın otoritesini, değerlerin nesnellliğini, bilginin imkânını, tarihin rnutlu sonunu yâdsıma türünden bir reddiye dışında, bir de umutsuzluk, düş kırıklığı duygusu ihtiva eden görüş. Genel bir psikolojik ya da felsefi hal olarak hiççilik, tüm ahlaki, dini, siyasi ve toplumsal değerden yoksun olma, varlık/ yokluk, gerçeklik/ gerçekdışılık, doğru/yanlış, bilgi/kanaat türünden tüm ayrımları yâdsıma durumu ve tavrını ifade eder.”¹⁹Hiççiliğin ahlaksal yönden ifade ettiği şey ise “geleneksel ahlakın ilke ve yükümlülüklerini yadsıyarak, her türlü genel ilke ve değeri sorgulayan, ahlaki norm ya da değer ölçülerinin rasyonel olarak haklı kılınamayacağını ahlaki değerlerin akıl yoluyla da, sezgiyle de, yaşamın otoritesiyle de temellendirilemeyeceğini, değerlerin anlamsız ve akıldışı olup, ya keyfi davranışların ya da akla dayanmayan duyguların ve toplumsal koşullanmaların ifadeleri olduğunu öne süren anlayışa karşılık gelir.”²⁰

Burada esas tepki; güya bu müşamahada farklılıkların kabulünü gösterir gibi yapıp ama esas olarak bunun altında yatan önyargının olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bateman bu olayı(önyargıyı) bize şöyle özetler; müşamahayı benimseyenler(liberaler) kendilerini etiğin havarisi sayanlar ve ayırım yapmaya hakları olduğunu sananlar ve kendini gösteren değişikliklerden korkup şu ifadeyi rahatça kullanırlar; Afrika’nın gelenekleri barbarca, Müslümanlar tüyler ürpertici... Bu gibi birçok önyargıyı rahatça sıralayabilirler. Bunun bir diğer ifadesi ise; farklılıklara saygı duyuyorum fakat müşamaham kadar. Kısaca burada müşamahayı savunup müşamahasızca davranma politikası söz konusudur.

Bu politika içinde birçok hedef var; özellikle dindar kesimler fakat sadece dindar kesim değil filozoflar, elit kesimler de bundan payını almaktadır. Bir benimseyiş her ne kadar ılımlı olursa olsun aynı görüşte değil ise cezalandırılmalı fikri önyargının etrafımızı saran ana sorun olduğunu gösterir. Kısaca “bizim

¹⁹ Cevizci, s.416.

²⁰ Cevizci, s.416.

müsamaha gösterdiğimizize müsamaha gösterenlere müsamaha gösterilebilir, haline dönüştükçe müsamaha da yanıp sönen bir bağınazlığa dönüşüyor- bütün diğer bakış açılarını göz önüne bulundurmayı ortadan kaldırmak için bir yol. Bu durum müsamahasız müsamahanın kalbinde yatan şeydir: sıkıntıyı önlemek için sıkıntı vermeliyiz!”²¹ Ana sorunumuz bu olsa gerek.

Biz bunca şeyden kişilerin kendi inanışlarında kendi yaşayışlarında ‘diğer’ dediğimiz kısma bakış açılarının nasıl olduğunu net bir şekilde görüyoruz. Bu müsamaha etme konusu bize esas sorunun ahlaktan uzak olduğunu çünkü ahlakın, değişmez yapıya sahip olduğunu hatırlatır. Bu konun yakın olduğu nokta kaosun kendisidir. Burda kaotik bir diğer nokta ise ‘diğer’ kavramının kendisidir. Ötekileştirme sorunu her insanın önce kendi içsel olarak aşması gereken sorundur diye düşünüyorum. Yapılması gereken ise diğer dünyaları da kabul etmektir.

Diğerini kabul etme dediğimiz anda kendimizi yeni bir kaotik anlayışın içinde buluruz. ‘Tek kültürlülük ve çok kültürlülük’. Müsamahasızlık dediğimizde aklıma tek kültürlülüğün gelmesi, müsamahasız müsamaha denildiğinde ise çok kültürlülük anışılmasıdır. Fakat burada şu ayrımı güzel yapmak önemli; tek kültürlülük ile çok kültürlülük arasında ki uygulama farkı, bunların seçimlerinde unutulmamalı ki hangisini seçersek seçelim sonuç dünyada yaşamının başka yollarını görme yetisinin ortadan kalkması. “Günümüz etiği "kültürel" farklılıklar etrafında bayağı bir gürültü koparıyor. "Öteki" anlayışı da esasen bu tür farklılıklar tarafından şekillendirilmiş durumda. Bu etiğin büyük ideali kültürel, dini ve ulusal "cemaatlerin" barış içinde bir arada yaşaması, "dışlama"nın reddedilmesidir. Ama bu farklılıkların düşünceyi ilgilendirmediğini görmemiz gerekir, bunlar insanlığın, Irak'ın Şii "cemaati" ile Teksas'ın şişko kovboyları arasındaki fark kadar benimle Lyon'lu kuzenim arasındaki farkta da açıkça görülen sonsuz ve apaçık çokluğundan öte bir anlam taşımazlar.”²² Çok kültürlülük dediğimiz şeyinde aslında emperyalist bir tek kültürlülük olması.. “müsamahasız müsamaha uygarlığımızın etik bir başarısı değildir. Aksine kendi ahlaksızlığımızın barbar kalbinde yatan şeyin ta kedisidir.”²³

Bizlerin kendi görüşlerimiz ile diğer bakışlar üzerinde kurmaya çalıştığımız baskı aşikârdır. Bu baskıda hata payımızı fark edip yönelimlerimizi onarmamız

²¹ Bateman, s33.

²² Badiou, s.38.

²³ Bateman, s.36.

gerektiğini anlamalı ve kişisel olarak yaptığımız her düzeltmenin bizi kaostan bir adım daha uzaklaştırarak ahlaki değerlere yaklaştırdığını unutmamalıyız.

1.1.1.Dışlanmışlar Üzerine Kaotik Etik Anlayışı

Ferdi olarak incelemeye aldığımız bölümde kendimiz ve diğerlerinin de dışında kalanlar vardır ki; Bateman bunlar içinhalk arasında ‘serseriler’ şeklinde isimlendirilen ve dışlanmış olanlardan bahseder. Toplum içinde ki bazı kesimlerin öngörülmuş davranışların dışında hareket ettiğini ifade eder.Yanı toplumun etik kurallarına aykırı görüşleri ile öne çıkan kesimdir. Bunlara en büyük örnek uyuşturucu bağımlılığı olan kişiler olarak görülür. Serseri; “belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş, hayta, tutarsız, beğenilmeyen davranışları olan”²⁴ anlamına gelmektedir. Bateman kendisinin de bir döneminin bu şekilde geçtiğini belirtir.

Dünyada hiç kimsenin erdemli bir şekilde uyuşturucu kullandığı söylenemez. Çünkü insan iradesi devre dışı bırakılır ve hayatını mahveder. Elbette bu durum sadece bu sözler ile karşılık bulmaz. Bunu yapan kişilerin göze aldıkları; işlerini riske atmaları, namplarını, hayatlarını riske atmaları, işverenlerin çalışanlarına yaptırdıkları rutin tahliller ile grurlarını riske etmeleri ve daha birçok şey.

Bateman bu olayı kendi hayatından özetlerken o dönem için de yaptıklarını inkâr etmeyip, bunu yapan insanlardan sırtını dönmediğini ama şuan oğlunun kendi geçmişinden etkilenip bunu tecrübe etmek istemesinden de korktuğunu belirtir. “ yani görünüşe göre bir ikilem içerisindeyim: geçmişte illegal uyuşturucuları kullanmış ya da hala kullanmakta olan arkadaşlara ihanet etmek ya da kendi oğlumun hayatımda en az taklit etmesini istediğim bölümleri taklit etmesi riskini almak.”²⁵ Fakat Bateman burda bir noktaya daha dikkat çeker ve her uyuşturucu kullananın ya da elinde her bu maddeden bulunanın keş’e dönüşmediğini, ‘serseri’ olmadığını belirtir.

Bu durumun bir bağımlılık olduğu aşikârdır. Gerek uyuşturucu gerek alkol gerek diğer bağımlılıklar. İlla fiziksel anlamda bir mubtezarlık da olmak zorunda değil zevki, arzusal olan bağılılıklar da unutulmamalıdır. Bu bağımlılıkların ortak noktaları insanların kendilerinden geçme hali ve beynin almış olduğu maddenin

²⁴ Akalın ve Aksu, s.2074.

²⁵ Bateman, s.37.

etkisi ile fonksiyonlarını yitirmiş olmasıdır. Bu durum için diğer düşünürlerden de elbette farklı yorumlar gelmektedir. David Hume bu durumu çok abartı olmadığı şeklinde yorumlar yaparken Kant ise daha sert bir tepki takınır. Hume şarhoş olma konusunda oldukça ılımlı tavırları ile dikkat çeker ‘en son girilen kötü yolda yapılanlar sonsuz karanlığa gömülmeli..’ Kant ise bu sarhoşluk sonucunda olan kendini kaybetme halini ödev ve görev ihlali olarak ifade eder.

Sarhoşluk veya diğer adı ile serserilik bir ikilem anıdır ve buna benzer bir diğer ikilem ise silah kullanımı ve bunu kötüye kullanmaktır. Bateman bu konuya eserinde o kadar güzel bir özet getirir ki “silahların kısıtlanmamış satışını en aza indirmeye çalışanlar ‘ silahlar insanları öldürür’ sloganını kullanırken rakipleri tersine bir slogan kullanıyor ‘insanlar insanları öldürür, silahlar değil’. İlk bahsettiğim slogan uyuşturucuların insanları serseriye dönüştürdüğü ile aynıdır- olayın sorumluluğunu tam olarak olayın içinde bulunan şeylerin üzerine yükler. İkinci slogan ise bütün sorumluluğu kişilerin üstüne yükleyerek silahların kanunsuz ateş etmekle alakasız olduğunu söyler. Fakat garip bir şekilde, silahları suçlayan insanlar olay uyuşturucuya gelince sadece insanları suçlarlar ve silahlanmada insanları suçlayan kişiler ise bağımlılık ve serserilik adı altında bütün dikkatini uyuşturuculara yöneltirler.”²⁶Burada konunun altında yatan esas mesele ise irade meselesi ki burada yine iki filozofun görüşünü referans alır. Kant ve Hume.

Kant’ın ahlak etiğini biraz inceleyecek olursak insani irade ve erdem üzerindeki net çizgilerine şahit oluruz. “Kant’a göre, kişi ancak duygularını ve eğilimlerini bastırdığı ve bir eylemi, yapmak zorunda olduğu için yaptığı zaman ahlaki davranış ortaya koymuş olur. Dolayısıyla ‘ödevi olduğu için yapmak’ bir şeyi kişinin o şeye eğilimi olduğu yâda yapmayı arzuladığı için değil, yapması gerektiğini kabul ettiği için yapmasıdır; ortada bir yükümlülük vardır ve kişi onu yerine getirmek zorundadır. Bu durumda, (borcunu ödememesi halimde hapse girmesi gibi) sadece, bir şeyi yapmama durumundan korktuğu için o şeyi yapan kişi ahlaklı birisi değildir; yine, borcunu sadece ödemeyi istediği için ödeyen ya da başka bir şeye değil de böyle davranmaya eğilim gösteren kişide ahlaklı birisi değildir. Kişi, samimi olarak ahlaklı bir kişi olma yükümlülüğü (zorunluluğu) bulunduğu için borcunu geri ödemesi gerektiğini kabul ettiği zaman ahlaklı bir kişi olur. Bundan dolayı, ahlaklılık

²⁶ Bateman, s.42.

Kant'ın belirttiği gibi, insanın ödevleri ve yükümlülükleri ile çok yakından ilgilidir.”²⁷Bu alıntıdan ve örnekten de gördüğümüz üzere iradi olma meselesi Kant tarafından net bir şekilde anlatılmıştır.

David Hume de ise bu anlayış biraz daha niyetsel şeklinde yorumlanabilir. Hume'ye göre insan ahlakının değerlendirilmesinde; o insanın iç dünyasına bakılmalıdır. Bu ahlaki muhakemede hareketlere yani fillerimizin çıkış anına bakmamız gerektiğini belirtir.

Birey olarak hareket etmek için özgürlük beklenir çünkü özgürlük yoksa sorumluluk yok demektir. “kant'ın çözümü, nedenselliğin düzgün bir şekilde işlemediği taktirde özgür iradenin tutarsızlaşacağını belirten Hume'un farkındalığı üzerine kuruludur, ve dünyaya iki farklı bakış açısından bakmamız gerektiğini savunur. Bir tarafta ampirik bilimlerin ana maddesi olan teorik görüş vardır: sebep sonuç ilişkileri. Diğer tarafta ise etiksek düşünceye egemen olan pratik görüş vardır: kişisel özgürlük ve otonomi. Kant, oldukça muhteşem bir şekilde, bu her iki görüşüde birbirinden ayrı tutan herhangi doğal bir sebep olmadığını fark etmiştir. Şöyle ki kararlarımız eninde sonunda sadece mekanik sebep sonuç ilişkilerinden kaynaklanıyor olsa bile, hiçbir şey yapacağımız şeylere karar verirken üstlendiğimiz sorumluluğu ortadan kaldırmaz.”²⁸

Bateman ise buna ufak bir ekleme yapar ve hem teorik hem pratik bakış açıları, hayal gücü ve mecazlar kullanır ve hayat bakış açıları oluşturur. Bu sebeple ahlak sadece sebep ve makul düşünce ile açıklanamaz. Buna ilave olarak hayal gücü de gereklidir. Bu açıklamalardan serserileri yaratan şeyin inancın, özgür iradenin uygulanmasına olanak tanıyan şeyler olduğunu görürüz. Burda elbette gerek serserilik gerek silah kullanımı, kişisel olarak karar alıp uyguladıklarımız da ahlaksal bakış açısı pek evrensel ahlak kuramına uygun görülmesede, tercih edilen şey ahlaki kaos içermektedir. “Bu ahlaki benlikler her şeyi saran "biz"de eriyebilirler -ahlaki "ben", etik "biz"in tekil biçiminden başka bir şey değildir. Ve bu etik "biz" içinde, "ben" ile "o" birbirinin yerine kullanılabilir; birinci tekil şahısta ifade edildiğinde ahlaki olan, ikinci ya da üçüncü tekil şahısta ifade edildiğinde de ahlakidir.”²⁹Ahlakilik her durum için geçerlidir ve bu kaotik durum elbette sadece

²⁷ Mehmet Türkeri, **EtikKuramları**, Lotus Yayınevi, 2013, s.126.

²⁸ Bateman, s.44.

²⁹ Zygmunt Bauman, **Postmodern Etik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,2011, s.63.

kendimizin elinden olanlar ile sınırlı değildir, yaşam şartlarının bize sundukları veya dikte ettikleride diyebiliriz.

1.1.2. Sanalsal Yanlılık

Bireysel kaos dan çıkıp toplumsal etkilerine doğru ilerlerken bu alanda en büyük kaotik kavramlardan olan, günümüz sorunu da kabul edilen sanal tehlike yani Bateman'ın tabiri ile 'siber fetiş' bölümüne de değinmek lazım. Öncelikle siber ve fetiş kelimelerini biraz tanımak en azından anlamalarına bakmak gerektiği kanaatindeyim;

-Siber: bilimkurgu ağlarına ait olan, internete ait olan, sanal gerçeklik... gibi anlamlar ifade etmektedir.

-Fetiş: ilkel toplumlarda, doğaüstü gücü ve etkisi bulunduğu inanılan canlı yada cansız varlık, uğurlu şeyler.. gibi anlamlar içermektedir.

-Bilimkurgu ise: çağdaş ve bilimin verilerinden yola çıkarak, bilimin düş gücüyle birleşmesi ile oluşan şey.. ifade etmektedir.

Bateman bu konuyu “ mit döngülerinin geleneksel dinlerin edebi temellerini oluşturduğu gibi (Hindu geleneklerinde ki Ramayana ve Mahabharata gelenekleri gibi), bilimkurgu da dinsel olmayan pozitivizmin mitolojik temellerini oluşturmuştur. Bu da bilimsel materyalistler, ateistler, marksisler ve bilimsel hümanistler gibi apayrı benlikleri ve aynı şekilde 'teist'ler olarak Hristiyanları, Müslümanları, zoroastiryanları ve baha'i inancında olanları aynı çatı altında toplamasına benzer.”³⁰ şeklinde özetlemiştir. Mit kelimesinin anlamına bakacak olursak; “geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikayesi, mitos”³¹ gibi anlamlar ifade eder.

Bu konuyu ele alırken şuna ulaşmak hedeflenmiştir; bilimkurgu, siber fetiş, - teknoloji- artık bu teknoloji ıssız laboratuvarlarda değil, hayatın her köşesinde, hayatla bütünleşmiş bir ikili haline gelmiştir. Bu durum ise bize yeni bir kavram üretir ki o da ' siberpunk';

“Yüksek teknoloji(siber) karşı-kültür(punk) ile birleşiyor. Sterling kendi ve o gibiler için teknolojinin 'içgüdüsel, nüfuz eden ve tam anlamıyla samimi' olduğunu

³⁰ Bateman, s.48.

³¹ Akalın ve Aksu, s.1691.

söylüyor. Bizim dışımızda yaşayan bir şey değil, tam tersine içimizde yaşıyor. Derimizin altında, hatta çoğu zaman kafamızın içinde. “³² bu akımın esas doğurduğu ahlaki kaos ise; fetişistlere vücut modifiyesi fantezisinin yalunu açmış olmasıdır.

Bateman burada Comte’nin görüşlerine değinir ve fetişizmi düşünsel bir yapıya sokar. Comte bunu insan dinlerinin ilki olarak kabul eder ve son aşamaya pozitivizmi koyar. (bilimin dini yerini alması). Comte’nin üç hal yasası bu evrelerin geçişini çok açık ifade eder. Comte’nin bu üç hal yasası; teolojik evre ki her şeyin doğaüstü güçlerle açıklandığı evre, metafizik evre; her şeyin doğaüstü ve soyut kavramlar ile açıklandığı evre, son olarak pozitif evre ki bu da her şeyin bilimsel yönler ile açıklandığı evredir. Bateman ise “ benim ‘ siber fetiş’ terimini kullanma şeklim hem teknolojinin yüceltilmesi (siber fetişizm) anlamında hem de teknolojinin animis bir fetişe eşdeğer olması bağlamındadır .”³³Şeklinde kendi düşüncesini ifade eder.

Bizler daha önce bahsettiğimiz müsamahasız müsamaha yoluyla hayatta ki birçok şeyi sıradanlaştırırız. Teknoloji de aynı bu şekilde oldu ve hayatımızda övgülerin yerini aldı. Teknoloji tercih sebebimiz oldu çünkü birçok insan ondan yüksek beklentilere girdi. Ölümsüzlük bahşetmek, evreni fethetmek gibi. Aynı zaman da siber fetiş karşı konulmaz bir cazibe duygusunu da yaratıyor – ki fetiş kelimesini için de barındırdığı cinsellik vurgusundan dolayı-.

Teknolojinin hayatımızın bir parçası olduğunu gösteren çok farklı örneklerle de sahibiz. En basit örneği protez uzuvlar ve bunun dışında hayatımıza kattığımız teknolojik her alet, bizi kullandığımız sürece cyborge yapar.

‘cyborge: biyolojik ve yapay kısımları olan varlık’

Bu alanda bizim incelememiz gereken tek şey teknolojiyi kullanma konusu değildir, bunun dinsel tarafı da vardır. Bu alanda sadece pozitivistleri konu edinmek de doğru olmaz. Pozitivistlere kadar diğer din mensupları, Hristiyanların çoğu da Ortodoks bilim kurguyu mitolojilerine dâhil etmekten çekinmemişlerdir.

Bütün bu söylemlerin, yorumların, ideaların altında esas ahlaki etik sorununu yakalamaya çalışırsak; daha önce tartışmış olduğumuz bağımlılıklara tekrar göz atmayı gerektirir. Uyuşturucu, silah kullanımı veya teknoloji bağımlılığı ne farkı olduğunu veya bir farklarının olup olmadığını iyi düşünmek lazım. Dünyada ki

³² Bateman, s.51.

³³ Bateman, s.53.

teknoloji kaynaklı değişimler bize çok çarpıcı örnekler sunmakta; “İbuki” yapay zekâlı üretilen çocuk robot”³⁴ bunun en çarpıcı örneği olarak insanda bulunan idrak kavramını hemen hemen tam anlamıyla almış bir robottur. Japonya da Okasa üniversitesinden Prof. Hiroshi Ishiguro tarafından üretilmiş ve tıpkı insanlar gibi iletişim kuma becerilerine sahip aynı zaman da çeşitli mimik ve jestler kullanabilme özelliğine sahip olduğu belirtilmiştir. Yapay zeka araştırmaları günümüz dünyasında hız ve şan kazanmış olup birçok deney yapılmaktadır. Şuan ki en popüler çalışmalardan biri ise beyne yapay zeka aktarım çalışmalarıdır. “insan evriminde beynin irileşmesinde ki aşamalar, birek ve toplumlarda hangi davranış değişimlerini beraberinde getirmiştir”³⁵, beynin ilerleyişı ve onun ile yapılan devrimler. Yapay zeka olarak verebileceğimiz örnek ise “Söylenenleri anlayan ve cevap verebilen robot Sophia, Hanson Robotics şirketi tarafından Audrey Hepburn'e benzetilmeye çalışılarak üretildi. Riyad'ta yapılan bir panelde panelin moderatörü Ross Sorkin, "Sophia umarım ben duyuyorsundur. Çünkü Suudi Arabistan vatandaşlığı verilen ilk robot oldun" dedi.”³⁶

Bateman teknolojik gelişmeler ışığı altında otomotiv sektörüne de değinir. Ve buda insanlar, kabileler, doğa için bunun iyi yada kötü olup olmadığını tartışır ve otomobil kullanımı ile silah kullanımı karşılaştırması yaparak konuyu bize çarpıcı bir şekilde özetler.

Teknolojinin hayatımızda ki bu informal yayılma durumu için Max Black şu ifadeleri kullanır; ‘Karşımızda duran sorunların sözde teknolojik çareler ile çözülmesi gerektiğine inanan mühemdislere ve teknologlara katılmıyorum... Teknolojik ilerlemenin yol açtığı sorunların çözümsüz olabileceğini düşünüyorum.’ Teknolojinin insanları sandığımız gibi sadece kullanılan etkisiz (nötr) bir şey olmadığını söyler ve farklı bir karşılaştırma sunar bize; otomobiller ve silah kullanımının mukayesesi. İki sektördeki insanların birbirlerine karşı tavırları. Silah sektörüne karşı tutucu olan tavra her birimiz hâkimiz zaten ama bu sektördeki savunucusu olanlar ise yıl içerisinde silahlı saldırı sonucu ölen insanlarsa otomobil sebebi ile ölen insanların daha çok olması ama yinede silah kullanımına

³⁴<https://akilligelecek.tv/modern-zamanlarin-pinokyosu-ibuki-cocuk-robot/>, (25 Eylül 2019).

³⁵ Erksin Savaş, **BilimveÜtopya**, sayı:292, yıl: 24 Ekim 2018, s.18.

³⁶<http://www.milliyet.com.tr/Suudi-Arabistan-da-vatandaslik-verilen-robot-hangi-yolu-izlemeli--molatik-293/>, (27. Ekim 2017).

getirilen kısıtlamanın otomobile uygulanmıyor olduğudur. Tabi ki düşünülmesi bir konu..

Fakat Bateman bu konuda ki esas ahlaki problemin bu vakalarda ki ölüm sayısı ile alakalı olmadığını ölen kişilerin nedenlerinde yattığını söyler. Araba kazalarında ki oranda 3'te 2'sinin intihar vakası olması buradaki ahlaki trajediyi gösterir. Ayrıca insanların sadece kazalar ile değil trafik üzerinde olabilecek diğer olaylar ile de –araba hasarları, agresif insanlar vs- ahlaki etik polemiğine güzel yorum katmıştır. Bateman bunu eşinin trafik üzerinde yaşadığı bir olay ile örneklendirir; eşinin arabasının bozulması sonucu arabayı yolun kenarına çeker ve yardım almak için telefon konuşması yapar bu esnada başka bir sürücü durumu yanlış anlayarak “ telefonuna cevap vermek için yolun kenarına bu şekilde park ettiğine inanamıyorum! demiş”.³⁷ tabi eşi bu duruma kendince açıklama yapmaya çalışmış. Bu hikâye ile “ trafikte diğer sürücüler için yaptığımız ahlaki muhakemelerimizin her zaman eksik bilgi üzerine kurulu olduğunun ve çoğu zaman güvenilmez olduğunun göstergesidir.”³⁸

Yollar da edinilen tecrübelerin iki yönlü olduğunu, birinin bizim kendi şahsımıza diğerinin karşıdaki kişi için olduğunu; diğer insanların inandığımız ahlaki değerleri çiğnemesi bizde aşırı tepkiye neden olurken kendimiz için hep bir hafifletici nedenlerimizin olması.

Her ne olursa olsun otomobil kanunlarından ahlaki ayıramıyor olmamız bizim için büyük bir ikilem. Çünkü bunu yapınca bir yandan can alan caniler diğer yandan hiçbir suçu olmadan can veren masumlar kalıyor elimizde.

Bunca sorunu ifade ederken şahsileşmenin ötesinde topluma doğru yol almışken bir başka kaos noktası da; toplum içinde karşı karşıya kalınan sorunlar ile hangi olayı kanunlaştıracamızdır. “politika etiğin topluma uygulanmış halinden başka bir şey değildir. Bu yüzden, politik aktivitelerin sonucu olarak doğan kanunlar etik kanunlarımızın sadece ulusal seviyeye yükseltilmiş hali olarak görünüyor”.³⁹

Bateman'a göre politika ve etik arasında ki ikili ilişki oldukça çarpıktır. Çünkü politika olağan savaşın devamı demektir. Ve yine ona göre politik durumlarda

³⁷ Bateman, s.64.

³⁸ Bateman, s.65.

³⁹ Chris Bateman, **KaosEtiği**, Doruk Yayınları, 2017, s.67'den aktarılan Berlin, Isaiah(1988). “**On the pursuit of the ideal**”, The New York Review of Books, cilt35, no 4 (Mart 17),s.11-18.

ki devam eden değişikliğin sebebi: etiğin gerektirdiği sorumlulukla ilgilenmiyor olup, politik alanda rakip olarak görülen diğer ülkeleri yenme çabasına girmiş olmasıdır. Ve yine bateman daha önce bahsini ettiğimiz silah kontrolü olayını da bu noktaya bağlar. Kendisi bu gizli savaş hali yerine bir ateşkes önerir ve belki rakip veya düşman yerine farklı sıfatlar bulabileceğimizi söyler. Olağan politik rakiplerin yok edilmesi değil, onlarla fikri yönde mücadele edilmesi gerektiğini önerir.

Buraya kadar kişinin kendisinden başlayarak birebir gözlem yoluyla elde ettiğimiz değerler üzerine değinmeye çalıştık ve toplumda bunların nasıl karşılandığını veya karşılanması gerektiği vurgusunu yapmaya çalıştık. Şimdi ise biraz da soyut bölüme geçerek ahlak kavramını bilimsel ve felsefi yönleri ile ele almayı deneyeceğiz.

1.2 AHLAKIN BİLİMSEL VE FELSEFİ YÖNDEN SARSIRILIŞI

Ahlak , etik, hukuk..vb kavramlar hiçbir zaman tek yönlü değillerdir. Bu gibi kavramları tek yönlü değerlendirmeye de her zaman yanlıştır. Biz geçtiğimiz bölümde biraz daha ferdi yaklaştık konumuza ve tek olarak insanın ne olduğunu anlamaya çalıştık şimdi ise etik ve kaos kavramını felsefi yönü ile ele almayı, bazı flozofların elinde nasıl bir anlam aldığını veya bilimsel gelişmeler sürecinde ne hal içinde olduğunu gözlemlemeye çalışacağız.

1.2.1 Bilimden Sonra Ahlaki Kaos

Bu bölüm bize daha çok ahlaksal olguların sarsılmışını bilimsel ve felsefi yönden ortaya atılan savların oluşturdukları etki üzerine bir anlatım sunmaktadır. Bateman kaos etiği konusunu incelediği kitabında kelime kavramlarına bakıldığında birbirinden çok farklı olmalarına rağmen kendi anlatımı ile o zıt kavramlar arasında kuvvetli bağlar kurarak o grupları bir arada bize anlatmaktadır. Yine tam da böyle bir bölümün incelemekteyiz. Yazarımız ahlağı kim öldürdü? Sorusu ile birbiriyle bağlantısız gibi duran birçok konuyu farklı noktalarda özleştirerek bize sunmakta. Biz de bu sorunu incelemek ile ilgileneceğiz.

Bu alanda ele alacağımız ilk konu bilim ve bilimin otoritesi olacaktır. Önce otorite kavramına bakmak lazım. Otorite; “yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet”⁴⁰ anlamındadır. Kavramsal olarak ise; “Toplumsal bir sistem içinde ortaya çıkan kurumsallaşmış ve meşru güç; bu türden bir güce sahip olan birey”⁴¹ demektir. 20. yüzyıl ile birlikte hâkimiyetini yitirmesine rağmen altından yeni bir kavram doğurmuş ve bilim bu yıkıntının altından parlayarak çıkmayı başarmıştır. Bilim ile birlikte yıkılmayan bir diğer kavram ise haber kurumlarıdır. Bu iki kaynak bizler için değerlidir çünkü bizlere sınırsız bilgi yolunu açarlar. Aslında bilim olarak burada bahsettiğimiz parlama olayı hepimizin aşikâr olduğu kilise otoritesinin sarsılması bilimin yeni bir gün gibi bu yıkıntılar altından doğmuş olması olayıdır. Fakat burada unutulmaması gereken esas nokta bu bilimin bağımsız tamamen sıyrılmış olmadığıdır tabii ki sadece Hristiyanlık değil öncesinde Yunan felsefesi, Platon felsefesi görüşleri de vardır. Bilimin genel Tarihini bir kenara bırakırsak, bilim ile günümüze kadar gelen yeni gelişmelerin olduğu aşikârdır.

Tıp ilminin hızla ilerlemesi, diğer laboratuvar araştırmaları daha önce bahsini ettiğimiz teknoloji gelişmeler... Vs örnekler çoğaltılabilir elbette ama bizim esas ilgi alanımız bu gelişmeler ile ahlak etiğinin nedenli ilişkili olduğudur.

Yunanlardan beri ahlak felsefesinin misyonunun süre geldiğini tartışmaya gerek yoktur ancak günümüzde bazı inanışa göre bilimler tek olgu ve gerçek kaynaklar olarak kabul edilmektedir. O halde tek geçerli ahlak türünün de bilimsel yollar ile elde edilir olması gerektiği kanaatine varmamız gerekir. Bu günümüz de tıp bilimine baktığımızda orada atılan her adıma körü körüne bir bağlılık söz konusudur. Burada kastımız tıp ilminin ilerlememesi veya bu gelişmelerin durdurulması değildir, asla bu sözler böyle anlaşılmamalıdır ama burada insanları iyileştirmenin yanında bazı olumsuz yanların da olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

İnsanların kendi kendilerine bakma yeteneklerini neredeyse ellerinden alındı. Bu konuyu göz önüne alındığında ahlaki misyon açısından körelmenin olduğu net bir şekilde görünüyor. “Eğer ahlak iyi bir hayat sürmek üzerine ise, bireylerin yaşam ve ölümün ahlaki sorunlarını düşünmesini önlemek için bilim otoritesini kullanan ‘tıbbi ahlakı’ bırakmak gerekebilir”.⁴²

⁴⁰ Akalın ve Aksu, s.1823.

⁴¹ Cevizci, s.652.

⁴² Bateman, s.80.

Bateman ahlak üzerine konuşmaya başladığında bazı noktaları bize hatırlatır ki bunlar:

-ahlâkın herkesi ilgilendirdiği,

-hiç kimsenin ahlaki soruşturmaların doğasından olan meydan okumalarını kesintiye uğratamayacağıdır,

-herkes geleneksel dinler veya bilimin çeşitli konular hakkında söylemiş oldukları şeyleri serbestçe yorumlayabilir.

Unutulmamalı ki herkesin yanlışı doğrudan ayırma özgürlüğü vardır ama inanç özgürlüğü herhangi bir eleştiriden muaf olma özgürlüğü değildir. İnsanlar mantıksız şeylere de inanabilir ama bu inanın eleştirisine engel değildir. Ne var ki bu eleştiri de kişinin inancını zedeleyen bir durum değildir.”Değer yargıları tümüyle öznel olsaydı, böyle eleştiriler de bütünüyle ahlaki konularda anlamsız olacaktı.”⁴³

Ahlak savunmasında bu denli derinlemesine konuşma bize şunu gösterir ki; bir ahlak felsefecisinin ahlakı anlamlandırmak için bu kadar çaba göstermesi, çağdaş toplumları kaplayan bir inanç sisteminin ve değerlerinin bütünüyle öznel olduğunu söylemesi, ahlak otoritesinin ölmüş olduğunun göstergesidir. Bateman şu sözleriyle bu durumu özetlemeyi tercih etmiştir:”Etik sadece bir tat meselesi gibi önemsiz bırakılıyor. Bu hüznünlü durum değişmez bir şekilde deneysel incelemenin ya da soruşturmanın nesnel gerçeği sağlamanın tek yolu ve olguların istisnai bir şekilde bilimin alanı olduğu garip fikirlerle özdeşleştirildi. Ancak şimdiye kadar olgular ve değerleri birbirinden ayırmak belayı başına davet etmek demektir!”⁴⁴

1.2.2. Viyana Çevresi Anlayışı

Bu alanda ilk bahsetmemiz gereken mevzu Viyana çevresinde şekillenen felsefi akım hareketleridir. Bu 1907 yılından itibaren Viyana’da bir araya gelerek felsefi görüşlerini tartışan bazı düşünürler ile başlamıştır. İlk olarak bu tartıma ağı fizik ve toplum bilimi ile alakalı idi. Viyana çevresi şeklinde isimlendirdiğimiz akım, olguculuk ve deneyimciliği yeniden canlandırmayı hedeflemişlerdi. Bu ekolde ki üyelerin birçoğu genellikle fizik, matematik ve felsefe eğilimi alan kişilerdi bu

⁴³ Bateman, s.81.

⁴⁴ Bateman, s.81-82.

sebepten dolayı fikirleri de o yönde şekilleniyordu. Amaç olarak bilim ve felsefeyi metafizikten arındırmayı benimsediler.

20. yüzyıla gelindiğinde benimsedikleri görüşler açısından en önemli akımlardan olmuşlardır. Felsefenin bilimden ayrı düşünülmemeyeceğini, bilimsel felsefe tasarımına uygun yöntemler ve olgucu yaklaşım modelleri geliştirmişlerdir. Gözettikleri en temek nokta ise felsefenin usdışı unsurlardan, dinsel öğelerden yani metafizik içeren tüm diğer şeylerden sıyrılmış olması idi. Bu alanda elbette Kant'dan da etkilenmişlerdir 'bilimsiz felsefe boş, felsefesiz bilim ise kördür.'

Bateman bu bölümde Hume ve onun savı üzerine hareket eder. David Hume gelenekselliğe uzak, gelecek kavramına yakın olan tavırları ile tanınır. "özellikle dine ve metafiziğe yönelik septik ve eleştirel yaklaşımı, bilimciliği, liberalizmi ve ahlakı duygulara bağlayan anlayışıyla, gerçekten de Aydınlanma'nın kesinlikle en kusursuz temsilcisidir."⁴⁵ Hume hakkında verdiğimiz temel bilgilerin ışığı altında konuya başlamadan Hume'ye ait olan şu sözü unutmamalı "Ahlak tüm ötekilerden daha çok bizi ilgilendiren bir konudur."

Hume'nin ortaya koyduğu esas sav 'dır-meli' sorunu yani 'olgu-değer' olarakda adlandırılır. Bu konu ile esas varmak istediğimiz nokta Viyana çevresindeki modern pozitivistizmin (Kurucusunu Comte olarak kabul ettiğimiz), Deneysel olmayan şeylere olan inancı asgariye indirme çabasıdır. Yani metafiziği küçültmektir. Mantıksal olgucuların (pozitivistler) bu aşırı saldırısı sadece metafizik olaylar ile sınırlı kalmayıp ahlâka kadar ilerlemiştir. Rudolp Carnap'ın ifadesiyle "metafiziğe, düzenleyici ahlak ve metafiziksel epistemolojiye alt tüm ifadeler... Aslında doğrulanamazlar ve bu nedenle bilimsel değillerdir. Viyana çevresinde, biz böyle açıklamaları saçmalık olarak tanımlamaya alışkınız."⁴⁶ Bu ifadeye baktığımız da Viyana çevresinde ahlâkın bir saçmalık olduğunu ve dahası ahlakım bilimsel kabul edilmediğini görmüş olduk.

Bahsini ettiğimiz bu 'dır-meli' sorunu gördüğümüz gibi Hume'den öteye geçen bir sorundur. Ahlakı kesinlik konusundan dolayı şiddetli bir şekilde eleştirenlerin; dünyayı bilimsel gerçeklerin ve olguların işlenebilir olduğunu, ahlaki değerlerin ise asla bu noktaya erişemeyeceği inancı hâkimdir. Bateman bu olgular ve

⁴⁵ Ahmet Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Say Yayınları, 2012, s.343.

⁴⁶ Bateman, s.84.

değerler konusunu şu şekilde ifade eder, ‘ Olgular ve değerler arasında bir çizgi çekmek öyle basit bir şey değil. Doğru ahlak bazı şeyler ya “gıdadır ya da zehir yani tehlikeli, kirli, biricik ya da hukuki” olması olgusal bir gerçek olmakla birlikte, bunların gerçekte oldular olduğu sonucuna ulaşırken her zaman bazı değerlendirme türleri olduğu doğrudur. Ve bu “fiziğe oldukça yabancı standartlarla” ilişkilidir. Olgular ve değerlerin basitçe birbirinden ayrılabildiklerini düşünmek de oldukça gariptir-ancak işte tam olarak Viyana duvarının başarmayı farz ettiği de budur.’

David Hume’nin olasılık ve neden sonuç ilişkisi şeklinde kurguladığı ve sonun da ‘zorunlu bağlantı’ şeklinde ifade ettiği şeyde bizi buna götürür. “ nedenler yada sonuçlar olarak düşünülen tün nesnelerin bitişik olduklarını ve hiçbir şeyin onun varoluş zamanının da yerinde biraz bile olsun uzaklaştırılmış bir zamanda ya da yerde işleyemeyeceğini bulurum. Uzak nesneler zaman zaman birbirlerini üretiyor görünseler de, çoğu kez kendi aralarında ve uzak nesnelere bitişik olan bir nedenler zinciri ile bağlı oldukları görülür; Öyleyse bitişiklik ilişkisinin nedensellik ilişkisinin temeli olduğunu; en azından genel kanıya göre bunun böyle olduğunu varsayabiliriz.”⁴⁷

Bu açıklamaların gidişatı üzerine şuna rahatça değinebiliriz ki Viyana duvarı diye adlandırdığımız olgu geçerli ama sıradan bir temel üzerine kuruludur. Ahlaki değerler üzerinde, olgu-değer ayrımı değerlerin olgudan ve algıların da değerlerden dışlanması istenmektedir. Bu değer-olgu ayrılması bizi 20. yüzyılın başlarında yeni bir hareketi gösteriyor ki değerlerden ayrıştırılmış ahlak üzerine tekrar yüklenmeyi, 19. yüzyılın ahlak felsefesinden kopmuş ama manevi düşünceye yeni bir yaklaşım getirmeye çalışan yeni bir akım; işte bu da bize ‘Öldürülen ahlak’ otoritesi üzerine yeni bir düşünce oluşturma yolu açar. Biz bu süreçte ahlakın koruyucusu gibi görülen din olgusundan sıyrılma çabalarını çok net görüyoruz. Hristiyanlığın ve kilisenin Ahlak otoritesini koruma çabaları olduğunu biliyoruz. Viyana duvarının dikilmesiyle dinin tehlikesizce önemini kaybetti farz edildi çünkü olgular dinsel gücün saptırıcı etkisinden kurtulmayı hedeflemişti. Bateman “ Eğer her cinayet soruşturması yollar, güdü ve fırsat bulma ihtiyacı duyuyorsa, Viyana duvarı yoldur ve kiliselerin manevi tekeline devirmek de görülebilir güdü olur.”⁴⁸

⁴⁷ David Hume, **İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme**, çev. Ergün Baylan, Bilgesu Yayınları, 2009, s.62.

⁴⁸ Bateman, s.86.

Sonuç olarak görüyoruz ki; Viyana duvarı ile değerleri olgulardan ayırdıklarını, otoriter gücün olguları bırakıp ahlakı yerle bir ettiğini, dinsel otoritenin ahlak üzerinde baskıcı etkisi var diyenlerin bu baskıyı değilde geleneksel otoriteyi ortadan kaldırmayı hedeflediklerine şahit oluyoruz.

1.2.3. Felsefi Yönün Hezeyanı

Yazarımız bu başlık altında bazı filozofların görüşlerini konu edinmiş ve onların ortaya çıkardığı kavramlar üzerinden konumuza devam etmiştir. Bateman bu alanda özellikle 19. yüzyılın geleneğine karşı isyancı olan Nietzsche ve Kierkegaard'dan bahsetmektedir. 'Varoluşçuluk' kavramının kurucuları kabul edilen bu iki filozofun savı Hristiyanlıktan ve Avrupa'daki egemen ahlaki davranışa karşı etkili bir tartışma başlatmış oldu. Terim olarak Varoluşçuluk; "Kökleri S. Kierkegaard, F. Nietzsche gibi düşünörlere dayanmakla birlikte, 20. yüzyılda felsefede J. P. Sartre, K. Jaspers, M. Heidegger ve G. Marcel gibi düşünörlörl tarafından savunulmuş olan çağdaş felsefe akımı. İnsanın varoluşuyla doğal nesnelere özgü varlık türü arasındaki karşıtlığı büyük bir güçle vurgulayan, iradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesneler dünyasına fırlatılmış olduğunu öne süren felsefe okulu."⁴⁹

Nietzschenin iki esas görüşüne ele almak ve unutmamak lazım. Birincisi Hiççilik görüşüdür-ahlak veya yaşamın anlamsız olduğu görüşüdür- diğeri ise; dinsel yönden gelecek olan Nihilizm görüşüdür ki -ahlak veya yaşamı olumlamaya yeni bir yaklaşım. Fakat her ikisinde de ortak nokta Tanrısal kavramın olmadığıdır. Nietzsche de o dönem filozofları gibi çözüm değil sonuç odaklı çalışmış ve çalışmaları Hristiyanlığa saldırı şeklinde kalmıştır. Nietzsche içinde bulunduğu dönemde ortaya attığı savı ile; o dönemin toplumunun ahlaki temellerine dayalı olduğu Hristiyanlık dinine saldırması, bu yönden vurma çabaları ve sonra kendisinin de bunu toparlayamadığına şahit oluyoruz. Nietzschenin şu ifadesi bunu özetler gibi 'eğer bir uçuruma uzun bir süre bakarsan, uçurumunda sana aynı şekilde bakar'.

Nietzsche'nin bu saldırı halini görebildiğimiz pek çok yer var; "Devrim'in iddiacı olduğu eşitlik toplumsal eşitlikten, bir başkasına eşit olma fikri olarak

⁴⁹ Cevizci, s.889.

eşitlikten fazlası olmamıştır. Ve bu eşitlik, Nietzsche'nin gözünde, her zaman hasetin emrindedir. Sahte İsa'da şunu okuyoruz: 'Tanrı önünde canların eşitliği', bu sahtelik, eksik akıllıların garezinin bu mazereti, sonunda devrim, modern fikir ve bütün toplumsal düzenin düşüşünün ilkesi olan bu patlayıcı kavram— Hristiyan dinamitidir.”⁵⁰ Burada Nietzsche için dinsel olguya genel bir bakış oluşturmuş olduk. Nietzsche'nin etiksel vurgusu ise; “İyi ve kötüyü gerçek olarak kabul eden ve bireyin etik gerçekliğini kavrayan yüksek seçim, özel bir değerler sisteminin ve kültürün yapılandırılmasında Nietzsche'nin tarihi açıdan ilk sıraya yerleştirdiği seçimdir. Vaatlerde bulunabilen (kendine ya da bir başkasına), kendisini geleceğe bağlayabilen bir insan, bunun ardından gelen bir sonuçtur”⁵¹

Bu alanda Nietzsche gibi incelemeye değer bir diğer isim ise Soren Kierkegaard'dır. Kierkegaard ve Nietzsche'nin görüşlerinin çoğunun ortak olmasına rağmen ikisi arasındaki fark Nietzsche, mensubu olduğu dini terk ederken Kierkegaard mensubu olduğu dini terk etmeyip, onu yok saymayıp sadece onun üzerinde restore yapmak istemiştir. Kierkegaard İsa'nın öğretilerini otantik şekilde öğrenmeyi, Hristiyanım diyenlerin hiçbir içsel sorumluluk almadan boşu boşuna bağlanmalarını uygun görmez. Kendisi her ne kadar Hristiyanlığın ideal bir örneği olarak gösterilmese de, Hristiyanlık (devlet hukuku- kilise ittifakı) ve bir hristiyan olmanın gereği arasındaki uçurumu bize net bir şekilde sunabilmektedir.” hiç kimsenin onu insanoğlunun sıra dışı entelektüel ve edebi gücünden ve de Hristiyan iç yüzünün samimi bütünlüğünden etkilenmeden okuyamayacağı rahatlıkla söylenebilir”⁵²

Kierkegaard, devamlı bireylerin ahlaksal davranmaya zorlanması gerektiğini söylemiştir; “Öznenin etik gerçekliği ile ifade edilmeye çalışılan nedir? Varoluş harekete bağlı olduğundan, 'var olan bir bireyin karşı karşıya kaldığı güçlük, her şey bitmeden önce varoluşuna nasıl bir süreklilik kazandıracağıdır.' Yanıt şudur: “Var olan bir birey için hareket hedefi, sabit bir karara varmak ve onu yenilemektir.” Düşünür, tam bir içsel bağlılık olan kritik kararlarla (örneğin, meslek, evlilik, inanç gibi kararlar) kendini oluşturmak ve yenilemek suretiyle, kendisine istikrarlı bir etik gerçeklik kazandırır. “İradesini bu yolda kullanarak, büyük bir nesnel tutku

⁵⁰ Alan Badiou, **Bir Eşitlik Felsefesi**, Latex Yayınları, 2014, s.7.

⁵¹ H.J. Blackham, **Altı Varoluşçu Düşünür**, Dost Yayınları, Ankara, 2005, s.35.

⁵² Blackham, s.10.

yoğunluğuyla ve kişinin ebedi sorumluluğunun bilinciyle belirleyici bir adım atmayı göze alarak (ki her insan bu kapasiteye sahiptir) kişi hayat hakkında başka bir şey öğrenir ve bunun angaje olmaktan oldukça farklı bir şey olduğunu öğrenir; her yıl sistem için başka parçaları bir araya getirmek yoluyla”⁵³. Fakat Kierkegaard’ın eleştirisi Hristiyanlık kültüründe yeteri kadar yankı uyandırmadı. Ancak 20. yüzyılda Fransız varoluşçu akımını derinden etkilemeyi başarmıştır. Hristiyanlık ise Nietzsche’nin uçurumu ile başbaşa kalakalmıştır. Burada uçurum olarak ifade ettiğimiz durum Nietzsche’nin hem felsefi yöncen hem toplumsal etki açısından ikiliemde bırakması; tanrı kavramına kendince yorumlar getirerek gerçek etik kavramını açıklamasıdır. Hiççilik vurgusunda bulunmasıdır. “Nietzsche 1887 yılında bir yazısında bir soru sordu. "Hiççilik ne anlama gelir?" yanıtladı. "En yüksek değeri değerden düşürmek”⁵⁴.

Sonuç olarak bu bölümde biz Viyana duvarı diye adlandırdığımız şeyin aslında başka anlamlar da taşıdığına şahit oluyoruz. Bateman “ mantıksal olgular bariyerin, olguların Nietzsche’nin onların sonsuzluğa kadar kaybolmuş olabileceğini ortaya çıkardığı büyük yarığa düşmesini önleyebileceklerini umut ettiler. Ama bu hesap doğruysa, o zaman cinayet soruşturmamızın anlamı yok. Daha çok kasıtsız ölüme neden olmak, belki de kendisini savunma. Söz konusu olan burada ahlakın o kadar öldürülmüş olması değil, olguların kurtarılması gerek! Bir anlamda Viyana duvarı şimdiye kadar henüz ortaya çıkarılmamış büyük tehdide karşı gerçeğin istikrarının korunmasından olguların kalmasını sağlamak amacıyla inşa edilen bir savunma barikatıydı. Hadrian duvarı ya da büyük Çin seddi gibi, Viyana duvarı barbarları kendinden uzak tutmak için simgesel bir çaba. Öyle ki herkes yarattıkları güvenlik aldanmasıyla rahatlamış hissedebilsinler. Ahlaklılık asla niyetlenilen kurban değildi-klasik bir yanlış kişi tespiti davası!”⁵⁵

1.2.4. Görecelilik Kurbanı

Ahlak çökümü veya yıkımı veya kayboluşu, birçok isim verip incelediğimiz konuyu dini boyutlarıyla değerlendirmeye devam ediyoruz. Viyana duvarı adını

⁵³ Blackham, s17.

⁵⁴ Martin Heidegger, *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, Asa Yayınları, 2001,s.23.

⁵⁵ Bateman, s.96.

verdiğimiz ahlak üzerine çevrilmiş duvarda veya Nietzsche'nin uçurumu deyip dini gerçekleri o uçurumdan iterken ahlaki olguların da yok sayılmasının yanında şimdi de 'rölativizm' gerçeğine değineceğiz.

Kısaca bu terimi tanımlamak gerekirse 'Görecelilik' ile ifade edebiliriz.” Kişiden kişiye değişmeyen nesnel bir hakikat, herkes için geçerli olan mutlak doğrular bulunmadığını, hakikatin ya da doğruların bireylere, çağlara ve toplumlara göreliliğini savunan anlayış; kişiden kişiye, çağdan çağa, toplumdan topluma değişmeyen birtakım doğrular, evrensel hakikatler bulunduğunu reddeden tavrı. Mutlak veya değişmez ya da evrensel standart ya da ölçütlerin bulunmadığını öne süren yaklaşım; bir teorinin, kendisinin dışında ve kendisinden bağımsız olan doğruluk ölçütleri sağlayamama durumu”⁵⁶. Fakat hiççilik ile görecelilik kavramları ile kastedilenler karıştırılmamalıdır. Bu iki terim arasındaki ayrımı Bateman şu şekilde yapmaktadır: ” Hiççilik bir çukura atlamak ve o çukurun içinde çözüm aramakla kıyaslanabilir-ve maalesef pek çok entelektüel bu yolun zaman içinde izlenebilecek duyarlı bir yol olduğunu düşünüyor gibiler. Diğer yandan boşluğun kenarında bekleyen ve burada ifade edilmesi gerekli bir kriz olduğunu kabul etmeyi gerektiren zor bir dengeleme işini icra etmeye girişenler var -rölativistler.”⁵⁷

Görecelilik üzerinden ahlaka bakacak olursak; ahlakı asla formüle edemeyeceğimizi, ahlaksal açıdan bunun sorun oluşturacağını görüyoruz. Bunun yanı sıra tek yönlü ahlakı temel almak Partif'in dediği gibi “gerçek tek ahlak olmasaydı durum bir trajedi olurdu.” Bu durum elbette yanlış bir ikilem oluşturuldu, burada bir felaketin ortasında kalıp hem olguları hem de ahlakı tartışmanın yolları aranmalıdır. “Nietzschenin iyi bildiği gibi, olguları kurtarmak için ahlakı Kurban edemeyiz-ya gerçek olduğu iddiasındaki her şey girdap tarafından yutulur ya da hiçbir şey. Dolayısıyla önümüzde iki tür olası eylem yolu var: ya girdabı inkâr etmek ya da bu Putnam'ın önerdiği gibi, etrafında güvenilir bir yol denemek ve yönlendirmektir.”⁵⁸

Görecelilik konusuna giriş yaptığımızda içinde barındırdığı şu temele ulaşırız; hiçbir kimsenin kendine özgü kültürel geçmişinin olmadığı. Yani bahsi geçen olgular

⁵⁶ Cevizci, s.383.

⁵⁷ Bateman, s.97.

⁵⁸ Chris Bateman, **Kaos Etiği**, Doruk Yayınları, 2017, s.98'den aktarılan Putnam, Hilary(2007), **“Between Scylla and Charybdis: Does Dummett Have a Way Through?”,** edite eden Randall E. Auxier and Lewis Hanh, Chicago, IL: Açık Makale, s.155-167.

ve değerler gibi dil ve kültürün de birbiriyle karışık olduğu ahlak ve kültür kavramlarında eşit derecede birbirleri ile içiçe oldukları için ahlâkın toplumsal yanını öyle basitçe bir kenara atamayız. Dil, kültür ve ahlak arasındaki yakın ilişki bize oluşturduğu toplumun; tarihini, edebiyatını, kendi geçmişini, hikâyelerini sunmakta yani mitolojilerini. “ Midgley’in Dikkat çektiği gibi, dünya görüşümüz neye dikkat gösteriyorsa onu yansıtır: dünyayı kafamızda tasarlama yolumuz, içinde neyin önemli olduğunu düşündüğümüz şeyi, devamlı üzerimize akan olguların parıltısı içinde dikkatimiz için ne seçtiğimizi bilirler. Sadece o seçimi yaptıktan sonra kendi resmi, edebi, düşünce ve tasarımlarımızı oluşturmaya başlayabiliriz. İşte bu nedenle bu simgelerden haberdar olmaya ihtiyaç duyarız .”⁵⁹

20. yüzyılda olan tuhaf şey ise olağan mitolojilerimizin hakkında yeni mitler üretmek oldu.(Postmodernistler diyebiliriz) ve ahlakı bu uçurumun içine sokmuş olduk. Burada Campbell’in gözlemlemiş olduğu bir diğer husus var ki; toplumda mit dili olmasından bu yana her toplumun kendi kurallarını kendinin koymasıştır. Mesela ahlak hukuku: geniş bir simge dizisine sahip olması, ‘haklar’, ‘yasalar’, ‘eşitlik’ gibi. George Lakoff’un yaptığı araştırmada hem liberallerin hem de muhafazakârların kullandığı ‘ahlaki öğretilerinde’, ‘siyasi bağlılıkların da’ farklı mitlerin olduğunu gördü.

Bu varımdan görüyoruz ki hepimiz birbiriyle kapışan mitler arasındayız. Bu kapışma esnasında birçok zıtlık mevcut, bunu örnek olarak Bateman “eşcinsel evliliklere karşı çıkan ya da kabul edenlerin korku içinde yaşadıkları bir eyaletteki birleşik devletler vatandaşlarının akıllarında kiler. Bizim mitolojilerimizden haberdar olduğunuz post-modern tezlerin tam tersine, bu tür anlaşma anlaşmazlıklar ya da tartışmalar sorunların kendileriyle karşılaştığımız da çok dikkatli baktığımızda hepimizin olabileceği ahlaki inançlarımızın zemininden nasıl çılgınca haberdar olmadığımızı gösteriyor.”⁶⁰

Bu çarpışık mitler bizim anlaşmazlıklarımızı ortaya koymaktadır. Bu da bize rölativizmde ki korkunçluğu gösteriyor -Yani bir kültürle diğeri arasındaki farklılık; bu duruma felsefi açıdan ‘karşılaştırılmazlık’ da diyebiliriz. Rölâtivistlerin anlamsal açıdan başarısız kabul edildiğini yani Görecelilik olayı ile bir dayanağa

⁵⁹ Chris Bateman, **Kaos Etiği**, Doruk Yayınları, 2017, s.99’den aktarılan, Midgley, Mary(2003), **The Myths We Live By**, London and New York: routledge.

⁶⁰ Bateman, s.101.

tutunamadıklarını ifade eder. Bateman kitabında Stengers'den bir alıntıya değinerek konuyu Nietzsche'nin uçurumunu sonucu olduğuna bağlar. “gerçekte ilgili polemik güce işaret eden ‘gerçekten, öyle mi, kesinlikle anlamları olan really sözüne başvurmasıdır. Dolayısıyla, örneğin bazı bilim insanları hayaletlerin ‘gerçekte’ olmadığını söyledikleri zaman, burada ‘gerçekte’ sözü, kendilerinin doğru olduğunu ve farklı düşünenlerin “yanılgılarının kurbanı” olduğunun ısrarlarında bir yol oluyor. Can alıcı nokta, aynısı “bizim gerçeklerimiz ‘gerçekte’ iddia edilen otoriteye sahip olmadığına ısrar ettiğinde rölâivistin gerçeğidir”. Her iki davada da, gerçeğin üstün bir anlayışa sahip olduğunu ileri süren bir iddia- olumlu ya da olumsuz olarak.”

Bu durum sadece Nietzsche'nin uçurumu ile ilgili değil mantıksal olguların da bilimsel olmayı reddetmeleri ile de yakından benzerlik göstermektedir. Biz ahlak ‘gerçekten’ öldü sonucu ile rölativizmin bir tür otoriteyi tutunma çabasını görüyoruz. Bu da bize soruşturmaya değer başka bir olasılık sunar ki; ‘kaybolan ahlak değil sadece otoritedir.’

Bateman konuyu felsefi-dinsel açıdan izlerken birçok noktaya değinip Nietzschenin açtığı derin bir uçurumdan bahsetmiş ve bu uçurumda Tanrının ölümü söz konusu edilmiştir. Buda bize ‘gerçek’ veya gerçekliğin ölümünü gösterir. Şimdi ise yeni bir soruya yanıt aramaktayız. ‘Anlamli metafizik’ veya ‘mantıksal olguların denenemez her şeyi anlamsız’ bulmasının doğru olup olmadığı?

Biz Nietzsche'nin uçurumu ile hakikati kaybetmiş değiliz. Aksine ahlakın mutlak değerlerine inmediğimizi görüyoruz. Bu da bize gerçeğe farklı perspektiflerden bakmanın yolunu aralar. David Wiggins'in şu görüşü “perspektifler bir yanılsama, çarpıtma ya da kuruntu biçimi değildir.” Farklı perspektiflerden çok farklı yelpazeden gözlemciler aynı yontuyu gözlerse ve bu perspektiflerin tanımlamaları ‘güvenilir biçimde toplanırsa’ o zaman yontunun tutarlı bir değerlendirmesine sahip oluruz. Fakat unutulmamalı perspektif değerlendirmesi dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Perspektiflerin doğru derlenip toplanması bize ancak o zaman doğruyu gösterir.

Bateman bir olaya veya ahlaka perspektiften bakmanı yeni bir şey olmadığını kitabında detaya girmeden bir hikâyeye ile vurgular. “Kör insanlar ve fil olayı”, Konuya yorum katmak için hikâyeyi anlatacak olursak; altı kör adamdan bahsedilir ve bunların yeni bir şeyler öğrenme üzerine merakları oldukça fazladır. Fil diye bir

şeyin olduğunu duyarlar ama bunun ne olduğunu veya neye benzediğini, hakkında hiçbir fikirleri yoktur. Bu altı kişi bir filin yanına giderler ve ilki file yaklaşır henüz dokunmadan karnına çarpar, çarpmanın sertliğinden dolayı filin bir duvar olduğu kanaatine varır. İkinci adam dişine dokunur ve filin diş yapısından dolayı onun bir mızrak olduğu düşüncesine ulaşır, üçüncü kişi ise hayvanın hortumuna dokunup onun bir yılan olabileceğini söyler. Dördüncü kişi filin dizine elini sürer ve bunun ağaç olabileceğini düşünür, beşinci kişi kulağına erişip onun olsa olsa bir yelpaze olacağını söyler. Altıncısı ise filin kuyruğuna dokunur ve bunun bir ip olduğunu söyler. Bu altı kör adam kendi perspektiflerinden bakarak akıllarında sabit bir fikir oluşturup o fikre inanıp diğerleri ile tartışır. Kişilerin bakış açıları bir yandan doğru diğer yandan ise yanlıştır. Bunun bir kurgu veya hikâye olması bize güzel bir örnek olmayacağını göstermez.

Herhangi bir özel ahlâkın tek ahlak olabileceğini düşünmek veya bunu savunmak durumu bizim için çok ters kalıyor. Bu durum ahlaksal geleneklerin karşılaştırılmasının imkânsızlığını gösterir. Yapabileceğimiz şey ise farklı ahlaksal yaklaşımlar ile karşı karşıya kaldığımızda rölativizmin çıkmazına düşmemektir. Evet, rölatavizm bize bir mesele sundu ‘ahlaksal perspektif çeşitliliği’ fakat bunu daha sonra içinden çıkılmaz durum haline getirdi.

Olguların kültürü aştığı varsayımı, kültürün karşılaştırmalardan eksik olduğu farz edildi. Ama bu varsayımın da hatalı olduğunu gördük. Viyana duvarının devrilmesiyle Nietzsche’nin uçurumunun sadece bir yarık olduğunu görmüş olduk. Fakat ne açılan duvar ne de Nietzsche’nin uçurumu, biz bunların üzerine kurulu pratiklerle kalmış olduk, ‘çok kültürlülük.’

Bateman’a göre ahlak üzerindeki bunca konuşma onu ‘ben-doğruculuğa’ götürür. Her konuda olduğu gibi, birçok gürültünün içinde herkesin kendi sesini doğru kabul ettiği yanılgısına. Bateman’a göre ahlakdaki bazı sorunları çözene kadar siyasi savaş içine girmekten kaçınmak, bu konuda bulunan mitolojileri ortaya çıkarılmasını sağlamak gerekir. Yazarımızın değindiği gibi; “İsa Matta 7:5’de kardeşimizin gözündeki talaş zerreciğini kaldırmak için önce kendi gözümüzdeki kalası kaldırmalıyız demişti.”⁶¹ Korkmamak ve önce kendin için bir şeyler yapmaktan başlamak. İnsanın kendi değişimi her zaman ürkütücü kabul edilmiştir.

⁶¹ Bateman, s.112.

1.3 HUKUK VE KAOSUN İNCELENMESİ

1.3.1 Vikingler ve Kaos

Bateman her zaman olduğu gibi bu konutunda farklı ve değişik başlıklar altında inceleyip, işlemeyi tercih etmiştir. Hukuk ve kaos kelimeleriyle Vikinglerin nasıl bir alakası olabileceği muamma gibi dursada yazarımız çok farklı boyutu ile konuyu ele alarak bu ki bu kavram üzerinden konuyu değerlendirmeyi daha doğrusu örneklendirmeyi tercih etmiştir.

Vikingler dendiğinde akla; İngiltere kıyılarına kadar gelmiş ve yaptığı manastır baskınları, birçok din adamı ve insanı öldürmeleri, yerleşkelerde bulunan bina ve benzeri yerleşimleri yakıp yıktıkları, insanları tutsak almaları ile bilinen barbar bir kavim akla gelir. Vikingler veya Norslar olarak tanınan, iskandivyalı korsan ve tüccar kavimdir. Yılın büyük kısmını denizlerde geçiren savaşçı bir halktır. 8-11. yüzyıllar arasında Kuzey batı Avrupa’da birçok yeri fet etmişlerdir. Bu yüzyıllar arasında dünyanın en çok korkulan kavmi olmuştur.

‘Vikingleri Viking yapan büyük kuzey rüzgârıdır’ eski Norveç deyiş.

Bu kısa bilgiden sonra biz bizimle alakalı olan bölüme geçelim. Vikinglerin yaptıklarını ahlaki açıdan değerlendirmek. Bu kavimi kendi çağımızdaki bir katil gibi değerlendirmek mi? yoksa o dönemin yaşam şartları ya da ahlaki düzeni dikkate alınarak değerlendirmek mi? Yazarımız, onları değerlendirirken çağdaş hukukun standartları ile değerlendirmeyi oldukça yanlış olduğunu kabul edip o dönemin şartlarını kapsayan bir yargıyı benimser ve Vikingleri değerlendirirken İskandinav toplumunun ahlaki hakkında değerlendirmelerin doğru olduğunu düşünür. Bateman Vikingler üzerinde ahlâkın çok çarpıcı yönlerine değinmektedir. Viking toplumu o dönem insanın şartlarını, yaşayışlarını, arayışlarını anlatmakta, ahlaki etik açıdan değerlendirmektedir ve yine her zaman yaptığı gibi birçok değer kavramını kendi üslubunca bir araya getirerek incelemektedir.

Vikinglerin deniz aşırı seferlerini, Yağmalamalarının, sömürgeleştirme çabalarının nedenlerini anlatmaktadır. Öncelikle kendi kitabında değindiği ‘Viking’ kelimesinin anlamını verelim. Viking kelimesinin anlam olarak ‘deniz aşırı keşif sözcüğünden’ geldiğini belirtir. Vikingleri deniz aşırı seferlere iten sebepler olarak;

tarımsallığın gelişmesi ve bunu fazlasıyla yapmaları, dini açıdan zorla inançlarından döndürülme çalışmaları gibi sebepler etken olmuştur.

Biz Vikingleri kendi içlerinde değerlendireceğimizi söylemiştik, şimdi onların yaptığı aşırılıklara şöyle bir açıklama getirebiliriz: “Öykünme ve övülmeye değer olmanın onur olduğunda kendilerini cisimleştiren ve hareketleri utanç verici görülüp uzak durulanlarla, öç alma ahlak felsefeleri onur peşinde olma ve utançtan sıkılmaya dayandığı için bu İskandinav yaşamında önemli bir anlayış.”⁶² Viking toplumunda Onur’un ön planda olduğu aşikâr. Cesaret zaten olması gereken bir şey, bununla birlikte korkuyu göstermenin ayıp sayıldığı bir toplumdur.

Bu kadar canice anlatılan o toplumda hırsızlık aşırılık olarak kabul edilir çünkü bir başkasının evine girmek korkaklık ve ucuzluk olarak kabul edilirdi. Vikinglerin yapmış olduğu bunca saldırının altında yatan ana nedenin onur olduğu varsayılabilir. Bu nedenle onlarda hırsızlık yapmak bunca saldırganlıktan daha kötü kabul edilirdi çünkü bu onursuzluktur. Ama unutmamalı ki Vikingleri onurlu kabul eden o toplumlar, döneminin şartları içinde kabul ediyordu. Peki, günümüz ile ufak bir kıyas yapacak olursak o dönemdeki saldırganlığı günümüz şartları ile baktığımızda vahşilik olarak değerlendirdiğimiz sistem; şu an dünyada hiç suçu olmadan katledilen onlarca insana, sebepsiz keyfi amaçlar uğruna öldürülen hayvanlara ve doğaya nasıl bir anlam, yorum getirmeli?

Bateman bu konuyu hayvan hakları ile kıyaslar ve onların (hayvanların), insanlara tanınan ahlaki sisteme tabi tutulmadıkları için bu haklardan nasiplenemediğini ve onlara yapılan bu işkencelerin ahlaki açıdan değerlendirilmediğini söyler. Ahlak felsefesindeki önemli bir belirsizlikten bahseder ve bir toplum kriterini nelerin belirleyeceğini veya kimlerin dâhil edilip edilmeyeceğini sorgular. Bateman bununla birlikte Viking ahlaksal anlayışında başka bir karşılaştırma daha yapıp, toplumda köleliğe değinir. Çağdaş anlayışımızın insanları köleliğe birçok yönüyle ittiğini; aile geçindirmenin bile bir yerde insanı köleleştirdiğini biliyoruz. İş imkânları, para kazanma hırsı, bu yolda harcanan emek çokluğu... Vs ama bu durum Vikingler de çok daha farklı bir bakışa sahiptir. Onlar köleliği reddettikleri için savaşır, yazarımız Vikingler için şu ifadeleri kullanır “günümüzde bir katil içinde yaşadığı toplumun ahlak standartlarını çiğner ve bundan

⁶² Bateman, s.116.

dolayı ahlaksız sayılır, cinayet akla gelebilecek en kötü suçlardan biri kabul edildiği için yerilir. Hâlbuki Vikingler kendine ve kendi toplumuna karşı ahlaki saygının mutlak merkezi bir mesele olan karmaşık pagan toplumunun yanlış temsil eden bir şöhretten dolayı büyük ölçüde karalanmışlardır. Vikingler evden uzakta olabilirler ama hala kendi akrabalarıyla birlikte olup onur ve utanç meseleleri onların derin kaygı noktalarıdır.”⁶³

Bateman, Vikinglerin onur ahlakı anlayışının ahlaksal kaosta önemli bir örnek olduğunu ileri sürer. Ancak eski İskandinav toplumlarının hukuksal anlayışı göz önüne alındığında; evrensel olan ahlak hukuku terimine zıt olduğu görülebilir fakat onların kendi ahlaksal inanç sistemleri içinde tutarlılık göstermektedir.

Bateman Vikinglerin ahlaksal anlayışından bahsettikten sonra dünya üzerinde toplumsal ahlaka değişik atıflarda bulunan fantastik kurguların yazarı Michael Moorcock’a değinir. Moorcock’un ‘Elic’ Kitap dizisinden çokça bahseder. Bu kitaplarda içerik olarak aşk ve büyük hikâyeleri olmakla birlikte ana temalarının varoluşsal olduğunu belirtir. Dünya üzerindeki emperyalizm ve insan doğası üzerine konuşmalar yapar. Moorcock’un varoluşsal olarak kim olduğumuzu değiştiremiyemizi ancak kendimizi içinde bulunduğumuz duruma göre şekillendirebileceğimizi vurgu yapar. Yazarımız bu kitapların temalarından yararlanarak hukuk ve kaos güçleri arasındaki anlatıma değinmeyi tercih eder.

Hukuk ve kaosu anlatırken savaş güçleri olarak düşünür ve kozmik denge diye bilinen fizikötesi güçleri devreye sokar. Bu ikisi arasındaki savaşta birinin galip gelmesi halinde tüm yaşamın sona ermesi anlamına geldiğinden kozmik dengenin bu iki güç arasında denge kurmasını bekler.” Hukuk ve ahlak, her şeyin diğer şeylerle olan ilişkisinin evrensel bir zorunluluğunu tanımlamaları olgusunda imparatorluğun içinde eşit olarak yer alırlar. Ama ahlakın gücü dışsal şiddete dayanan sisteme yabancı olarak kalır. Ahlak bu sisteme yalnızca hukukla bütünleşen sınırdan dokunur. Ve ikisinin birbiriyle bağlantısı, imparatorluktan dışarıya, dışarıdan imparatorluğa gidilmesini sağlayan aracı terim işlevini görür.”⁶⁴

Kaos’un bir diğer yüzünü ise Thomas Habbas’dan alır: dünyadaki tarihsel öykülere bakar, kaos güçlerinin hakim güçleri zayıflatmaya çalıştığını “ herkesin herkese karşı savaşı” olarak ifade eder. Öte yandan hukukun; düzen ve yapıyı temsil

⁶³ Bateman, s.118.

⁶⁴ Bataille, s.55.

ettiğini söyler. Diğer yandan ise muhafazakârlığı ve diktatörlük yönetiminin temsil ettiği yönde kanunun ifade edilmesidir. Adaleti sağlamak için konulan kuralların çığırdan çıkıp kaosu en sert yüzünü oluşturması gibi bu kurgulardaki kahramanların ise bir şekilde bunlar ile savaş içinde olduğunu görüyoruz. Böylece Moorcock'un romanlarında hukuk ile kaosu farklı mecazi savaşlarını görürüz.

Moorcock'un romanlarında sadece hukuk veya kanun ile kaosu Savaşı değil aynı zamanda gelenekselcilik ve değişim yanlılığı tartışmasını da buluyoruz. Moorcock bize kozmik düzendeki siyasi sistemi de bu şekilde yansıtmaktadır. Siyasisistem içerisinde biliyoruz ki sağ ve sol ayrımı her zaman olmuş bunlar birbirinin olmazsa olmazı olurlarken aynı zamanda da birbirlerinin esas muhalifleri de olmuşlardır. Kaos ve kanunda doğal olarak bu kriterde incelenmiştir. Bu durum bilindiği üzere ortaçağa kadar uzanmış tarihsel bir gerçektir. Yenilikçiler, sol, aydınlanmacılar ve onların muhalifi görülen gelenekselciler, sağ, muhafazakârlar. Kaosa karşı olan düzen fikri de hep bu yönde olmuş ve siyasette yerini almıştır.

Yazarımız kanun ve kaos kavramlarını buradan alıp etik açısından bakmaya, değerlendirmeye başlamaktadır. Ahlak etiğinin klasik dönemi M.ö 3. yüzyılda Citiumlu Zeno'nun kurduğu okuldur. Tek fazilet ve tek bir ahlak ölçütü olduğunu savunanlar ve bunu destekler nitelikte onlara Derek Parfit de katılmıştır. Tüm hukuk eksiğini ise Platona borçlu olduğunu ifade eden bir görüş var ki “ Bilimlerde olduğu gibi tek bir görüş paylaştığını, yani tüm hakiki sorunları tek gerçek bir yanıtla sahip olması, sadece tek, geri kalan hepsinin esasen hata olduğunu düşünmesi”⁶⁵ görüşüdür.

Daha sonra kanun evresinin kurumsallaşma sürecine bakarsak, ülkelerin kanunlara genel olarak bilinmesi ve yürürlükte olması fikri ortaya çıktı. Ahlak ve kanun etiği diye yazılı sisteme dökülen etiği göz önünde tuttuğumuz da bahsini etmiş olduğumuz Vikinglerin bu etik sisteminin tamamen dışında kaldığını görüyoruz. Bizim bugün kaos etiği örneğinde ‘ahlak’ özellikle ‘hukuk etiği’ anlamında kullanan Alan Badiou'dur. Fransız felsefecinin bu konudaki görüşleri ise: “Tek gerçek etik, çoğuldaki gerçekler ya da tek etik, net bir şekilde dünyaya bazı gerçekleri getiren emeğin, gerçeklerin sürecindedir... Etik mevcut değil. Sadece (siyasetin, aşkın, bilimin, sanatın)... Etik var... Tek ahlaktan söz etmek mümkün değil... Hukuk (insan

⁶⁵ Bateman, s.127.

hakları vs) her zaman orada mevcut”⁶⁶ .Badiou etiği yaşam şartlarımızı biçimlendirme şeklimiz olarak da görür; “Aslında bugün etik, ‘olup bitenler’le nasıl ilişki kurduğumuzu belirleyen bir ilkeye, tarihsel durumlarla (insan hakları etiği), teknik-bilimsel durumlarla (tıbbi etik, biyo-etik), ‘toplumsal’ durumlarla (bir arada yaşama etiği), medya durumlarıyla (iletişim etiği) vb. ilgili yorumlarımızı düzenlemenin muğlâk bir biçimine işaret etmektedir”⁶⁷.

Bateman kendi görüş olarak göreceliliği bir kaos etiği kabul eder ve kaos etiğini oluşturmak için ahlaki sistem içindeki her şeyin, ahlâkta bulunması arzu edilen şeyler olması ve bu ahlak etiğinin sorgulanamaz ilkeleri reddettiğidir, der. Yani bu durum bize pratikte ahlaki kaosu savunsa da gerçekte kaos etiğini yansıtır. Ahlakın ne olduğunu, insanların niye ahlaklı varlıklar olduğunu ve bu bilgilerin ışığı altında daha iyi bir dünya oluşturmak amaçlı bu ek görüşlerin bize yardımcı olacağını savunur. Fakat ahlak kaosu denen anlayışın kabulü söz konusu olsa bile kaos ahlakı adıyla anlamlandırmak doğru olmayabilir. Ahlakı, ahlak hukuku olarak kabul etmemizin sebebi ise herkesçe kabul görmüş bir anlayışa sahip olması durumudur.

1.3.2.Etikte Üç Temel

Yazarımızın etik üçgeni olarak isimlendirdi şeyler ‘Erdem etiği’, ‘Görev etiği’ ve ‘Sonuççuluk’ dur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Viking ahlaksallığı erdem etiği içinde yer alır. Bu üç madde bize insanlar hakkında ufak tüyolar vermekte; insanların davranış şekillerini, nasıl davranacaklarını, hangi kural veya kanunlara uyacaklarını ve bunlar neticesinde nasıl bir sonuca ulaşacaklarını gösterir.

İlk olarak erdem etiğini ele alırsak erdem; “Ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu. insan varlığına en zengin, en gerekli ve dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamı”⁶⁸, erdem ahlakı ise; “Erdem kavramının, iyi karakterin merkezi bir rol oynadığı ahlak anlayışı ya da görüşü”⁶⁹dür. Kaos ve hukuk yaklaşımlarını

⁶⁶ Badiou, s.52.

⁶⁷ Badiou, s.18.

⁶⁸ Cevizci, s.311.

⁶⁹ Cevizci, s.311.

içinde bulma olasılığımız çok yüksektir. Yazarımıza göre erdem etiğinin sonuçları arasındaki çağdaş yaklaşımlar kaos etiği olarak da kabul edilebilir. Erdem etikçileri, ahlak etiğine yakın görüldüğü için onlarla aralarına bir mesafe koyarlar ve bu mesafeden dolayı kaos etiğine kaymış olurlar.

Erdem etiğinin geleneksel izlerini Aristoteles'e dayandırabiliriz. Aynı zamanda kaos etiğini ifade eden Çin filozofu Konfüçyusa da gider. Erdem etiğinin ta eski dönemlere dayandığını aşikâr ; 'modern ahlak felsefesi' adlı çalışması ile Aristoteles'in ahlak hakkındaki düşüncelerini irdeleyip, tekrar canlandıran Elizabeth Anscombe olmuştur. Eserinde ahlak hakkında Bazı noktalara değinmiş: “ ‘Zorunluluk-should’, ‘Gereklilik-need’, ‘meli-ought’, ve ‘mutlaka, meli-malı-must’ gibi zorunlu olmak ya da yasayla uyuma zorunluluğunda olmanın özel anlamını elde ettiği yolu onaylamaksızın bu noktaya dikkat çeker.”⁷⁰

‘Tanrı atla derse atlamak iyidir’ diyerek dinsel ahlak hukukunu ilahi komut kavramı ile ilişkilendirir. Hristiyanlıktan gelen ahlaki sistemleri ahlak bilimi olarak isimlendirilir ama yazarımız buna ‘görev etiği’ demeyi tercih eder.

Bateman erdem etiğinde bir eleştiriye daha değinir, hukuk etiği olarak benimsemenin sonuçsalcılığa dayandığını söyler. Erdem etiğinde ahlâka sonuçsalcı yaklaşımı eleştirir. Sonuçsalcılığın, Kant’çi görev ahlakıyla çatışma içinde olduğu söylenir, hatta bu iki hukuk etiği arasındaki çekişmenin çok uzun süre olduğu bilinmektedir. Bir zıt üçleme oluşturmaktadır bu durum. Kendi argümanlarının en iyisi olduğunu söyleyen ‘Erdem Etiği, ‘Görev Etiği’ ile ‘Sonuçsalcılık’. Bateman ise bu üç çatışmalı ahlak sisteminin arasındaki sorunun bütünüyle olmasa da daha az sorunlu hale getirilebileceğine inanmaktadır. Yazarımız bu üçlemi şöyle özetlemektedir;” belli sonuçlar üretmek için belli biçimlerde hareket eden bir eleman.”⁷¹

-Eleman- odaklı yani ahlak erdemleri dolayısıyla erdem etiği, nasıl davranacağını karar veren kişinin özellikleri,

-Kural-odaklı ahlak yani görev, dolayısı ile görev etiği; hareketlere ima edilen yükümlülükler,

-Sonuç-odaklı ahlak yani hareketlerin yapılmasından sonra ortaya çıkan sonuç.

⁷⁰ Bateman, s.131.

⁷¹ Bateman, s.132.

Kısaca bu üçlemenin kalan elemanlarından da bahsetmek gerekir ki, görev; bir nesne veya kimsenin yaptığı iş, işlev anlamını içerir, sonuççuluk ise; “Genel olarak, sorumlulukla, fakat esas neyin ahlaki bakımdan doğru ve yanlış olduğuyla ilgili olan etik teori. Bu anlamda, sonuççuluk, ahlaki eylemin değerini belirleyen şeyin, eylemin ahlaki bir ilke, yasa ya da kurala uygunluğu yerine, eylemin sonucu olduğunu, ahlaki eylemin ürettiği sonuçla değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen ve bu nedenle eylemin sonuçlarının ön plana çıkaran ahlak anlayışını; ahlaki eylemin doğruluğunun, iyiliğinin, evrensel bir yasa, ilke ya da ölçüt yerine, yalnızca eylemin ürettiği sonuçlarla değerlendirilmesi gerektiğini savunan ahlak görüşünü ifade eder”⁷².

Ahlaki durumların insan hareketleri, bu hareketler için alınan önlemler ve sonuçları kabul olduğundan beri bu durumun etik sistemini temsil etmeye başlamıştır. Biz bu üçlemde Kantçı etiğe yakın olan kural-odaklı ahlakı ya da Wood’un benimsediği eleman-odaklı ve sonuç-odaklı ahlakı gibi en iyi ahlakın birden fazla yolla karşımıza çıkabileceğini görürüz. Erdem etiğinde (eleman-odaklı) önemli olanın kişinin niteliğidir ve bu nitelikler yaşadığı döneme göre değişiklik gösterir. Yani erdem etiğinden bahsederken tek bir çeşit düşünülmemelidir. Yine de erdem etiğinde esaslar kabul görürse: adalet, cesaret, dürüstlük gibi erdemlerden söz edilebilir. Ayrıca erdem etiği yaklaşımı avantajlı bir erdem örneğidir. İmrenme içeriklidir. Bateman bunu şu örnekle anlatmaktadır “İsa ne yapardı?”⁷³ Bu görüntü imrenilecek Erdemli bir ahlaki rol model olduğunu gösterir. Bu yaklaşım bize bir yandan imrenmeyi sunarken diğer yanı ile de dezavantajı gösterir ki; bir başkasının ne yapacağını nereden bilebiliriz?

Fakat Kant’çı etik veya görev etik dediğimiz ise; kural-odaklı yaklaşımlar sergilediği için eylemlerin merkez noktasında kurallar ve eylemlerini çevreleyen ahlaki sorunları açık olarak görürüz. Her iki durumda da sonuç ortak bir şekilde görevi gösterir ve sonucun görev ile uyumlu olması beklenir. Çünkü sonuçlar zorunlu görevlerdir, kurallardır. Bateman kural tabirinin itici olup olmadığında değinerek; eğer bu kelime iticiyse insan hakları teriminin iticileşeceğini vurgular. Hakların sınırlama getireceğini ya da yüceltme isteyeceğine değinerek, inanç özgürlüğünün evrensel insan hakları bildirgesinde ki koruma altında olan insan

⁷² Cevizci, s.785.

⁷³ Bateman, s.134.

haklarının birkaçından olduğunu ve bu hakkın bizim ve devletlerin kişiye sunmuş olduğu bir özgürlük örneği olduğunu ifade eder. Bunun yanında kural-odaklı etik biçimini kutsal emir yani on emir ilahi komutların benimsenmesin de bizlerin düşüncesi ne olursa olsun kişinin inanç sistemine dokunmamak gerekir.

Sonuşalcılık, sonuç-odaklı olmasına rağmen eylemlerin sonucunu kestirmek zordur. Sonuçsalcılıkta merkezi olan ahlaki karar verme noktasıdır. Bu sebeple sonuçsalcılık sadece sonuç odaklı değil aynı zamanda karar noktası ile de yakından alakalı olur. Yazarımız bunu anlatırken Toby Dawid Ord'dan şu sözler ile açıklamıştır: 'en iyi sonuca götürecek olan işlemleri takip etmemizi ileri süren kararların değerlendirilmesidir.' Bateman klasik sonuçsallığı hazzı hesabından dolayı yararcılığa benzetir. Fakat çağdaş sonuçsalcılık böyle değildir. Sonucun kişi için ne kadar iyi oldu fikri, 'hepsi çok iyi de içinde benim için bir şey var mı?'. Bu ahlaki konunun bizce yorumu 'bencilliktir', Ahlaksal bencillik. Bu ahlaksal bencillik psikolojideki bencillik kavramı ile karıştırılmamalıdır. Bu yönüyle baktığımızda ahlakdaki bencillik çok daha tehlikelidir çünkü yanlışlığı göstermiyor ve deneye tabi tutulmuyor. Daha ziyade bizim kendi, kişisel çıkarımıza yönelik ahlaksal yorumlamadır.

Bencillik-yararcılıkta sonuçsalcı etiğe aittir. Çünkü her ikisi de eylemin sonucu ile ilgilidir. Kelime anlamları olarak birbirlerine zıt olsalar da bu yararcılığı açıklamamıza yardımcı olur: kişinin kendi çıkarları (bencillik) değilde, herkes için ortak faydayı (yararcılık) gözetmeyi ele alır. Bu durum bize yararcılığın bencillikten etik sistemi olarak üstün olduğunu gösterir.

Ahlak ve kaos etiği arasında olan ihtilaflardaki esas soru ahlaksal sorunlara belli yanıtlar aranıp aranmadığıdır. Kendini ahlaki kaosu bastırmaya adanlar bu işin metafiziğine başvurmuştur. Erdem etiği, görev etiği ve sonuçsalcılık bunlar karşılaştırılması imkansız görünüyor ama Bateman'a göre bu bir yanılgıdır. Bateman bunun ahlak etiği ile kaos etiği arasındaki birleşmeden kaynaklandığını söyler. Yazarımız ahlak felsefesi üzerindeki en büyük anlaşmazlığın, ahlak etiği üzerindeki rakip girişimlerin olduğunu söyler. Bunu örnek olarak kural-odaklı, Kant'çi ve dinsel grupların sopayı alma mücadelesini verir. Bunları anlatırken kaos etiği konusunda Bateman yeni bir konuyu da gündeme getirmiş olur; idealler çatışmasıdır.

Bateman Çağdaş sistemin başarısızlığının nedeni olarak birbiriyle mücadele eden ahlak sistemlerini görür. Buna örnek olarak muhalefetin kıymetini anlayamayanlar; liberaller ve muhafazakârları, kuruluş odaklı küresellik ile mahalli yapılı ulusalcılık arasındaki amansız dövüşü, bilim ve dinsel özgürlük arasındaki Tanrı'ya inananlar ve olguların kapışmasını gösterir. Bu konuyu ele alırken bazı yazarların görüşlerine de başvurur; William James'ın bu durumun çok önceden kavrandığını fakat hızla 20. yüzyılda ortaya çıktığını dile getirir. Cheles Taylor'ın nova etkisi diye isimlendirdiği 18. yüzyılın aydınlanmasını içindeki ideallerin hızla çoğalması durumu.(Nova etkisi: enerji yayan yıldız patlaması)

Yazarımız bu nova etkisinin yaratılması için; daha iyi bir dünya isteniyorsa mitolojileri hesaba katmanın, ahlaksallığı herkesin benimseyerek, inanç çeşitliliğini, erdem etiği, görev etiği ve sonuçsalcılık bir yana, kaos etiği ve hukuk ettiğini de dahil ederek bir sistem benimsemesi önerilir. Nova etkisinin tam olması için tüm herkesin bu ahlaksallık sisteminin içinde olması, bunun bir parçası olması gerekmektedir. İnananlar (teistler) veya inanmayanlar, dinsel tanrı tanımazlar, olgucular, Marksistler, şüpheçiler... Vs bu inanç farklılığının kabulü bize herhangi özel inanç sistemi oluşturmaz. Bu farklılığı kabul etmek sadece bireylerin tercihlerine saygı duymaktır.” Günümüz etiği "kültürel" farklılıklar etrafında bayağı bir gürültü koparıyor. "Öteki" anlayışı da esasen bu tür farklılıklar tarafından şekillendirilmiş durumda. Bu etiğin büyük ideali kültürel, dini ve ulusal "cemaatlerin" barış içinde bir arada yaşaması, "dışlama"nın reddedilmesidir.”⁷⁴

Bateman bu konuda bir de kurgu ile olguyu ele alır ve “Walton ‘gerçek olana inanılır; kurgusal olan da hayal edilir’ der, ama ben de olgu ya da kurgu ne olursa olsun o hayal edilir; olgu resmiyet kazandırılırsa aynı zamanda gerçek olduğuna inanılır diyorum.”⁷⁵ Konuyu açıklamak için gazete örneği vererek devam eder: okuduğumuz gazete de öyküleme olduğunu ama okunan öykülerin (kurgunun) gerçek olduğunu düşündüğümüzü dile getirir. Bateman göre öykünün insanı anlattığı dünya hakkındaki inançlarıdır ama sorgulanan inanç başka bir kurgu türü, gerçek olmayı hedefleyen dünyanın kurgusal modeli olarak kabul eder. Bu yaklaşımının

⁷⁴ Badiou, s.38.

⁷⁵ Bateman, s.146.

nedeni erdemi olgudaki bulanıklaştırma olarak görür ve bu bulanıklaştırmanın da ahlakta yaratma rolünü anlamamızı sağlayacağına değinir.

Hayal edilen idealler, ahlaki kurguları oluşturur. Kantçı etik ve yararcılık ahlaksal kurgular üzerine kuruludur. Olgular ve değerler birbirine karışmıştır, kişilerin belli bir ideali başvurmalı ve bu idealler için izin verilmelidir. Bateman burada bir soru sorar, bu ideallerin doğru olduğuna kim karar veriyor? Bu soruya Kantçı yaklaşımdan yola çıkarak cevaplar ve ‘biz’ karar verimiz der. Akılcı olduğumuzu varsayarak kendi yaşam yolumuza karar verebilir ve ahlaksal kurguları seçebiliriz. Ahlaki hayal gücü ile dünya için dileklerimizi seçebilir, iddiaları için anlam vermeye yardımcı olan arzuların değiştirilmesindense, hayal gücü olan inancın değiştirilmesi çok daha kolay kabul edilir. Bateman bu konuda çarpıcı bir örnek verir ve soykırımı ahlaksal olarak kabul edemeyeceğimizi ama bunu kimin niçin isteyeceğini dile girir. Kim böyle bir dünya arzular ki? Bateman ayrıca Akılcılık konusunda yine Nietzsche’nin uçurumuna atıf yapıp; akılcılığın umut edilen sağlam bir temel olmadığı ama düşünceler arasındaki anlamlı saçmalık içinde iyi bir kılavuz olacağını söyler.

Hayal gücü konusunu anlatırken atalara değinir ve ilk kendi dünyaları hakkında hayal ettiklerini, bir amip örneği vererek onun ilk yemeyi hayal edip çevresini ona göre şekillendirdiğini söyler. Bu hayal alemi atalarımız da daha sonra bir ön-inanca sonra inanç ve son olarak günümüzdeki hali ile -en gelişmiş hali- hayal gücünü oluşturmuştur. Bu inandırıcı hayal gücü bize ahlaklılığı oluşturur ve insan ahlaklılığının bu yönü ile diğer canlı ahlaksallığından farklı olmadığını gösterir. Hayal gücünün ardından oluşturduğumuz ahlaksallık ile dünya arzularına karşı savunma mekanizmaları oluşturuyoruz. İnsanlar elbette diğer değerleri de bu arzulara kıstas olarak başvuru yapar ama bu döneme ahlak sağlığında bir sınırı olduğunu bilir. İnsanlar hayatlarında hayal bağımlılığına bir kere kapılarını araladığında, ahlak sağlığının hırpalandığını ama yinede bozulmadan nihayete erdiğini görür.

Bateman bütün bu hayal dünyasının arasında hukuk ve kaos arasındaki savaşın ne durumda olduğunu dile getirir ve bu ikisi arasındaki aks ilişkiyi bize bir kez daha hatırlatır. Kaos’un liberal siyasi idealler ile anarşist çoğulculuğu temsil ederken, hukukun sadece mutlak gerçeği değil ayrıca muhafazakâr siyasi iddiaları da

temsil ettiğinin vurgusunu yapar. Bu ikisinin bireysellik (kaos) ve gelenek arasında olduğunu görüyoruz. Bu durumu bertaraf etmek için geleneği yok saymaktansa, bilimlerde olduğu gibi ahlaki iddialarımızı da gelenekten sayarız.

Geleneği bu durumda düşman kabul edersek ahlaki durumlarda istisnai seçimler yapmak zorunda kalırız. Bateman felsefedeki siyasi çatışmayı dile getirirken; akademik çevrenin siyasi bölümün solunda yer aldığını ve eğitimlerinin bu yönde olduğunu, muhafazakârlara karşı ben-bilirimci takıldıklarını ve küçümsediklerini söyler. Siyasi ateşkes önerisi olmasına rağmen Kantçı geleneğe karşı bir savaşın hep sürdüğü görünür. İşte bizlerin bu siyasi savaşta tek mantıklı çözüm yerine tek bir çözüm beklediğimiz aşikârdır. Bu süreçte hoşgörü kavramı insanın aklına gelir; Bateman bu durum için “ Bizim esas hoşgörü kavramımız sadece kasıtlı cehalet: diğerlerinin ne söylediğini dinlemek istemiyoruz, neye inandıklarını anlama girişimini bir yana bırakın. Hatta gerçekten birbirimizle iletişim kurmaya giriştik mi?”⁷⁶ ifadeleri ile dikkat çeker.

“Çünkü Kötü'nün üç adı vardır:

-Bir olayın eski durumun boşluğunu değil doluluğunu açığa çıkardığına İnanmak, taklit ya da terör anlamında Kötü'dür.

-Bir sadakate yaraşır biçimde yaşamayı başaramamak, ihanet anlamında, kişinin olduğu Ölümsüz'e ihanet etmesi anlamında Kötü' dür.

-Bir hakikati bütünselci, totaliter güçle özdeşleştirmek, felaket anlamında Kötü'dür.”⁷⁷

Biz bu siyasi karmaşada ister başarılı olalım ister başaramayalım; durumumuz da büyük bir değişim olmaksızın ilerlemez. Bateman bu konuyu özetlerken Latour'un görüşlerinden yararlanır ve ‘ele verme ve devrim, her ikisi de bayatladı, durma noktasına kadar birbirimizle savaştık! Bir süre silahlarımızı bırakalım ve bir durum değerlendirmesi yapalım. Eğer bizi ahlak hukuk kurtarmıyorsa, o zaman belki ahlak kaosunu deneyebiliriz’. İfadeleriyle sonlandırır.

⁷⁶ Bateman, s.154.

⁷⁷ Badiou, s.75.

Netice olarak kişinin kendi davranışlarından sorumlu olması gerektiğini fakat bu sorumluluğu kendi içsel hesap dünyasında vermesi gerektiği, insanları bağımlılıkları, inanaçları, istekleri yüzünden ötekileştiremeyeceğimizi, yada bu nedenlerden dolayı onlar hakkında eleştiride bulunamayacağımız biliyoruz. Önemli nokta ise bu hal üzeri olan kaotik durumdur. Zaman, tarih aktıkça yaşam ilerlemekte ve hayatımıza katılan şeylerde çoğalmaktadır. Günümüzde en popüler olan ise teknolojidir. Bu yeniliğe karşı oluşan olumlu veya olumsuz, hayatsal değer taşıyan anlamlar verilmektedir. İnsanlar bu gibi durumlar ile hep sınanmaktadır. Tarih boyunca hep olan bir diğer şey ise ahlaksal değerler ve bunlara verilen anlamlardır. Toplumdan topluma, bölgesel olarak hem anlamı hem yaşanma biçimi değişsede ortak olan nokta hep ahlak olmuştur. Erdem toplumlarda hep en üstte yerini almış ve yaşanmıştır. Belirli dönemlerde çöküşüne şahit olunsada yeniden inşa edilmiştir. Bu değerler üzerine yapılan yorumlar ve onu ayakta tutma çabası hep varlığını karumuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN HAKLARI VE İNSAN

İnsanoğlunun dünya üzerinde yanlış algıladı olgulardan biride, dünyayı ortak paylaşım alanı olarak kullandığı diğer canlılardan kendini üstün görmesi' ben merkeziliği'dir. Bu yanlış üzerine hayvanlar ve diğer varlıklar ile olan ilişkimizdeki kaotik durum incelenmiştir. Bu bölümde hayvan hakları, diğer nesnelerin bir hissiyata sahip olup olmadıkları, yaşayan canlı türü için zorunluluk olan 'ölüm' konularına bakılmıştır. Bu türlerin insan türü ile olan ortak özelliklerine değilmiştir. Bunlara dayanarak ahlak kavramı tekrar irdelenmiş ve insanlık tarihini öncesinde bir ahlak anlayışının olup olmadığına bakılmıştır.

2.1 İLİŞKİLİ OLDUĞUMUZ HAYVANLAR

Hayvanlar ve insanlar, beklide evrerinin yaradılışından bu yana ilişkili olan en kadim canlılardır. Ve bu ilişki herkesin malumudur ki günümüzde pekde hoş bir şekilde devam etmiyor. Hayvan hakları ihlalleri her geçen gün sürekli daha da artmakta. Kaotik yaklaşımın en çarpıcı örneklerini görebilmekteyiz. Bu bölümde Batema'nın kendi hayatından bazı hayvanlar ile olan ilişki örnekleriyle başlayacağız. Bateman bu hayvanlar ile olan ilişkisi üzerinden konuya açıklık getirmektedir.

Bateman fareler ve sinekler ile olan ilişkisini evini tarla farelerinin girmesi ile başladığını dile getirir. Evine birçok farenin girmiş olması eşi ile yakalama çabalarının hep sonuçsuz kalması ve sonunda bir metal yakalayıcı aparatı ile yakaladığını ifade eder. Burada vurgusal olarak eşinin eğer kendi çabaları ile bu fareleri yakalayamazlarsa profesyonel bir zehirleme ekibinden yardım alacağını söylemesi ve Bateman'ında bunu kabul etmesidir. Bateman hayatı boyunca her canlıya merhametli olmaya çalıştığını söyler fakat sinekler diyerek parantez açar. Sineklerle arasında kan davası olduğunu söyler yani onların vücudunda açtığı kaşıntılı yaralar! Bateman farelere karşı olan toleransını ayrıca sinekler veya böceklerle olan davasını bunun yanında yaşayan diğer canlılarla olan ilişkisini, hayatındaki yaklaşımını dile getirir.

Diğer hayvanlara olan merhameti, et yeme konusundaki vejeteryanlığı ile sineklere olan düşmanlığının tek olduğunu söyler. Sineklerle karşı olan bu tavrında ki sadece tatminlik duygusunu ifade eder. Bateman sineklerin soyunu kurutma çabasına rağmen ahlaki vicdanını zedeleyen hiçbir şey olmadığını ifade eder fakat diğer canlıların öldürülmesi konusunda aynı kanaatte olmadığını dile getirir. Sineklere karşı olan tavrını ‘nefsi müdafaa’ olarak adlandırır. Bateman kendisini bu zıtlıklarla dolu kafa ilişkisinin yanında başkalarının hayvanlar ile olan ilişkisini göz önüne alır. Veganları, vejeteryanları ya da bunun zıtları. Bateman fareleri öldürmediği için bazı insanların onu yadırgayabileceğini; Çünkü onların fareleri haşere olarak gördüğünü ya da onları hastalık yayan canlılar olarak gördüğünü, bazı insanların ise Bateman’a hak vereceğini söyler.

Öncelikle insanlar ile hayvanların arasında ki ilişkiyi net olarak anlamak adına; insanın da hayvan köklerinden kabul dedildiğini bildirmek gerekir. Artık klişe olmuş ‘insan düşünen bir hayvandır’ın yanı sıra, “Yaşam kavgası adını verdiğimiz şeyi, açlık ve sevgi için olduğu kadar, içimizdeki kitleyi öldürmek uğruna da veriyoruz. O kitle, şartlara bağlı olarak o kadar güçlenebiliyor ki, bireyi özgeci ve hatta kendi çıkarına aykırı davranışlara zorlayabiliyor.”⁷⁸ İnsanlık”, kavramsal olarak icat edilip sulandırılmadan çok önce de, kitle olarak zaten vardı. Hepimizin içinde çok derinde bir yerlerde, annelerin bile çok daha derininde, kana susamış, vahşi, özsuyu dolup taşan ve kızgın bir hayvan olarak fokur fokur kaynıyordu. Ve o, yaşına rağmen en genç hayvan, dünyanın esas mahluku, hedefi ve geleceğidir.”⁷⁸ Bunlar bize insanlık tarihindeki yerini vermektedir.

Bu konuda Kant’ın etik anlayışına tekrar atıfta bulunulmuş daha önce de bahsettiğimiz gibi Kant’ın etik anlayışında ödev ahlaki yatmaktadır. Bateman hayvanlar ile olan ilişkisini Kant’ın etik anlayışı ile ilişkilendirir ve Derek Parfit’in, Kant’ın etik anlayışı için söylediklerini dile getirir ‘ ya herkes bunu yaptıysa?’ Ya da herkes senin gibi düşündüyse? Şeklinde iki soruya değinirken bu iki sorunun etrafında tüm insanlığın farkında olmadan toplandığında dile getirir.

Bateman farelerle olan ilişkisini anlatmaya devam ederken bir konuya daha değinir ve eğer fareleri evde öldürmeyip doğal ortamına salmak; farelerin mikrop taşıyıp felakette sebep olacağı düşüncesini tam anlamıyla doğru olmasa da

⁷⁸ Elias Canetti, **Hayvanlar Üzerine**, çev. Levent Konca, Sel Yayınları, 2014, s.20.

doğruluğunun kabulü söz konusu olabilir. Ancak kediler ile evde yaşayıp bu küçük kemirgenleri onların insafına bırakmak, hatta bazen bu kedilerin fareleri öldürmesini izlemek ile olan ilişkinin ne denli doğru olduğuna dikkat çeker. Kendisinin de bir kedisinin olması durumunda farelerle olan ilişkisinin nelen olacağına göz atar; ve kendi mutfağında istemeyerek de olsa öldürmüş olduğu fare için üzüldürken eğer bir kedisi olsa bu kadar üzgün hissetmeyeceğini dile getir. Belirttiğimiz bu durum bence esas konuyu ifade eder; bir insanın kendi eliyle işlediği fiili ve sonucu aynı olmasına rağmen kendi fiiliyatı bulunmadığı hal üzere ki durumu. Bateman kendisinin istemeden olsa öldürdü farenin ardından ağlarken, kedilerin veya başka şekilde ölen fareler için ağlamıyor olması. Ayrıca bu durum hayatta neyle bağlantı kurup neyi görmezden geldiğimizle alakalı olduğunu gösterir. Evlerine zehirleme ekiplerinin gelmeden önce son yavru fareyi kurtarıp doğal yaşamına saldığındaki mutluluğu ifade ederken o yavru farenin o ortamdan bir vahşi yaratıcı hayvan tarafından veya soğukdan öleceği aşikâr olmasına rağmen huzurlu olduğunu, bunun davranışsal olarak açıklanması zor iken ahlaki açıdan gayet kolay bir açıklaması olduğunu savunur. Bu durumda bize ‘ahlak kaosu’ gösterir. Kant etiğı ne kadar hayvan hakları ile uyum sağlasa da, hukuk etiğinin hayvan hakları ile uyumu maalesef ki bu kadar iyi değildir. “Ah hayvanlar, sevilen, zalim, ölen hayvanlar; çırpınan, yutulan, sindirilen ve sahiplenilen, avlanan ve kanlı, çürümüş; kaçmış, birleşmiş, yalnız, görülmüş, kovalanmış, parçalanmış; yaratılmamış, tanrıdan çalınmış, terkedilmiş çocuklar gibi aldatıcı bir yaşama terk edilmiş hayvanlar!”⁷⁹ Bunca fare bahsinden sonra Bateman bu tutumunu kaos etiğı ile açıklayabileceğini fakat ahlak kurgusunu bu kadar kısır olmadığını insanlık öncesi bir ahlaki yapısının incelenmesi gerektiğini savunur.

2.2. İNSANLIK ÖNCESİ AHLAK

Bateman insanlık tarihi öncesine dayalı ahlak anlayışı için şu soruyu yöneltir: “insanlıktan önce ahlak olabilir mi?”⁸⁰ Bu soruya ‘olmak zorunda’ şekilde cevap verir ve bunu hayvan uzmanlarının yaptığı açıklamalara kadar dayandırır. Bateman Peter Singere atıfta bulunur ve ‘adalet bir insan icadı değildir ve bizim soyumuzdan

⁷⁹ Canetti, s.26.

⁸⁰ Bateman, s.162.

gelen hayvanlardan çıkar' diyerek ahlaki öğretilerideki adalet kavramının hayvanlar âlemine dayandığını vurgular. Bazı filozoflar insanların algıladığı ahlak kavramı ile hayvanların gösterdiği ahlak bilincini aynı tutmanın sakıncalı olduğunu söyleseler de hepten yok saymanın doğru olmayacağını belirtir.

İnsanlık öncesi ahlak kavramını anlatırken bazı hayvanların yaptığı davranışların örneğini verir; yedi filin bir grup antilobu kurtarması, kafesteki bir sıçanın diğer sıçanları gözlemleyerek elektrik şoku verildiğini görüp yemek yemek için kaldırmacı kaldırmaması, bir kedinin arkadaşı yaşlı köpeğe öncülük ederek onu yemeğinin yanına götürmesi gibi. Görüldüğü üzere bunlar bize hayvanlar âleminde ahlaki tutumun olduğunu, duygudaşlık kurduklarını, merhametli olduklarını ve fedakârlık yapabildiklerini gösterir. Bu özellikler de bize hayvanlarda ahlaki anlayışın olduğunu gösterir. İnsan ahlakı ile kıyasına bakıldığında; insan ahlakının, hayvan haklarının sınırları dışına çıktığını görürüz ki bu daha ahlaklı olduğumuz için değil bahsettiğimiz gibi hayal gücümüzün geniş olması ile alakalıdır. Bateman bu ahlaki anlayış serüvenini 4 milyar yıl öncesine dayandırır ve ilk hücrenin oluşumunun ardından evrim ile ortak yaşamın başlamasına bulur. Hayal gücü teriminin elbette tek hücrelilere dayandırıldığını ama bunun 'öngörü' olarak adlandırıldığını ifade eder.

Bateman bu konuyu işlerken Grandler'in inanç sistemi ile alakalı ortaya koyduğu 'alief' teriminden bahseder. Alief; bir insanın açık inançlarıyla gergin olan, otomatik ya da alışılmış bir inanç benzeri tutumdur. Bateman, aliefi "mevcut stimulusa belli bir şekilde fitri ya da beşeri şekilde verilen cevaplardır"⁸¹ diyerek ifade eder. Alief'in öngörü ve inanç arasındaki kopuk bağlantıyı kurduğunu söyler ve bazı hayvanlardan örnekler verir; balık, kurbağa ve sürüngenlerin Alief'e sahip olduğunu ancak inançtan yoksun olabileceğini, buna karşılık yunuslar, kargalar ve köpeklerin her ikisini de sahip olduğunu belirtir. Durumu örneklendirmek istersek pet shopun önünden geçerken büyük bir köpekten korkan kendi köpeğinin oradan her geçtiğinde mekânın kapalı olmasına rağmen korkmasını fakat peteklerin kapalı olduğunu gördüğünde muhtemel tehlikenin ortadan kalktığını söyler.

İnsanlar olarak bir örnek verdiğimizde karanlıkta resmimiz çekildiğinde flaşın patlaması sonucu korkudan dolayı gözlerimizin büyük çıkacağını ama neler

⁸¹ Bateman, s.168.

olduğunu anlayana kadar sadece fotoğraflandığımıza inanabileceğimizi söyler. Hatta utanma anında bile fotoğrafta kendimizin iyi çıktığına inandırabileceğimizi söyler. Bu nedenden dolayı bilinen bütün türlerden daha karmaşık bir hayal dünyasına sahip olduğumuzu görüyoruz.

Bu hayal gücünü sonuçlarında hayvansal çıkarlar ve iyi olanı yapma gibi şeyler vardır. Bu değişik konseptler neticesinde Ahlak'ı tam anlamıyla siyah-beyaz olarak görmek doğru olmaz. Biz insanlıktan önce ahlak arıyorsak bu insanlık ötesi bir algı, ahlak anlayışını akla getirir. Peki, biz tek hücrelilere veya sebzelere ahlaksal olarak saygımı duymalıyız? Elbette bu soru saçma oluyor biz onlara değil ama genotip olarak sebze veya tek hücrelerden türetilen evrim ekolüne saygı duyuyoruz. Burada anlamlı veya anlamsız birçok soru sorup bu sorular ile insanın insana saygısının ahlakına eklenecek daha çok şeyin olduğunu gösterdik. Mevcut tarih bize canlılar arasında hayali duyguların gelişimini ve ahlâkı inceleme fırsatı sunar. Bu taslaklar da diğer hayvanların ahlakını göz önünde tutmamızı sağlar. “Hayvanlar olmadan dünyanın ne kadar tehlikeli olacağını tasavvur etmek mümkün değil.”⁸²peki ya insanlar olmasaydı..

2.3. KEDİLER VE KÖPEKLER

Bateman evindeki fare ile olan ilişkisi üzerinden pek çok kaos etiğine değindi ve yeni bir hayvan hakkı üzerinde devam eder. Kitabında bu konuya “kedilerin ahlakı”⁸³ başlığı altında ele alır. Hayvan haklarını anlatmaya devam ediyoruz. Yakın bir arkadaşının başına gelen bir anı ile başlar konuya; arkadaşının evinde yangın çıkar ve arkadaşının kedisi onu dumanlar arasından uyandırarak kurtarır. Ahlaki açıdan kediler için buna benzer birçok örnek bulabiliriz.

Hayvanlar âlemindeki bu kuvvetli mitolojiler; hayvanların bazı yeteneklerini yok sayanları yenecek kadar güçlüdür. Bateman kedilerin ve hayvanlar âleminin bu ince eğlenme serüveninde insanlar ile hayvanlar arasında kıyaslandığında bunun uzun süreli olarak yapıldığını söyler; bu kıyaslamaların bazen kısıtlı kaldığını ifade eder. Bateman buradaki kıyaslamada duyguları da değinir ve akıl filozoflarının özel deneyimler konusunda çekingen olduklarını, duyguların ise özel deneyimler

⁸² Canetti, s.25.

⁸³ Bateman, s.172.

konusunda bir şey söylemek için yetersiz kaldığınızı ifade eder. Buna karşın duygu araştırmacılarının ise tüm çekirdek duygularımızın diğer canlılarla ortak olduğunu belirtirler.

Duygular ahlaki yaşamımızda çok önemli olmasının yanı sıra; ahlak konusunda meyil sahibi kişinin bazı kavramlardan hoşlanmayacağı bellidir; kölelik, işkence.. Vs ama bu kişilerin ahlâkıbütünüyle ele aldıklarında başarısız olduğu görülür. Duygusal tecrübenin hayvan hakları için büyük önem taşıdığı aşîkâr.Bizim gibi yaratıklar iyilik ve kötülük gibi kavramları birinci dereceden tecrübe ederler fakat hayvanlar bunu hayal gücü ve duyguyu birleştirerek tecrübe ederler. Bu durum bize empati kavramını verir ve bir insanoğlu her ne kadar empati kurmaktan uzak olsalar da, empati kurmayı hayvanlar aleminin ötesine kadar taşınabilir. Peki empati kavramı hayvanlar için düşünüldüğünde; kediler için daha önceki verdiğimiz örnekleri göz önüne aldığında fareyi yemesi ve bu durum empati sahibi olup olmadıkları sorusuna aklımıza getirebilir mi?

Hayvanlar alemi için empatinin sürekli başrolde olduğunu düşünmekte hatalı olur çünkü onlar yaşamlarını avlanmakla geçiren varlıklardır. Kedigiller bu tip için mükemmel örnekler olurlar vahşi yaşam onlar için avlanma ortamıdır. Ahlaki eylem türleri insan olmayan hayvanlar için sadece kendi toplumları içinde ahlaki eylem sergilerler. Fakat en başta verdiğimiz ‘arkadaşının kedisi örneği ‘ise o kedinin toplum içinde yaşamış olduğu için insan hayatının etkisi vardır.

Bateman kitabında hayvanlar âlemimin DNA ‘sını inceler ve insan türü ile bağlantıları olanları gözden geçirir. Bunun neticesinde hayvanların bazıları ile kurduğumuz bağın acaba bu sebeple olup olmadığını sorgulamaktadır. Bateman bunca hayvan içinde kedileri konu almasının esas sebebi ise kedilerin arkadaş olabilmeleridir. Kedilerin insan olmayan hayvanların ahlakını yansıttığını ve bir çok hayvanı da gözlemleyerek vahşi doğa adaletini üç madde altında toplar işbirliği, empati, adalet. Bunlardan iş birliği karşılıklı ilişkiyi, güveni, kendini feda etmeyi, ceza ve intikamı ifade eder. Empati ise; sempatikliği, şefkati, yardımı, önemsemeyi içerir. Sonuncusu ise adalet; eşitlik, adilik, bağışlama ve misillemeyi içerir. Bu açıklamalardan bazıları ahlaki açıdan bize uygun görülmebilir misilleme ve ceza gibi. Bunlar insanlar için değil ama hayvanlar için uygun kavramlardır. Biz bu üç başlık altında kedileri düşününce kedilerin bunlara meyilli olan canlılar olduğunu

görürüz. Bu durumun sadece ev kedileri için düşünmemek gerekir çünkü kediler genelde daha sosyal varlıklardır. Kedilerin iletişime geçtiğini düşündüğünde kendi sosyal iletişimlerini görürüz. Yine de toplumun belirlediği kurallardan uzak oldukları kesindir.

Bateman hayvanlar üzerinden muhabbetini sürdürerek bir yandan hayvan haklarına verilmesi gereken önemli bir yanından insan dışındaki diğer canlıların kendi içindeki ahlaki sistemi ve diğer yandan ise insanlar ile hayvanlar arasındaki kıyaslamaya devam ediyor. Şimdiyse Bateman bu hayvanlarla bir yenisini ekleyerek köpeklerin kuralları şeklinde köpekler hakkında konuşmaya başlar.

Kedilerden bahsetmiş ve onların hayatının bize memeliler hakkında detaylı bilgi verdiğini söyledik ve minimal ahlak sistemine sahip olduklarını belirttik. Köpekler ve kurtlar ise; etik kurallarının bizim hayal gücümüz olmadan da olabileceğini gösteren canlılardır çünkü onlarda kurallara uyma gibi kuvvetli bir yetenek bulunur. Bu insanlarla olan ortak özelliklerinden biridir. Bateman kitabında kendi köpeğinden bahseder ve onu aldıklarında evin içerisindeki eşyalardan hangisine dokunup dokunamayacağını izin verdiklerini bildirir. Köpekler ile insan hiyerarşisine bakıldığında; kıdem sıralamasında hem insan hem de kural bulunur ve köpeklerde bu kurala uyma yetisi bizlerdeki gibi vardır. Köpeklerin durumuna bakacak olursak onların sergilediği pek çok alışkanlığın olduğunu görürüz. Bu alışkanlıklarında kurtlar ile benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Adalet eğilimi, itaat etme eğilimi, kuyruklarını kaldırmaları... Vs.

İnsanlar temelde sistematik olarak erdem ve ahlak eğilimi gösterdikleri için bu yetenekler sosyal yaşam alanının bir parçası olmuştur. Bateman bu tutumlara alıştırmaya demeyi tercih etmiş ve ahlâkın bir alıştırmaya olduğunu ve kuralların dile getirilmeden yapıldığını ifade etmiştir. Bateman kural ve etmen arasındaki ilişkiyi bize şu şekilde bildirmiştir “ Kural bir etmen arasındaki ana gerilim budur ve sonuç odaklı ahlâkın özeti şöyledir; verilen ahlakın çekirdek şekli herneyse verilen ahlak ne belirleyici nitelikteki alıştırmaların doğasıdır. Erdem ahlakı, ahlaki rol modelin taklididir; ahlaki görev için kuralların savunmasıdır ve-sonuççuluğa neden olmaktadır- Herşey etik üçgen içinde belirli alıştırmalara göre değişir. Alıştırmasız ahlak yoktur. Alıştırmalar verilen her varlık için ahlaki hayallere limit koymaya hazır

hayal gücü, kapasitesine göre değişir.”⁸⁴ Durumları taklit etme kapasitesi ahlak kararına varmak için kullanılır, ahlakdaki üç şekilli bir süreci yansıtır: hayal gücü (erdem ahlakı), sosyal hayal gücü (görev ahlakı) ve sonuççuluk köpeklerin kuralları, sosyal olarak alıştırmak ile başlar. Köpeklerdeki bazı alıştırmalar merkezi hiyerarşinin üstünlüğüdür. Bu durum köpeklerde saldırganlık olarak da ortaya çıkar ama bu saldırganlık daha çok alan koruma üzerine kuruludur. Bu da bizim aklımıza ‘peki ya insanlarda ki saldırganlık ne için?’ sorusu geliyor.

Bateman; insanların ahlak anlayışı içinde kabul görmeyen, dışarı bırakılan diğer ahlak sistemlerinin düşündüğümüzde ahlâka ne oldu sorusunu sormamızın zor olduğunu söyler. Ve kendi evindeki fare ile olan ilişkisinden ziyade diğer insanların fareler (kemirgenler) ve diğer haşereler ile olan ilişkilerinin tam bir talihsizlik olduğunu ifade eder.

Yırtıcılar ve av üzerinden ahlaki sistemi değerlendirir ve av hayvanlarındaki bu olayı ahlaki yönden en zayıfı nokta “bencillik”⁸⁵ olarak nitelendirir. Bencilliğin ihtimal dâhilinde olması bile toplum için en küçük seviye olduğunu söyler. Peki buna rağmen ‘yırtıcı ahlakı’ahlak olarak sayılır mı? Evet sayılır çünkü hala ahlaki sistemler içinde yer alır. Bencillik için şu tanım yapılabilir; “Genel olarak, kişinin kendi benine ve kendi çıkarlarına düşkünlük göstermesini, başkalarını hiç; dikkate almadan, yalnızca kendisini ve kendi iyiliğini, refahını ve mutluluğunu düşünmesi. İnsanın kendi benini ve kişisel çıkarını, yaşamının mutlak ilkesiyapması. özel olarak da, İngiliz deneyci filozof Hobbes’un, insanın tüm eylemlerinin 'ben sevgisi' tarafından belirlendiğini, ve ahlaklılığın da insanın kendisini koruma içgüdüsünün bir şekli olduğunu, tüm eylemlerin insanın kendisini koruma içgüdüsünün ve kendi benine duyduğu sevginin bir sonucu olarak ortaya çıktığını dile getiren öğretisi”⁸⁶.

Bizlerin evcil hayvanlarla olan ilişkisi diğer hayvanlara göre daha olumlu fakat evcil hayvanların, eşya olarak var sayıldığından beri, bu hayvanların durumu kölelik sayılır. Bateman bu konuda bir parantez açar ve daha önce işlemiş olduğumuz Viking ahlakına göre köle olarak alınanların o insanların ailelerinin bir parçası olduğunu söyler. Bunların dışında bir de çiftlik hayvanları olanlar var ki onların durumu kölelikten daha kötü kabul edilir. Örnek olarak yumurta yapması için

⁸⁴ Bateman, s.183.

⁸⁵ Bateman, s.185.

⁸⁶ Cevizci, s.112.

küme kapatılan tavukların durumu av olarak avlanılana göre daha kötüdür. Bu durum bizlere insani açıdan bakıldığında ‘istismar ahlakını’⁸⁷ gösterir. Bunun dışında haşareler ve kemirgenler için sergilenen tutum da istismar ahlakına dâhil edilir.

İki hayvan topluluğu arasındaki bu ölüm ile biten olay göz önüne alınsa bile insanların onlarla olan bu kötü ilişkisi, bizim hayvan hakları olarak çuvalladığımızı gösterilir. “Eksik olan hayvanlar: insanların yükselişinin, gelişmesini engellediği türler”⁸⁸ Bateman hayvanlar ile olan bu amansız ilişkide köleliğin kanundan kaldırılmasından bu yana çaresiz kaldığımızı sadece saldırgan bir yapı takındığımızı ifade eder ve bu minimal ahlâkın insan ahlakının sınırı olduğunu söyler. Bateman’ın Richerd D. Ryder’den yaptığı alıntı ile çok net bir sonuca çıkarız; ‘biz insanlar türlüüz-diğer hayvan türlerine karşı önyargılıyız’ bu durum bizi diğer hayvanların savunulmaya ihtiyacı olduğunu gösterir.

Hayvan haklarını ya da ahlakın hayvan ve diğer türleri kapsayan kısmını incelerken sonuç olarak ahlak konusunun bunlar için konuşulduğunda bir tereddüt içerdiğini görebiliyoruz. En azından ahlak kavramını tanımlayan kesim için. Bateman fareler ile yaşadığı kendince manevi yönü kuvvetli olayı ahlaki mantığa oturtmaya çalıştığını söyler ve ve bunun, ahlaki denemenin adalet gerektirdiğini ifade eder. Ayrıca sineklere karşı olan tutumunu aynı kararlılıkla devam ederken onların da soyunun tükenmesine karşı olduğunu da söyler. Bunların yanı sıra incelenmesini istediği bir soru daha bulunmaktadır; “farelerin gözyaşlarını bir çocuğun tokatlamak mı?”⁸⁹. Unutulmamalı ki bu soru cevap olarak içinde ahlakiliği, vicdaniliği, adaleti de barındırır.

Bu konuda başka bir vurgu ise ahlakilik durumunu diğer türler ve cansız varlıklar ile olan ilişkisidir. Burada görülen tereddüdün, ahlakın tamamını kapsayabilirceğini söyler. Bateman, Buruno Latour’un bir sözüne değinir ‘İyiliğe neyin dâhil olup olmadığını önceden tahmin etmememiz gerektiğini’. Taşlarla bile olan ilişkimizin kendimiz için ahlaki nitelik taşıyıp taşımadığını tartışmamızı ister. Bir hayvanın insandan sadece hayal gücünün eksikliği nedeniyle ahlak sisteminin dışında bırakılmasının doğru olmayacağını ifade eder.

⁸⁷ Bateman, s.187.

⁸⁸ Canetti, s.26.

⁸⁹ Bateman, s.189.

Korsgaard'ın ifadesi ile 'hisleri olmadığı için tüm dağları çakıltaşı mı saymalıyız?' Bu ifade konu bütünlüğünü anlatan çok güzel bir cümledir. Gördüğümüz bu 'tereddüt ahlakı'⁹⁰ Erdemli bir etiktir. Fakat yine de gereken iyilikle kelimesinden yoksundur çünkü her tereddüt Erdemli olacak diye bir zorunluluk söz konusu değildir. Bateman bahsettiği bu tereddüt ettiğinin onun geliştirmiş olduğu kaos etiği olduğunu ifade eder. Tereddüt ile kararsızlığın karıştırılmaması gerektiğini söyler. Tereddüt edilen eylem sonucunda ahlakı verebilir fakat kararsızlık ne yapacağını bilmeme anlamı taşıdığı için sonuçta ahlakı vermez. Tereddüt ahlakı veya etik ahlaki kaosun veya kanun ahlakının keskinliğini kırmaya yönelik olduğunu bilmeliyiz.

Bateman "eğer diğer canlılara karşı hassaslık yalnızca insanların ahlakının bir kısıtlamasının alternatifi ise ortada iki değil tek bir boyut vardır-ahlaka karşı ahlaki hassaslık."⁹¹ Hayvanlara karşı olan ahlaki tutumumuzu kısaca değerlendirmek istersek bu nu 'hayvan etiği' başlığı altında aktarabiliriz. " hayvan etiği, hayvanların ahlaki bir değere ve dolayısıyla birtakım ahlaka sahip olup olmadıkları üzerinde yoğunlaşır."⁹²Gıda amaçlı tüketimler elbette iki yönlüdür. Bir yandan doğal yeme içme ihtiyacı diğer yandan ise ihtiyaç fazlası dencek kadar yapılan kesimle. Sadece ABD'nin tek eyaleti için bile 5 milyar hayvan kesildiği bilinmektedir. Hayvanlara karşı olan bu vahşice tutum insanların ödevleri arasındadır. Ama bizlerin bu ödevleri ne denli yerine getirdiği daha doğrusu ne denli yerine getirmediği ortadadır. Konu sadece hayvan kesimi değil onların toplum içinde yaşarken gördüğü kötü muamelede aynı zaman da. Aslında bu tutum bize insanın kendini merkeze alarak etrafına şekil vermeye çalıştığını gösterir. Bu insanın kendini merkeze alması açısından en kolay yoldur. Bu bize aynı zaman da türçülük kavramını da getirir."türçülük; insan türünün üyelerinin diğer türünün üyelerinden üstün oldukları ve dolayısıyla onların sahip olmadıkları bir ahlaki statüye sahip bulundukları görüşüdür."⁹³ şeklinde tanımlanabilir.Burada ki esas nokta bu türçülüğün esas doayeni insan ve onun ego tatmini diyebiliriz.

⁹⁰ Bateman, s.191.

⁹¹ Bateman, s.191.

⁹² Cevizci, s.143.

⁹³ Peter Singer, **Hayvan Özgürleşmesi**, çev. Hayrullah Doğan, Ayrıntı Yayınları, s.161.

Bizler insanlığın, ahlaki durumun merkezine yükseldiğini düşünüyorsak, bu yükseliş insanların diğer insanlara zalimce davranmasını engelleyemiyorsa yine bu düşündüğümüz ahlaki sistemin insanların diğer canlıları olan ürkütücü hallerini nasıl engelleyeceğini düşünmek gerekir. Bu durumu duyarsızlık olarak atfediyor ve bu duyarsızlığın bizlerin hayvanlar ile olan başarısız ilişkimizin merkezinde yer aldığını bilmeliyiz. Hayvanlara karşı olan ahlaki etik kısmını özetlerken etrafımızdaki hayvanlara olan düşüncelerimize veya hayal gücümüze göre onları, olan etik yaklaşımımızın değişiklik gösterdiğini görürüz. Hâlbuki vahşi yaşam etiği 4 milyar yıldır bu dünya üzerinde hâkim iken bizim türümüzün ahlakı yeni bir sistemdir. Onlara olan bu ahlaki tutumumuz da bir akış halinde olduğu için ahlak belirleme ölçeği değişkenlik göstermektedir.

2.4.DEĞERLER ÜZERİNE

Chris Bateman bu konu başlığı altında biraz daha yapıtlar üzerinden gitmiştir; İngiltere’de bulunan yapıtlar üzerinden yola çıkmıştır. Oğlunun doğum senesinde gittikleri de bundan anılarından bahseder. Bebeği ve eşiyle yaptığı doğa yürüyüşlerinin o yürüyüşlerdeki Grey Werther yapıtlarından bahsetmektedir (Grey werther İngiltere’de bulunan dairesel tarihi taş yapıtlar)

Bateman bu eserleri bağlılık duygusunu dile getirir. Onları inşa eden eski dönem insanlarını düşündüğünü, kazı bilimcilerin bu eserleri ortaya çıkarsa bile o insanlara dair hiçbir yaşam belirtisinin olmadığını söyler. Bateman konuyu fetiş eserlere getirir. Peki, işin anlamını inceleyecek olursak, toplum bilim terimi olarak; ilkel toplumlarda, doğaüstü gücü ve etkisi bulunduğu inanılan canlı ya da cansız varlık (put). Diğer bir anlamı ise; uğurlu sayılan şeyler.

Bateman burada insanların tarihi öncesi anıtlara karşı olan kötümser tavırlarının ardında ‘ilkel’ kültürlere karşı olan küçümseyici tutumlarının olduğunu söyler. Kendisinin ise bu yapıtları bugün inşa edenler yeni yapıtlardan-ki bunlara cam ve çakıldan canavar der-daha etkileyici olduğunu söyler. Fetişin, insan eliyle inşa edildiğini ve ilahilik kazandığını söylemiştik. Greiy Wether ve 13 kule bunlardandır. Bunları inşa edenler zamanında bunlar; birileri için ölçüt, tarımsal bir uygulama, mevsim belirleme gibi yararlı özellikleri sahip yapıtlardı. Bu eski çağ

yapıtları hem fetiş hem gerçektirler. Grey wether yapıtlarını yapanlar için o güneşin tanrı olduğu inancı idi ama biz şu an onun helyuma karışmış bir hidrojen olduğunu biliyoruz.

“Kendi fetişini kendin yapıp hem de onun ilahiliğinden söz edemezsin, seçmek zorundasın: ya biri ya değeridir”⁹⁴ Latour’a göre; İnancın sembolü fetiş, bilginin sembolü gerçek olmasıdır. Bir olayı hem gerçek hem de doğru yapan ama insanlıktan özerkliğini de çağırır. Neye inandığımız sorun olmaz, gerçekler değişmez. Fakat fetişler ve inançlar sadece üretilir.

Latour, bölünmeyi, gerçek ve inanç olarak ikiye ayırarak kullanır. Ona göre lastik asit, maya, ilahiler, karmaşık yerler, meryem ana görüntüsü.. Vs hepsi olgu-gibidir bunlar bir laboratuvar, bir ayinde, bir gelenek içinde yapılandırma imkânı olan şeylerdir. Aynı zamanda gerçekciler, bilginin kaynağı sayılırlar. Latour’un hedefi bugün bile bu fetişleri yapmaya devam ettiğimiz ve onlara örnek bir varlık gibi davrandığımız gerçeğini ulaşmaktır.

Bahsini ettiğimiz Grey Wether yapıtlarında Latour için olgu-gibidir. Bu yapının içindeki fetiş de-onun kafasındaki yapılandırmalar gibi: bir tür dedektör, bir uzay-zaman modeli gibi laboratuvar ortamında-yapılandırılmalıdır. Elbette bu yapılandırmada bir gerçeğe dayanmalıdır ki o gerçekte güneşin hareketi hakkındaki gerçektir. Bu Grey Wether gerçekleri bizi aramıza uçurumlar koyduğumuz o dönem insanın gerçeklerini götürür. Bu gerçekler hayatımızın kaçınılmaz gerçekleridir ve bize ait olan mitoloje götürür. Aynı zamanda bu eserler günümüzde kullandığımız teknoloji üretkenliğini anlamamıza yardımcı olur.

Aslında bu durum bize ilk bölümdeki bahsettiğimiz silah kullanımını, uyuşturucu bağımlılığı, sanal fetiş kavramlarına geri çevirir. Ahlakın insanlara dayattığı, ahlaki olarak yüklediği ve insanlar ahlak temsilciliğinde önemli bir rol oynadığı kanısı hep hâkimdir. Bizler birbirine zıt iki mit arasında sıkışıp kalırız; silahların insanları öldürmediği veya özellikle kaderin miti ya da uyuşturucunun insanlarda bağımlılığa sebep olduğu gibi. Fakat Latour burada iki görüş öne sürer ve konuyu özetler. “ Ne insanlar ne de silahlar öldürür eylemdeki sorumluluk paylaşılmalıdır’. Bu da bizi etik şeylerin imalarını ciddiye almayı gerektirir.

⁹⁴ Bateman, s.310.

Derek Partif'in bir dağ benzetmesinden de bahsetmek gerekir. Partif'in metaforunun çok güçlü olduğu ve dağ tırmanışı yapmaya çalışan dağacılara benzediğini ifade eder. Bu örnekte dağ olarak karşımıza çıkan 'ahlak yasasıdır' ya da 'ahlak geliri' de diyebiliriz. Burada bir dağın etrafından farklı gözler ile farklı şekiller ile tırmanış yapmak, özgün ölçümleri yapmayı örnekler. Buna aynı görev farklı ölçümler diyebiliriz. Partif'in örneklendirmesini yaptığı şeye yasa ahlakı diyoruz. Buradaki ahlak, ahlaki yasa olarak değerlendirildiğinde, erdem etiğı bir kenara bırakılmış olur. Çünkü erdem etikçilerin bir dağı ölçme girişimini göremiyoruz. Bu karmaşık kaos etiğinin bir parçasıdır.

Buda hikâyesinde bahsedilen gün elbette sadece bununla sınırlı değil; eğer dağın ruh olduğunu, onun bizimle konuşabildiğini düşünseydik kim bilir bize ona zorla tırmanmaya çalışan insanlar hakkında neler anlatırdı.

Partifte burada sadece aydınlanma Mirasçısı Kant ve sonuçcu Etikten bahsediyor aynı zamanda sosyal sözleşme ifadesi ile sözleşmecî geleneğı de dahil ediyor. Sosyal sözleşme şeklinde bahsettiğimiz şey; kendine özgü bir şekilde aydınlanma sadeleştirmesidir.

Biz burada aydınlanma olarak geleneksel varlık zincirinin yıkımından söz ederiz. Burada bahsedilen varlık zincirinin en üst noktası olarak insan kendini görür ve bunu diğer hayvanlara, ormanlara ve bütün evrene yönelik sömürge davranışı ile ortaya koyar. Aslında bu sorunu hatırlamamızda tuttukca sosyal sözleşmeyede ihtiyacımız o kadar azalıyor.

Tüm ahlaki hareketler bu ormanlar ve ekolojik dengeyi koruma adına atılmalıdır. Aydınlanma, ahlak öykülerinin yanında yapıldığı için bugünkü dünyamızda fazlası ile uygulanabilir niteliktedir. Latour'un dediğı gibi "Eğer mitleri icat etmek işimizde devamlılık sağlamamızın tek yolu ise o halde yenilerini icat etmeliyiz"⁹⁵ burada vurgu alanımız ahlaki öykü yok sayıp yakılan veya alternatifler üretme de kullanmak demek-her şeyi kullanmak demektir. Bizlerin bu ahlaksız sömürge hali ve kontrolsüz gelişme çabamız şuan ki halimizi almamıza neden oldu. Bateman burada Bilime tekrar değinir ve onun bizi kurtarmasını bekleyenmeyeceğimizi çünkü bizlerin doğru soruları sormadığını ve dahası hangi soruların doğru olduğunu bilmediğimizi ifade eder. Bateman bilim alanında olan

⁹⁵ Bateman, s.316.

ilerlemenin bölgesel olduğunu ifade eder. Bilim teknoloji alanları gibi alanlarda oldukça hızlı ilerleyip bizleri şaşırtırken, iklim bilimi, evrim, ahlak psikolojisi gibi bir çok alanda inanılmaz bir açığa sahiptir. Bu durum Mitsel bilimde başarısız olduğumuzu gösterir.

Bu insan üstünlüğü yaftası devam etse bile bizlerin bir türlü vazgeçemediğimiz ve herkesi de şaşırtan bir sonuç sonuca varıyoruz, ‘metafizik’. Bunu kabullenmek istemesekte karşı karşıya kaldığımız en çarpıcı gerçektir. Bu durum yapılmaya çalışılan hiyerarşik sistemin yanlışlarını ortaya koyma çabası içindedir. Latour, hiçbir şeyin varlıkları bir önem sırasına koyamayacağını ifade eder. Dolayısı ile diğer canlılar dediğimiz ve varsa, onlar ile aramızda sorgulaması gereken bir ilişkinin bulunduğu dur. Bizlerde eskilerin tutunmaya çalıştı mitolojiye geri dönüyoruz, Animizm (canlılık). Bu durum her ne kadar pozitivistlerce kabul edilmese de bizler için aşikârdır.

Canlıların cansızlarla olan ilişkisini günümüzde daha farklı hal almış durumdadır. Teknolojinin hızla ilerlemesi ile bu durumla karşı karşıya kalıyoruz. Donna Haraway Bu durumu ‘cyborg’ diye isimlendirir. Canlı organizmanın cansız makinelerin fabrika ortamında birleştirilmesi, kısaca bizler cyborg’uz der. Varlıklar ve nesnelerin arasındaki ilişkiyi tanımak için teknolojilerini dünya üzerinde yapmış olduğu etkiyi düşünmek zorundayız. Tabii ki her alanda olan teknolojiyi, mesela yol sistemlerinin yetersizliğinde ortaya çıkan insan-araba cyborgunun oluşumu gibi.

“Günümüzde teknoloji kapalı bir sistem haline gelmiştir: Dünyanın geri kalanını "çevre" olarak -bir yiyecek kaynağı, teknolojik işlemler için hammadde ya da bu işlemin (yeniden işlenebileceği umut edilen) atıkları için hurdalık olarak- görür; kendi talihsizliklerini ya da kabahatlerini kendi yetersizliğinin sonuçları olarak, sonuç olarak ortaya çıkan "sorunlar"ı ise kendisine yönelik yeni talepler olarak tanımlar: Teknoloji ne kadar çok "sorun" yaratırsa. teknolojiye o kadar çok ihtiyaç duyulur. Teknolojiyi, dünyanın hastalıklarını, yarın ortaya çıkacak yan etkileri yeni ve geliştirilmiş ilaçları gerektirene kadar bugünün harika ilaçlarıyla iyileştirerek ancak teknoloji "düzeltebilir". Bu. herhalde "teknolojik ilerlemenin ortaya çıkardığı", tamamen ve gerçekten "çözumsuz" olan tek sorundur: Kapalı sistemden hiçbir çıkış yoktur. Daha fazla teknoloji talep eden sorunlar değil, dünyanın, başka durumda "sorun" olarak (yani daha iyisiyle değiştirilmeyi

şiddetle talep eden yanlış durum olarak) görülmeyecek yönlerini "sorun haline getirmeden" duramayan teknolojik kapasitelerin mevcudiyetidir. Ne yolun sonunda mutluluğu beklernesini öğretmiş olanlar teknolojinin ilerlemesini sağlayan ayak değirmenini çalıştırmaktan başka bir şey yapabilirler, ne de kıyametten başka bir şey beklemeyenler.”⁹⁶

Kaçınılmaz bir şekilde içinde bulunduğumuz teknolojik bağlantıların bize yeni araçlar sağladığını, ‘değişen araçlardaki amaçları değiştirdi’ şeklinde ifade eder. Latour buradan nükleer güç konusuna değinir ve bu gücün yaratmış olduğu atık toplama sorunu hakkında paniğe kapılmamız gerektiğini söyler. Nükleer güç sorunu varlığımızın olma sürecinden ziyade politik soruna doğru ilerlediğini unutmamalıyız.

Bizlerin son yüzyılda teknoloji ile en basiti deneyimlerimizin olan zamanı tanıma veya bir takım mucizelerin keşfi açısından hizmet sayılabilir. Bateman; asbest, DDT, thaidomide örneklerini verir. Asbest: bir mineraldir ısı ve ateşe, ısınmaya dayanıklı kanserojen yapıda bir mineraldir. DDT (diklora difenil trikloroetha) Çok zehirli ve inatçı bir böcek ilacıdır. Balıklar ve kuşlar için oldukça tehlikelidir. Son olarak thaidomide; Bir ilaçtır. 1950 li yıllarda bulunup geliştirilme süreci tamamlanmadan, yan etkileri tam bilinmeden piyasaya sürülmüştür. İlaç mide bulantısını iyi gelmesi nedeniyle hamile kadınlar arasında hızla kullanılmaya başlanmıştır. Ne yazık ki ilacın yan etkileri kullananların şikâyetleri ile ortaya çıkmıştır. En acıyan etkisi ise o dönemdeki kadınların doğum yapması ile ortaya çıkmıştır. Bebeklerin kol ve bacak bacaklarında çeşitli anomaliler oluşmuştur. Anne karnındaki bebeklerin gelişimlerini bozmuştur.

Sonuç olarak insanlar sadece düşünmeyi göze almamalıdır. Bunlar için insan denekleri sağlarız. Bizler ise bu ilerleme için de pek çok şeyi gözden düşürmeyi göze almaktan dünyanın hızlı ilerlemesini yön veriyoruz. Dünyada bazı yapılanmaların bir izahı bulunmamaktadır.

Latour gerçekler ve değerler arasındaki eski ayrıldıkları yok sayarak bu iki gücü kapsayan siyasi bir süreç önerir. Bu iki gücün ilki ‘değerlendirmeye alınacak güç’, bu varlıkların nasıl danışıldığı ile alakalıdır. Düşüncelerimizin suni olarak sınırlama sorunu. Bu durum bize cevapları olduğuna asla varsaymayan ve her zaman değerlendirilecek bir şeyler olduğuna inanılan bilim adamlarının durumunu ifade

⁹⁶ Bauman, s.226-227.

eder. Buda bize insanları, hayvanları, ağaçları, taşları ve bir sese sahip olmayan bütün şeylere hizmet yapma imkanı sunar. İkinci olarak hiyerarşik ilişkilerin nasıl yerleştirileceği ile ilgili olan kısım ‘öncelik sırası düzenleme gücüdür’. Bu hiyerarşik zincirin bahsini daha önce etmiştik. Kırılan veya önemini yitiren bir zincir. Latour yeni varlık zincirini nasıl oluşturulması gerektiğine bakılmasını önerir. Bunun içinde herkesin ve her şeyin meşgul olması gerektiğine inanır. Latour, herkes için daha iyi bir dünyanın sonsuz takibini yapmamız gerektiğini söyler.

Latour’un tespitiye göre hem teknoloji hem de ahlak, hayal edilen son ve uygulanabilir çözümler arasındaki ilişkiyi bozmuştur. Teknoloji bize her şeyin çözümümüş gibi muamelede bulunduk fakat ahlak olayında sürekli olarak hayatın gerekli ihtiyaçlarını çözümlmek için onun koşullarını sorgulamaktayız. Latour ahlak ve teknoloji birleştirerek araçların amaçlarına keşfetmeyi önerir.

Dünya üzerinde hak sabibi olma yetisini insanlar kendilerine has bir ayrıcalık şeklinde benimsemiş olsalarda beklide en büyük ayrıcalık hayvanlara ve diğer canlılara aittir. Ortada büyük bir yanlış anlamamanın olduğu aşikardır. Bu yanlış anlamamanın sonuçları pek de hoş olmamıştır. Bunu insanlar bize çok net göstermektedir. Dünya üzerinde insan türünden daha köklü olmasına rağmen hayvanlara yapılan muamele ortadadır ve bu gayri ahlaki tutum nedeni ile hayvan halarını korumak adına bazı kurumlar devreye girmiştir. İnsanların hayvanlar ile olan ilişkisini ifade etmeye çalıştığımız bu kısımda gördüğümüz yaklaşımlar kaos kavramının sadece insanlara has olmadığını hayvanlar alemi içinde geçerli olduğunu göstermiştir. Ahlaki tutumun sadece hayvanlar ile sınırlı kalmadığını, cansız varlıklar olmasına rağmen gerek tarihteki yerleri gerek yapılaş amaçları yada sadece var olmalarından dolayı cansız olan varlıklarlada insanların arasında olması gereken etik değeri görüyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETİKSEL DOĞRULAR

İnsan yaşamı dendiğinde aklımıza gelen şeylerden biride bu yaşamın devamlılığıdır. Bunu da sürdürmenin yollarından biri evliliğdir. Bu kısımda evlilik konusuna olan etiksel yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu serüvenin sonu olan ölüm konusuna değinilmiş, ölüm için olası değerlendirmeler yapılmıştır. Konumuz elbette sadece doğup ölmek değil ayrıca yaşam da olduğu için bunu ilgilendiren yaşamsal konularada değinilmiştir. Global etkiye sahip olan şirketlerin insan yaşamı üzerinde ki ahlaki yönlerine bakılmıştır. Kötülük kavramına kapı aralanmıştır.

3.1. KURUMLAR VE TUTUMLAR

Artık günümüzde evliliğin otoritesini yitirdiğini görmekteyiz. Pek çok insan evlenmek yerine beraber yaşamayı tercih ediyor ve yaşam biçiminde çocuk sahibi olmak bazen onları evliliğe itse de genel olarak pek bir şey değıştirmiyor. Bateman böyle yaşayan arkadaşları için pratikte onların da zaten evli olduklarını fakat durumlarını resmiyete dökmekten kaçındıklarını veya özel hayatlarını bildirmek istemedikleri şeklinde ifade ediyor. Bu tarz arkadaşlarını ‘karı-koca değiller’⁹⁷ şeklinde ifade eder fakat durumlarının ürkütücü bir şekilde evliliğe benzediğini bildirir.

Bu durumda iki zıt görüşün hakim olduğunu ifade etmek lazım.Elbette bu yorumların iki zıt taraftarları; evlilik müessesesi ve evliliğin zorunlu olmadığı ya da eşcinsel evlilikler,, muhafazakarlar ve liberaller. Pek çok muhafazakar evli olmamayı, tek ebeveynli olmanın aile değerlerinin çöküşü olarak görürler. Buna karşın liberaller ise evliliğin zorunlu olmadığı ya da eşcinsel evliliklere kim karşı gelirse onlara karşı savunmada oldukları söylenebilir. Bateman bu iki zıt grup arasındaki farklılığı şu şekilde de değinir ve muhafazakar kesimin eşcinsel düşmanı olarak yaftalanmalarının, kendilerinin bu düşünceden uzak bir yaşam sürmeleri ile alakalı olup; tıpkı muhafazakar Hristiyanların liberal siyasileri ‘tanrısız’ olarak

⁹⁷ Bateman, s.197.

atfetmesi gibi olduğunu söyler. Bu durum bize ‘bilişsel uyumsuzluğu’ ifade eder. Bilişsel uyumsuzluk; insanların düşüncelerini daha önceki bildiklerinin belirlediği ve bu belirlenenlerin değıştikçe tezatlıklarla karşılaşılır. Bilişsel uyumsuzluk ahlaksallık açısından değerlendirildiğinde rahatsızlık verici, kızgınlık ya da düşmanlık içerir ve Bateman bu durumu ‘ahlaki dehşeti’ şeklinde isimlendirilir. Ahlaki dehşet; ahlak konusunun odak noktası olduğu konularda, çocuk aldırma, intihar, savaş, kapitalizm, eşcinsellik, global savaşlar... Vs bunlar gibi pek çok alanda her iki yanıyla da eleştirilmeler görülür.

Bateman bu olayların büyük sorunların nedeni olduğunu aynı zamanda da büyük olasılık olduğunu ifade eder. Bu durumu örneklendirirken bazı tabuları yıkmak için gerekli atağın sahibi ahlaki dehşet olmasaydı köleliğin kaldırılması veya kadınların oy haklarının kazanılacağından şüpheli olduğunu ifade eder.

Bahsini ettiğimiz bu zıtlıklar da en yaygın olarak kabul edilenlerden biri us (akıl) ile duygu ilişkisidir, aklın güvenilir kalbin ise güvenilir olmadığı varsayımı. Fakat unutmamalıyız ki yargı oluşturma ve hissetmek el eledir . Ve bizlerin ahlaksal yargıları her zaman için, akılsal aynı zamanda duygusaldır.

Evlilik kavramı aileyi, aile değerlerini içine alıp koruyup kollayan bir yapıdır. Buna her ne kadar bazı kesim karşı çıksa da, ailenin anlamı en iyi şekilde ifade eder. Aile fertleri denilince akla; anne-baba, çocuklar, dedeler, nineler, kuzenler... Vs gibi kan bağı bulunan fertler gelmekte ve bu kavram genelde dinsel nitelik taşıyan törenler sonucunda kurulur. bu törenlerin daimi destekçileri elbette muhafazakar kesimdir. Kendilerini bu durumun savunucusu olarak ilan etmelerine karşın yaşamlarında olan aykırılıklar nedeni ile girdikleri bu savaşta malup sayılırlar. Bu durumun zıttı bir hal ise aile ideali evliliğin yıkımı demektir. Bu tarafıyla muhafazakarları sıklıkla aile kurma yönünde ısrarcı görürüz. Buna karşın liberallerin evlilik kavramına bir o kadar karşı dururlar, söz konusu eşcinsel evliliği olunca evlilik hakkına herkesin sahip olduğuna dair anlamsız bir savunma yolunu seçerler. Dünyada Kabul görmüş evlilik anlayışına karşı çıkıp insanları evlilik kurumu ile birşeylere zorlandığını ve özgürlüklerinin ellerinden alındığı çığlıklarını atan liberaller konu dünyada henüz kabulü kısıtlı bölgede olan eşcinsel iki insanın evliliği olduğunda tam bir evlilik savunucusu kesilirler. Bu tarz bir evliliğin de kazanılmış bir hak olduğu idasında bulunurlar. Liberal savaşçıların çığlığı ‘eşitlik istiyoruz!’

şeklindedir fakat benimsedikleri şekli ile o eşitliğin uygulanmasından yanadırlar.bu da bu görüşteki insanların içinde bulunduğu handikaptır.

Bateman eşcinsellik açısından kendi görüşünü ifade eder ve bir çok muhafazakar kesime göre eşcinsel evliliği desteklediğini fakat bir çok liberale göre de evlilik kurumunun destekçisi olduğunu söyler. Karşılıklı birbirine aşk ile bağlı iki insanın desteklenmesi gerektiğini ifade eder. “aşıkların, cinsiyetleri ne olursa olsun, evlenmelerine izin vermek yerine, istemeksizin evlenmeden yaşamaya zorlamak çok daha büyük bir haksızlıktır.”⁹⁸ Liberallerin savaştıkları bu savaşta argümanlarının içinin boşaltıldığını görüyoruz çünkü onlar eşcinsel ilişkilerdeki sevgi bağını değil eşitlik konusunu gündeme getirirler. Muhafazakarlar ise bunu dini vurgular ile yaparlar fakat onların da dini dayanakları ile günlük yaşamları arasında tutarsızlık olduğunu görürüz.

Bir diğer konumuz olan köleliğe gelince; bu durumun sona ermesinde, tüm insanlığın onuru düşünüldüğünde, inançları ile kölelik bağdaştırılamazdı Hatta Hristiyanlık dininin üçüncü kitabı bu durumu uygun görmesine rağmen sona erdirildi. Batemanın tabiri ile ‘İncil’de ne dediği önemli değildi; çünkü pek çok Hristiyan ve muhafazakar hristiyanın düşünce derinliklerinde doğru - yanlışlar anlayışı vardı.

Bateman bu bölümü ele alma nedenini; ahlaksal korkunun ahlak ile olan ilişkisini incelemek olduğunu belirtir. Özellikle eşitlik kavramı ile sorunlu ilişkilerin üzerine gidebilmek için konuyu ele almıştır. Amacının bazı kesimlerin kendisiyle aynı duygusal yaklaşımları yakalarken diğerlerinin yargılarının bastırmaya çalışan öfkelerini ortaya çıkarmaktır. Bu kitaptaki hitap titizliğini liberal okuyucularına yönelik çağrı olduğu vurgusunda da bulunur. Bu konuların her ne kadar siyasi konular olduğunun farkında olsa da zaten amacının etik olanı inceleyip, siyasi olanı ele almaktır.

Ahlaki dehşet ile ilgili sorun, özellikle eşitlik ile çok fazla insanın kendi içsel tepkilerini diğerlerine nakli ile alakalıdır. Ve öfke tepkimesinin sorunu çözmek yerine diyalogu yok ettiğini görüyoruz. Biz hayvan haklarını tartıştığımız kısımda bunu yaşamış olduk aslında. Yani bizim olan kırgınlıklar, kırgınlıkları, öfkeleri başkalarına anlatıp onlarla paylaşmak yerine, kendimizi bu olayın uzağında tutup

⁹⁸ Bateman, s.201.

onlara karşı gelmeye başlarız. Ve bu durum birbirimizi anlama yolunu tamamen kapatmış olur. Burada aşırı tonajdaki sesler diyalogu yönetmeye başlar, uyumlu sesler arada kaybolur. Savaşlarda olduğu gibi siyasi alanda da böyledir ve bu durumunla da değişim ortadan kalkmış yerini hoşgörüsüzlük çoktan almış olur

Bateman ahlaksallığın aynı zamanda kurgulamayada bağlı olduğunu söyler ve özellikle ahlaksal kurgulamalar ve idealler William James'in belirttiği gibi 'etikteki temel güçlerin fikir almaları dışında başka ortak yolları yoktur'. Unutulmamalı ki idealler ve gerçekler ile arasında her zaman ufak da olsa bir fark vardır. Büyük fikirler insanların onu hayal etmesi ile oluşur ama bunların hayatımıza girdiğinde nasıl bir şekil alacağını bilemeyiz. Bir kaynak olarak idealleri kullanmak, kurgusal yönde her zaman risk taşır. Bu durum felsefe ya da bilim alanında genelde yeni perspektiflerin keşfi için kullanılır mesela Einsteinın bir ışık huzmesini izlemesi; uzaya doğru hareket eden ışık hüzmesini takip edersek ne olur? Sorusunu sorar ve bir şekilde ışığı yakalayabilirsek ışığın uzayda donacağını söyler fakat o zaman da ışık, ışık olmaz. Sonuç olarak Einstein ışığın yavaşlayamayacağını her zaman ışık hızında hareket edeceğini söyler bu durumda değişen bir şeylere ihtiyaç vardır oda 'zamanın' ta kendisidir. Einsteinın bu iddiayı takibi ona 'izafiyet teorisinin' kapılarını aralar.

Felsefedeki düşünce deneyimlerinin doğrudan ahlaksal sonuçlar verdiğini unutmamalıdır. Felsefenin bu bağlamda rolünün bir kısmı da; ahlaksallığın insanlardan talep ettiğini anlamakla sınırlı olmadığını, ahlaksal karar verme anında ahlaksallığa uygun perspektifleri söyleyebilmesi için kaynaklık teşkil etmesi lazımdır. En iyi olanı en iyi anlayışımız ile ortaya çıkarmak bu yolda iyi olan ideal ve metaforu kullanmalıyız. Ahlaksallık için insanlara elbette bunun eğitimini vermekte önemli bir noktadır. Ahlak eğitimi dediğimiz zaman; "ahlaki düşünme tarzını, karakterini ve dolayısıyla moral davranışını doğrudan şekillendirme veya dolaylı olarak etkilemeye yönelik eğisel faaliyetlerdir"⁹⁹ bu durum bize kendi hayatımıza ilişkin ahlaki sorgulama yapmayı gerektirir. Kişinin kendini gerçekleştirme, tamamlaması , akıl mutluluğu hep bunun temelinde yatmaktadır. Modern döneme gelindiğinde ise bu anlayışta farklılık olarak dinin bu anlayışlardan sıyrılmış

⁹⁹ Cevizci, s.259.

olduğunu görüyoruz. “çocuğun doğa durumunda özgür, iyi ve merhametli olduğunu, fakat toplum içine girince doğal iyiliğini yitirdiğini söyler¹⁰⁰

Konumuz kurgu ve ahlaksallık olduğunda akla elbette öyküler, hikayeler ve elbette edebiyat gelir. Dini dayanaklı kitaplarda da ahlaksallığın ön planda olduğu kabul ederiz. Fakat edebi örneklerde açıktır, Bateman edebi alanda örnek olarak Anna Sewell’e ait *Black Beauty*’i (siyah inci) kitabını tercih eder. Bu kitap sadece kurgu kurmayıp hayvanlara karşı olan zalimce tutumu gündeme getirir. Bu durumun ahlaksal boyutlarını gün yüzüne çıkarır.

Ahlak felsefesinde yol alabilmek için kendi ideallerimizi biraz kazımak lazım. Ahlaki kurgularımızı ortaya çıkarmak gerek. Bu kazının sonucunda bazen ortaya atılan mitoloji aynı haliyle kalmış bazen mitoloji değişmiş, iddia aynı kalmıştır. Kant için eşitlik ideali mutlak değer taşıyan kavramlara dayanır. Buna “ağırbaşlılık”¹⁰¹ terimini kullanır ve bu terim; karşılaştırılmaz veya başka bir terimle yer değiştirilemezdir. İşte biz bu kavram çizgisinde ‘çağdaş insan hakları’ kavramına varırız. Kant için bu durum ‘ben’ ile ‘bir takdim’ yani kendi olarak kendisi hakkında düşünmeyi ifade eder. Kant’ın bu görüşü, insanların akılcı olduğunu ve yapmak istediklerini seçebildiklerini savunur. Kantçı ettikteki mitoloji, değer üreten bir onaylamadır yani tüm değerlerin kaynağı olarak insanların değer vermesidir.

Bateman, John Rawls’ın Kantçı ettiği hakkındaki görüşüne yer verir ve eşitlik anlayışının ‘dürüstlük’ gibi adalet ideali için esin kaynağı olarak kullanılmasında olduğu gibi, etikten başka idealler de olmuş olabileceğini bildirir. Ancak eşitlik, dürüstlük gibi idealleri kullanırken dikkatli olmaları gerektiğini söyler mesela dürüstlüğü bakış açısında farklılık gösterilebilir; siyasi solda dürüstlük eşitliği ima ederken, siyasi sağda ise dürüstlük orantılılığı ifade eder. Bunların her ikisi de dürüstlüğü ifade eder fakat her durumda aynı iddia değildir.

Ahlaki ve siyasi alanda eşitlik konusunu nasıl bir merkezde olduğunu anlatmak için, eşitlik ve eşitsizlik arasındaki dürüstlüğü tam anlamıyla anlamak lazımdır. Eşitlik altında dürüstlük sorununun hep var olduğu aşıkardır. Konu siyaset ve eşitlik noktasına geldiğinde dünya üzerinde hakkı yenen milyonlarca insane da değinmek gerekir. Binlerce insanın açlıktan, susuzluktan, dünya üzerinde ekonomik çıkarlar sağlamak adına yapılan binlerce hatalı adımdan dolayı ölüyorsa burada

¹⁰⁰ J.J.Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, Say Yayınları, 2009, s.198.

¹⁰¹ Bateman, s.210.

değınilecek çok konu var demektir. “yoksul ÷lkelerdeki insanların, kötü beslenme, hastalık ve ölüm benzeri ayrılmaz sonuçlarıyla birlikte, mutlak yoksulluk nedeniyle acı çekmelerine izin vermekte olduğumuz sonucundan hiçbir şekilde kaçınamayız. Bu, sadece hükümetler için geçerli olan bir sonuç değildir. her birimizin elinden birşey yapma, örneğın zamanımızın yada paramızın küçük bir kısmını gönüllü yardım kuruluşlarına harcama imkanı bulunduğundan, gelişmiş ÷lkelerde yaşayan orta halli her birey için geçerlidir. O zaman birilerinin ölmesine izin vermek özde bir kimseyi öldürmekten farklı değilse eğer, öyle görünmektedir ki hepimiz birer katil olmak durumundayız.”¹⁰²

Bateman, Mary Midgley’in bir sözünü alıntı yapar ve ‘birinin kendi seviyesinin üzerindeki eşitsizlik görünebilir olmaya eğilimli ama aşağısındakiler ise gizlenmeye’ bu söz içinde barındırdığı espiriden çok daha fazlasıdır. İnsanlar, kendilerine karşı dürüstçe davranılmadığında şikayetini ortaya koyarlar fakat söz konusu durum bizim ahlaksızlık yaptığımız bir durum ise o işın üstünü kapatma çabasını görmüş oluruz.

Eşitlik konusu ahlaksallık üzerinde de çağdaş tartışmalara konu olmuş, fakat eşitler açısından bu tartışma, birimler tarafından eşit ele alınmaması olarak gündemdedir. Buna örnek olarak eski Atina halkına atıfta bulunmak gerekir. Atinalılar kendilerini eşit kabul ettiler fakat kadınlar, çocuklar, köleler.. Vs bu eşitliğin dışında bırakılarak. Bateman kendi eşitlik anlayışında dışlamayı kabul ettiklerinden dolayı Atinalılardan farklı olduklarını söyler. Bateman’ın her önermesi hem de konu başlığı olan ‘dışlama olarak eşitlik’¹⁰³ kavramı diğer hayvanlar ile ilişkilerimizin sonucunu dönüt vermiş olarak değınilecek farklı noktalar olduğu gösterir.

Bateman bunu geçmiş konular ile örneklendirmeyi tercih eder; bir insanın kedi ile yaşıyor olması ve kedisini eşit gördüğünü söylemesi fakat diğer insanların gözünden bakınca kediye eşit olarak bakmaları çok düşük bir olasılıktır. Yazarın ise kediye bakış açısı ‘kölelik’ tir. Normalde kediye evde bakmak çiftlik hayvanlarına bakmaktan çok daha iyi olsa bile onlara bir mal muamelesinde bulunulmuş olur. Gördüğümüz gibi eşitliğe başvuru her daim hariç tutma konusuna bağlıdır. Yani bir

¹⁰² Peter Singer, **Pratik Etik**, çev. Nedim Çatlı, İthaki Yayınları, s.222.

¹⁰³ Bateman, s.214.

tutam insan arasındaki eşitlik kavramı her daim orada eşitliğe tabi tutulan kimseleri gerektirir.

Bir diğer yorumunuz ise ‘büyük varoluş zinciri’ adlı ahlaki kurgudur. Bu hiyerarşi silsilesi; tanrının en üste, melek gibi ilahi varlıkların onun altında, daha sonra kraliyet mensupları, sonra soylular, köylüler, hayvanlar, ağaçlar (bitkiler), kayalıklar, şeklindedir. Bugün hala bu kurgunun devam ettiği söylenir. Bateman bu hiyerarşi için Slava Zizek’in espiroi içerikli sözünü değinir ‘büyük atıştırma zinciri’ der. Bizim bu hiyerarşiyi dile getirişimizdeki neden bu zincirin halkaları arasında yaşamsal bağdaki eşitlik veya eşitsizlik konusunda ki yapılandırma talebidir. Herkesin malumu olan bu besin zinciri bilindiğı üzere; tabanında bitkilerin yerleştirildiğı, sonrasında hayvanların ve en üste insanın yerleştirildiğı bir tüketim ağıdır. Bu zincirin en can alıcı halkasının insan olması yada neden bu halkanın insane verilmiş olduğı konusu tartışma noktasıdır.

Eşitliğin ahlaki kurgusunda görüyoruz ki esas başarı insanların insanlar ile olan ilişkisindeki eşitlik kavramı ve bu yaşayışın başarılı olduğı varsayımdır. Fakat bu durum bize insanlar ile diğer hayvanlar arasında kalın, net çizgiler çekildiğini de gösterir. Bu durum açıkça dışlama olarak eşitliğı verir. Kant’ın ‘onur’ kavramı konusuna hassas yaklaşılmalı; sadece insan türünden dolayı özel bir statüye sahip olduğı iddiası yani burada dikkat çekilen şu ki: bir hayvan bizler gibi akıl edebilse (hayal gücüne sahip olsa) onların ahlaki açıdan bizlere uyum sağlayıp sağlayamayacağını konusu bir muamma idi. Korsgaard’dan ifade ile; ‘Kendi oluşturduğumuzla adil olmayan herhangi bir sonuçtan kendimizi korumanın yolu kanun koymak, yasal haklar oluşturmaktır. Bu durumda diğer hayvanların haklarını da koruma veya onlara saygı duymanın yolu onların haklarını da yasa koruması altına almaktır’.

Görüldüğü gibi eşitlik konusunun altını değışildikçe diğer türleri, canlılara yapılan dışlama ortaya çıkıyor. Eşitlik ideali ile bu sorunları kabul edip elbette aydınlanmanın başarısının altını oymak, boşaltmak doğru olmaz fakat eşitliğı de ulaşamaz demekte istemeyiz. Pratikte eşitliğe ulaşmak imkansız gibi görünse de bunu hayal etmekten vazgeçmemeliyiz. Bu durum bizi manevi duygulara ulaştırır. Aynı özgürlük gibi, ona da asla ulaşamayız fakat o idealin varlığı maneviyatımızı hep olumlu yönde etkiler. Bunların yanında içsel eşitsizlik eleştirimiz hakkında daha

tutarlı olmalıyız. Bateman bu konuda ; eşitliğin her zaman bir bedelinin olduğunu, dışlamanın ise ortaya koyduğu sonuçları gözardı etmememiz gerektiğini ifade eder. “eşitliğin bir bedeli vardır ve dışlamanın maliyeti konusunda umursamaz kalmaya devam edemeyiz”¹⁰⁴

3.1.1 Ölümün Etiği

Eşitsizlik ve manevi korku sorunları ile karşılaştığımızda en ihtilaflı problemin insan öldürülmesi sorun olduğunu görüyoruz. Ölüm konusunun merkezde olması normal fakat insanların bunu savunma farklılıklarını hayret vericidir. Mesela kürtaj veya ötanazi konusu kaos güçleri bunların olabileceğini savunurken hukuksal yön bunları kabul etmez fakat hukuksal taraf savaş zamanı ve ölüm cezasını istisna tutar.

Bateman bunlardan ilk olarak kürtaj konusunda ele alır ve bunun manevi boyuta daha çok dokunacağını ifade eder. Kürtaj, yaşam başlangıcı olarak düşünüldüğünde doğmamış bir çocuğun yaşam hakkının elinden alınması demektir. Kürtajı tanımlayacak olursak; “hamileliğin bilerek ve istenerek sona erdirilmesini, ana rahmindeki ceninin normal doğum süresi beklenmeden birtakım müdahale veya özel yöntemlerle alınması işlemi”¹⁰⁵ şeklinde tanımlanır. Fakat eşit bir çerçeveden bakıldığında kadının bedeni gözü önüne alınırsa bu durumdada istenildiğinden erken zaman da yaşam süreci oluşması fizyolojik bir olay olarak kabuledilir. Hiç kimse çevresindeki akraba, eş dost olanı çocuk katili şeklinde isimlendirmek istemez. Bu hep kabul görmeyen bir tutum olur.

Liberal ile muhafazakarlar arasındaki en büyük uçurumlardan biri kürtaj sorunudur. Bu iki grup arasındaki tartışmanın esas konu aralığı ise; embriyo ya da ceninin ne zaman bir insan olup olmadığı değildir. Çıkmaz mitolojiler içinde çırpınmak gibi bir durum. Partif ‘insan oğlunun nasıl ele alındığına bağlı olduğunu’ ifade eder. Buna örnek olarak döllenmiş bir yumurtanın canlı olup olmadığı, insan türüne bağlı olup olmadığı tartışılabilir elbette. Bu durumu Platon’un yeşil filiz örneği ile açıklayabiliriz; yeşillenen ilk filizin o hali ile de meşe ağacı olacağı bellidir yani dönlenmiş yumurta canlıdır ya da onun henüz meşe ağacı olmadığını söyleriz ki

¹⁰⁴ Bateman, s.223.

¹⁰⁵ Cevizci, s.90.

o durumda da döllemeyi canlı kabul etmeyiz. Bu örnek elbette bize bir çözüm sunmuyor, sadece bu zıt uçurumu örneklendirerek ‘ya hep ya hiç’ yolunun yanlışlığını ortaya koyuyor.

Kürtaj konusun da elimizde olan iki etik elke vardır; bunların ilki doğmamış bebeğin yaşam hakkı ile alakalı olan ‘hayatın değeri ilkesi’ ve ikinci olarak bebeği taşıyan kadının vücudu ile alakalı aldığı kararlar ile alakalı olan ilkedir ki ‘bireysel özgürlük , ilkesidir’. Burada elbette hem kürtaj karşıtlarının hemde kürtajın olabileceğine inananlarının görüşlerine yer vermek gerekir.kürtaja karşı olanların kullandığı ilk argüman elbette ki dini içerikli ilkelerdir.yani muhafazakar kesim diyebiliriz. Diğer bir argüman ise elbette yaşam hakkıdır ki bu onlara görenfetüse de tanınmış bir haktır. “insan varlığının ilk baştan itibaren var olduğunu ve dolayısıyla, ona insanın hayatı olarak saygı gösterilmesi gerektiğini söyler.”¹⁰⁶ Bununla birlikte bir diğer argüman ise bahşedilen hayatın biricil yani kıymetli olduğudur. Bunun yanında kürtaj olacak kişinin hayatını da riske etmesi de söz konusur. Elbette bunun zıddını da savunmalar mevcuttur, ki bunların kullandığı en önemli argüman ise; kadın hakları yasasıdır. Kadınlara tanınan hakların arasında yer almasıdır. Elbette savunmaları bununla sınırlı kalmayıp; sağlık açısından sakıncasının bulunmadını, ayrıca insanların bu yaşadıkları ilişkilerin sorumluluklarını almaları gerektiğini de söylerler.

Vatikan’ın kürtaj konusunda önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Bu konuda hukuk etiğine sıkı bir şekilde bağlı durumdadırlar. Savaş ve kürtaj karşılaştırılması yapılacak olursa bu konuda insan öldürme ahlakı ile alakalı garip bir düşünce üzerinde birleştirdiklerini söyleyebiliriz. Liberal kürtaj ve ölme hakkının (ötenazi) sahip olunabilecek bir hak olduğunu savunurlar fakat muhafazakarlar ise bunları değilde devlet eli ile ceza olarak öldürme ve savaş yolu ile ölümü savunurlar. burada görünen Toplumda herkesin öldürme konusunda hemfikir olduğudur, farklılık ise sadece kim ve nasıl olacağı konusundadır.

Ötenazi kelimesini; “yunanca iyianlamına gelen ‘eu’ ile ölüm anlamına gelen ‘thanasia’ sözcüklerinin bir birleşiminden meydana gelir ve genellikle ‘iyi ve acısız ölüm’ veya öldürme izni anlamına”¹⁰⁷ gelir.

¹⁰⁶ Singer, s.199.

¹⁰⁷ Cevizci, s.107.

Peki bu durumda intihar konusunun kabulü nasıl olur? Akla bu soru geliyor. İnsanların intihar etme hakkının olduğunu düşünenler için kürtaj sorun teşkil etmez fakat aile yaşamı düşüncesi içinde olanlar için kürtaj düşünülemez. İntiharın kabul görebileceği bir etik sistemine baktığımızda intihar hem annenin hem bebeğin canına son verme hakkını verdiğine göre böyle bir hamileliğiliğin istenmediği taktirde kürtaj yapılması yoluyla sonlandırılması etik sistemi içinde uygun karşılanabilir. Fakat kürtaj karşıtı bazı hristiyan kesimi göz önüne alırsak bunların her ikisine birden karşı çıktıklarını görürüz çünkü insan canı kutsal bir konumda yer almaktadır. Liberaller devlet eli ile olan öldürmeye, insanları öldürdükleri için karşı çıkmazlar. Sadece devletin ölüm ve yaşam üzerinde etkisi olmaması gerektiğini inandıkları için karşı çıkarlar. Sonuç olarak herkes insanları öldürmeye inanmıyor, bu inanışdaki fark ise ahlaki dehşetin ne yönde olduğudur.

Burada konu ister kürtaj olsun, ister ötanazi, ister savaş, daha önce bahsini ettiğimiz dışlanmış eşitlik konusuna yine değinmek durumunda kalırız. Bu olaylara karşı çıkan veya çıkmayan insanların tasavvur dünyaları ön plandadır. Bateman burada kedi tırnağını örneğini vererek kişi kendi kedisinin tırnaklarının çekildiğini hayal eder be bu duruma vicdani olarak dayanamaz, kürtajda da kendi çocuklarının öldürüldüğünü hayal eder. Fakat benzer şeyler savaşta olmasına rağmen bu durum bahsini ettiğimiz hayallemedeki gibi olmaz. Savaşta kendi insanı ile karşıdaki düşman askeri aynı kefeye konulmaz. Bu durumda eşitlik sadece dışlama ile ifade edilmiş olur.

Bateman savaş ölme ve öldürme konularına anlatınca yeni bir konu başlığı aktarmış olur “öldürme görevi”¹⁰⁸. İnsanların hem ölme hem de yaşama hakları aynı anda düşünülemez. Ötanazi konusunda sözünü ettiğimiz ölme hakkı olarak ifade edilir. Bu ötanazi konusu az insanı öldürmek ile alakalı olup, tıp bürokrasinin içinde neyi hoşgördüğü ile alakalıdır. İnsanların ötanaziyi istemesi, korkunç olacak hayatı yaşamayı istemek veya istememekle alakalı olabilir fakat bu işlem de verilen ilaçlar insanları daha uzun yaşama arzusunu öteleme iş olur. Bir insanın sonsuza kadar yaşama isteği elbette doğal fakat öylece yaşamak olanaksız olurdu. “ Ölme hakkımız değil, görevimiz”.¹⁰⁹ Ölümün her kişi için bir hak olduğu numu zorunluluktan çıkarmamız gerektiği vurgusu vardır. Hatta ölüm acı verse bile. “Biliyorum ki annem

¹⁰⁸ Bateman, s.228.

¹⁰⁹ Bateman, s.229.

bana bu son hakikati, kendi gördüğü şeldiyle anlattı. İkimiz arasında uzun, ağır savaşlar olmuştu ve annem sık sık beni terk etmeye kalktı. Ama "şimdi anlıyorum, özgürlüğüm için verdiğim savaşı, şimdi kabul ediyorum" demişti; bu özgürlüğe hakkı olduğunu, bu savaşın kendisinde yarattığı büyük mutsuzluğa rağmen hakkı olduğunu söylüyordu”¹¹⁰

Tıbbi araştırmalar da görünüyor ki olay sadece hastalıkların tedavisi değil, aynı zamanda insanların uzun yaşamalarını sağlamak. Bu durumun taraftarları bunun manevi yönünün iyi olduğunu savunurlar fakat hem yaşamın hem de ölümün etiğinin gülünç anlatılmasına yol açar. Biz erdemi görev olarak kabul etsek de etmesek de burada uzun yaşamının etiksel bir sonucunu bulmak imkansız. Bateman ölümsüzlük teknolojisi hakkında “Ölümsüzlük teknolojisi belki herhangi birinin ölümünü sadece bir varlık olgusu olmadığını, kaçınılmaz bir zorunluluğumuz olduğunu savunmanın (safça ya da bilerek) unuttu için kanıksadı, cepte sandı en ahlaksız tekliftir.”¹¹¹ İfadelerini kullanabilir. Bateman ölümsüzlüğün arzu edilebilir bir şey olduğunu kabul edebileceğini fakat uzun yaşamının yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışmadığını belirtir. Burada esas olanın ölümün iyi bir şey olduğu ya da bunun aslında bir hak olduğu esas kötünün ölmeyi reddetmek olduğudur.

Erdem de görev etiğine ilişkin yaklaşımlar da, hayvanlar, bitkiler gibi canlı olmak için yaşıyoruz ve bu hayatı sonlandırmak, bizden sonra geleceklere hem yer açıp hem de onlara hoşlandıkları bir ortam bırakmak gerektiğini bilmeliyiz. Ama bu silsile de bizim karşımıza çıkan ‘teknolojik ölümsüzlük’ kavramıdır. Kullanılan teknolojinin ayrıntılarına takılmıyoruz ya da uygulamalar ile insan ömrü makul şekilde uzatılırsa, bunu kabul ediyoruz veya anlamlı bir bilinç aktarılmasını. Fakat söz konusu ömür boyu yaşama bizlerin özgürlüğüne ve dahası üreme özgürlüğüne zıttı bir durum olarak kabul görmüş. Şöyle bir varsayım yapalım; hem üreme hem ölümsüzlük olsa , doğurganlık devam etse, bu durumda bırakalım diğer canlıları insan türü için bile bir süre sonra dünya yaşanamayacak yer haline gelecektir. Bu durumda neden insanlar sonsuz yaşamayı seviyor yani tekno- ölümsüzlüğü istiyor, O zaman üremeden gönüllü olarak vazgeçmek gerekmektedir.

Hem üreme alışkanlığı yani çocukların olması yada bir sonraki kuşakların oluşması ve bu kuşaklara olan sorumluluğumuzu göz önüne aldığımızda; “- bugün

¹¹⁰ Elias Canetti, **Ölüm Üzerine**, çev. Gürsel Aytac, Payel Yayınları, 2007, s.17-18.

¹¹¹ Bateman, s.229.

yaşayanlar çocuk yapmaya devam edecelerse, yani yani bugün var olanlar yok olup gittikten sonar da dünya da insane olmaya devam edecekse,

-bugün yaşayanlar gelecek kuşaklara karşı sorumlusalar,

- Onların eylemleri gelecek kuşakların sağlığını, refahını ve hatta hayatını etkileyecekse ve

- Gelecek kuşakların, tıpkı dünyanın bugünkü sakinleri gibi yaşama hakkı varsa, o zaman bugün yaşayanların gelecek kuşakların hayatlarını zora sokacak eylemlerden kaçınmaları gerekir.”¹¹²

Bateman bu ölümsüzlük konusunda tıbbi alanında yanlışları olduğunu savunur. Tıbbi durumların vaatleri, insanlara yaklaşımları hatta doktorların bazı tedavileri hepsi insanları ölüm korkusu yaşamaya itmektedir. 18. yüzyılda bu konumlarda din adamları vardı, insanın üzerinde dini olgular ile ölümsüzlük sempatisanlığında bulunurlardı. Şimdi ise tıp mensupları bu öyküde yer almaktadır. İnsanlar evrensel olan ‘Hepimiz öleceğiz’ tanımını kaybetmek üzereler. Bu durum bir zamanlar insanların köşe taşı idi ve insanlar ‘acı çekme, ölme sanatını’ terk ettiler.

Bizlerin ölme hakkı oluşturmaya ihtiyacımız yok, çünkü biz zaten ölme görevi ile donanmış bir haldeyiz. Bu aynı zamanda bizden sonra gelecekler için de yol açma sistemidir. Bu durum insan türünün doğası gereği bulunmaktadır. Bu hali inkar etmek için erdem etiği kavramını da reddetmek gerek. Yani ahlaksallığı bütünüyle terk etmek gerektiğini söyler. Tekno-ölümsüzlüğü kabul eden ve ölümsüzlük mitolojisine kapılan kişilerin kendilerini aptal yerine koyduklarını söyler. Ölmek elbette tüm sorunları çözümüyor fakat ölmeyi reddetmek durumu hoşgörüsüzce daha da kötüleştirir. İnsan eğer bu katlanılmaz ölüm düşüncesi ile yüzleşirse, tek etik çözüm ahlaki durumların en zorlusu olanı yani ‘kabullenme’ dir.

3.2. BÜROKRASİ ALANINDA KAOS

Bateman bu bölümde teknoloji, bağımlılık gibi konuları çokça değinip insan üzerinde ya da toplumsal olarak veyahut global hayatta nasıl etkileri olduğunu ifade etmeyi hedefler. Bu duruma ilk olarak kendi hayatından örnek verir, gençlik

¹¹² Hasan Ünder, *Çevre Felsefesi*, Doruk Yayınları, s. 137.

yıllarında hayatını kontrol altında hissetmediğini fakat daha sonraları internet kullanımında bu duyguyu çokça kapıldığını ifade eder. Bateman incelediğimiz kitabını yazarken internetten çokça araştırmalar yaptığını, yer bildirimlerinde bulunduğunu ve bunları hatırlatmak için kendini mail attığını söyler. Kullandığı arama motorundan Google olduğunu ve yine e-postanın Google tarafından sağlandığını söyler. Bu e-posta hatırlatmalarını alırken pek çok haber bildirimi ile karşılaştığını ve bu haberleri kendi isteği ile görmediğini onların pek çoğunun önemsiz haberler olduğunu yine de okumak zorunda hissettiğini ifade eder. Bu gelen haber kutuları elbette Google ile bağlantılıdır. Burada esas nokta kişinin kendi kişisel verileri üzerinden Google'ın ne kadar müsaade ettiğidir. İnsanlar üzerindeki sanal bağılıklardır, Bateman, Google'nin alkol ve uyuşturucudan daha çok bağımlılık yaptığını düşünür.

Google için ifade edilip edilemeyeceği tartışmalı olan kötülük kavramı vardır. Yani bu bağımlılık durumunu Google'a için mi kötü olma demeliyiz. Bu alanda yapılan tartışmalara bakıldığında Google için etik olanın yapılıp yapılmadığı konusunda çok az kişi kuşkulu görünüyor. Bunun dışında esas sorun ise Google'ın kötülükten sakınıp sıkılmadığı değil, bu kadar büyük bir kurumun kötü olmaktan kaçınmamasıdır.

20. yüzyıl dan beri büyük ölçüde bahsettiğimiz kurumları dinler oluşturmaktadır. Bateman Bertrand Russell'den alıntı yapar “ dini ben insan Irkının anlatılmamış acılarının kaynağı ve korkudan doğan bir hastalık olarak adl ediyorum dediğinde bugün birçok kişinin de görüşme ifade eder.”¹¹³ Yani dini biraz içinde barındırabileceği kötülükleri ortaya çıkaran ve bu kötülüklerin ise mensubu olan insanları içine çekebileceği vurgusu yapılır.

Bateman bütün bu açıklamalardan sonra akla gelen soruyu sorar ve sizin kötü kavramında ne ifade etmek istediğimizi dile getirir. Burada bahse geçen kötüyü sadece iynin zıttı olarak tanımlamak doğru bir tanım olmaz. Örnek olarak kırık bir Çekicinin iyi olmadığını söyler fakat kimse bu kırık çekecek kötü diyemez. O zaman kötü diye kullandığınız şey de ahlaki dehşet olmalıdır. Kötü kelimesi; “Amaca uygun olmayan, kusurlu ve yetersiz olan, korku ve endişe verici olan; zarar, acı ve rahatsızlık veren şey, zararlı etkide bulunan, ahlaki bakımdan, iynin karşısında yer

¹¹³ Bateman, s238.

alıp, yanlış ya da kabul edilemez olan şey, mutluluğa, ideallere, amaçlara ulaşmayı engelleyen durum veya oluşum için kullanılan nitelemeyi ifade eder. Kötülük ise; Bu bağlamda doğadan gelen, ya da bilinçli insan eyleminin sonucu olan ve insan varlığına bu dünyadaki yaşamında büyük zarar veren durum, oluşum ya da şeye ise daha genel bir çerçeve”¹¹⁴ şeklinde tanımlayabiliriz.

Dünya tarihine baktığınızda kötülük kavramına örnek olarak çokça olay gösterebiliriz. Bateman bunu örnek olarak 1994'teki Ruanda Soykırımı'nı tercih eder. Burada ölen 800.000 insandan bahseder ve bu kötülük için uygun bir örnektir der. Soykırımlar söz konusu olduğunda ise kurumsal kötülüklerle dahil edilir çünkü hiçbir şey tek başına soykırım yapmaz bunun için bir örgütlenme gerekir. Elbette kötülük kavramı için tek bu örnek yok. Tarihde bunun binlerce örneği vardır ki günümüzde canlı olarak yaşadığımız kötülükler de gırladır. ‘ Büyük ülkeler’in petrol, madeni altyapılar vb gibi kaynaklar uğruna bir çok ülkeyi yağma etmeleri, konu ile hiç alakası olmadığı halde ölen masum insanlar, yaşadığımız en büyük kâbusumuzdur.

Bizlerin amacı bu trajedilerde insanların aldıkları rollerde onları temize çıkarmak değil, aksine insanlığın sebep olduğu felaketlerde çok sayıda insanın suç ortaklığı yaptığını belirtmek. Google gibi bir şirket grubunda kötülük ya da kötü kavramı sahibi olanın (eric sahmidt) benimsedi görüştür. Yani tek bir kişinin belirlediği birleşik büyük bir şirket için etik değerlendirmesidir. Tabi kötülük dışında kendi anlayış biçimleri ince yararlı olma kavramı da tanımlanır. Google gibi büyük kurumlar çoğunlukla parasal olarak ölçülen yararlar peşindedirler. Fakat bireysel hareketlerde ahlaki açıdan başarısızlık yaşarlar. Bu başarısızlık da sebep olarak; bu hiyerarşik sistemin aslara yönelik kaynak başarısızlığı, önceden belirlenmiş kuralların özgür düşünce ve ahlaki sisteme zarar vermesi gibi durumların insan ilişkilerindeki başarısızlıklarını bize verir. Elbette bu durum daha önce bahsini ettiğimiz soykırım türünden değildir. Bahsettiğimiz brokratik sistem küçük kötülükleri öne çıkar. Bu sonuçsalci yaklaşım ile alakalıdır. Yararcılık ve mutluluk kavramları da böyledir. Çoğu büyük şirketler için bu durum paradan ibarettir. Para bu şirketciler için verimlilik sayılır ve yaşadığımız bu çağ ‘verimli

¹¹⁴ Cevizci, s.542.

kâbuslarçağıdır’¹¹⁵. Para odaklı, mutluluğun para çokluğu ile kazanıldığıça bu duruma şirketlerce seviyelerinden indirip aile yapılarına göz atarsak o küçük yapılarda bile artık para ile mutluluğun arandığını görürüz.

Bürokratların eşitlik anlayışı hiç kimsenin özgür olmadığı bir sistemdir. Bu sistemin anonim olması onu hafifletmez ya da güzelleştirmez. Aksine bir kesim insanların tepki vermemesi onu daha da korkunç bir hal almaya itebilir. Bunun neticesinde görüyoruz ki böyle büyük şirketler; küçük idealler sanarak bu kötülüklerden kendilerini sıyırmaya bakarlar. Bateman bu durumu Whitehead’dan alıntı yaparak açıklar ‘ Şeylerin merhametsiz çalışması. Bateman bunların neticesini açıklarken kendisinin hep iyimser tarafa baktığını söyler. Bu sistemin en iyisi olduğunu kabul etmeyi reddeder. Hatta bu sistem ile en iyi mücadelenin takıntılı olarak yaptığımız verimlilik ve kar takıntılı iş anlayışından vazgeçmektir. Böyle bir değişim sadece bu bürokratiklerde değil ahlaki felsefe de de böyle değişik görüşler ortaya çıkmak durumunda kalır. Bu değişimdeki sorumluluk sonuçsalcılara ait oluyor.

3.2.1. İnsan Öldürme Üzerine

Bateman bu bölümde kaos etiği üzerine konuşmalarını devam ederken tramvay sorunu şeklinde bir başlık açar. Bu bahsini ettiğimiz tramvay sorunu esas olarak erdem etikçisi Philippa Foot tarafından ortaya atılmıştır. Tramvay aynı zamanda araba anlamında kullanılmıştır ve kontrolden çıkan bir tramvay sürücüsü olduğunuzu düşünüyoruz ve raylarda bulunan beş işçinin üzerine doğru gidiyoruz diğer tarafta tek işçinin çalıştığı bir ray var, tramvay oraya çevirme ihtimalimiz de var. Soru ise tramvayı çevirmeli miyiz, çevirmemeli miyiz? Bateman bu soruya sorduktan sonra okuyucularına biraz düşünmelerini önerir. Tek işçiyi öldürmek için anahtarı çevirmemeli miyiz yoksa hiçbir şey yapmamalı mıyız.? Fakat çevirmezsekte diğer beş kişi hayatını kaybedecek. Bu durumda ne yapmalıyız ya da neyi tercih etmeliyiz?

¹¹⁵ Bateman, s.242.

Bu bahsini ettiğimiz örneğin farklı bir bakış açısı ile biz yaya geçidinde duruyoruz ve yoldan çıkan bir tramvay hızla işçilerin üzerine geldiğini görüyoruz. Aynı zamanda yaya geçidinde şişman bir adam var onu tramvayın önüne atarsak tramvayı durduracak fakat bu seferde o adam ölecek, peki bu durumda o adamı iter miydiniz? Bu görüş ya da soru Judith Jarvis Thomson' a ait. Thomson'a göre ilk soruda herkes anahtarı çevirip tek kişinin üstüne gitmesini tercih ederken, ikinci soruda şişman adamın itilmesini kimsenin kabul etmediğini ifade eder. Bateman da bu soruları kendi blogunda yüklediğini ve okuyucuların çoğundan aynı şekil aynı tepkileri verdiğini, bir kısmının da bunun anlamsız bir ikilem olduğunu, Şişman adam öldürmenin veya anahtarı değiştirmenin bifteği yemek ama ineğin kesilmesini de istemediklerini ifade ettiklerini söyler. Yani ikilemi çözülemez bulduklarını belirtirler.

Bateman bu çalışmada dikkatini çeken yönün yanlış kılavuzlama olmadı ama tramvay sorusundaki varsayımları olduğunu ifade eder. Bu problem üzerine olan çalışmalarda sonuç-odaklı çözümlerin görev etiği çözümlerine göre daha baskın sonuçlar verdiğini görüyoruz. Masum birini bir anahtar çevirmesi ile öldürmeye hazırız fakat şişman adamı aşağı itemiyoruz. Bu durumda bir yerlerde hata olmalı! Cinayet konusunda biz hep haklı bir şeyler varsa makul kabul ederiz. Buradan çıkan sonuç, görev ahlakı eylemi duygularda karışmış olduğudur. Singer'in araştırmasına göre çok adamı öldürmektense tek adamı öldürmek daha az trajediye neden olur. Fakat burada bir adamı öldürmek beş adamı öldürmekten daha fazla trajediye sebep verebilir. Esas bu ayrımı yapamazsak ahlaki sistemi büyük bir sıkıntıya sokmuş oluruz.

Yazarımız bu konu hakkında kendisinin fikirlerini tamamen değiştiren Alan Wood'a ait bir makale olduğunu söyler. Bu durum aslında psikolojik olarak yorumlanması gereken bir durum ve aslında sorular bizi her türlü birilerinin katili olmaya itiyor. Ahlâkta bunu asla kendimizi haklı çıkararak açıklayan bir yer bulamayacağız. Bu sorularda insanların niyetlenmiş şekilde vereceği cevapları değiştirebilir olma özelliği vardır. Burada esas olan ahlakilikten istemeden de olsa uzaklaşmak. Esasen bu sorular ile düşünce dünyamızda pratikte olası muhtemel şeyler üzerine cevap verdiğimiz için gerçekte de yaşadığınız zaman müdahale edemeyeceğimiz şeyleri sonuç ararken buluyoruz kendimizi. Bateman bu olayın bir

diğer günü ne dediğini ki o da kamuoyunda bu olayın nasıl yankı bulacağıdır. Bu taşıma araçlarını götüren şirketler, kuruluşların nasıl bir tutum sergileyecekleridir. Bateman bloğuna gelen yorumlardan birini paylaşır “ Anahtarı çevirme, Şişman adamı itme. Her iki durumda da bırak tramvay beş kişiye çarpsın. Trajedinin büyüklüğü korkunç, tramvay kazası hayali kamuoyunun gözleri önüne getirecek, tramvay sürücülerinin daha güvenli iş koşullarını uygulamaya koyulması için zorlayacak ve gelecekte olası tramvay-bağlantılı ölümleri önleyecek”¹¹⁶

Aslında Bateman bunların gerçek hayattan çok uzak şeyler olduğunu ve böyle bir durumda kaldığımızda herhalde hiçbir şey yapamayacağımızı belirtir. Bu sorunun bizi düşünce dünyamızda caniliğe doğru ittiğini görüyoruz. Anlatmaya çalıştığımız şey tramvay sorusunda doğru tepkilerin ‘süresiz belirsizlik’ olmasıdır. Fakat bizim aklımızı esas meşgul etmesi gereken durum ahlaki olarak uygun bulunmayan tutumun ardından gelecek tek sonuç için bizi yargılamaya hazır insanların varlığıdır. Ahlakten bir şeye yorum yapmak için tüm gerekli bilgiye sahip olmak gerekir. Elbette bu tip sonuçları da görmezden gelmek doğru değildir. Gerçek ahlaki ikilemleri zorlaştıran esas olay bunların böyle basit cevaplara sahip olmamalarıdır. Bu sonuç bize sadece tramvay sorusunda yardımcı olmuyor; bürokrasinin çıkmazları, faydacılığın çıkarları, sonuç-odaklı yaklaşımdaki ahlaklılık sisteminin hepsini kapsar.

Burada kasteddiğimiz etiksel değer birine zarar verme, bir diğeri için diğerkinden vazgeçme veya birini diğerkine feda etmedir. Biz burada kendi algımız ile çelişki yaşamaktayız, kendi doğrularımıza ters cevaplar vermekteyiz. Bu durum faydacılığa dokunmaktadır; Belli bir nüfus veya tek bir birey söz konusu olduğunda, acı karşısında hazzı ya da genel olarak mutluluğu artıran politika, tercih, karar ya da eylemin iyi ve dolayısıyla doğru olduğunu öne süren görüşdür. Yararcılığa yöneltilen en önemli eleştiri, yararcılığın temelinde bulunan yarar ilkesi ya da en yüksek sayıda insanın en yüksek mutluluğu' ilkesinin belirsizliği ve muğlâklığı ile ilgilidir. Bu bağlamda, ilkenin çoğunluk için en yüksek yarar sağlayabilse bile, azınlık için çok kötü sonuçlar doğurabileceğine işaret edilmiştir¹¹⁷. Aynı şekilde sonuca odaklı fiiller de böyledir.

Bateman çağdaş felsefedeki bir diğer soruna da parmak basar ve bir şeyleri hesap etmeyi konu edinir. Sonuçsalci ahlak yaklaşımının aslında matematiksel bir

¹¹⁶ Bateman, s.251.

¹¹⁷ Cevizci, s.917.

yanı olmadığı halde ahlaksallığı bu açıdan yaklaşma çabaları, geleneksel faydacılık da asla matematiğin işleyemeyeceği kesin çünkü zevk ve acıyı sayısal değerler ile ölçemeyiz. ‘Büyük sayı için büyük mutluluk’ yoktur.

Faydacı ve sonuçsalci ahlâkın sorunu, ahlaki şeylerin bozulmadığına yönelik problemleri matematiksel çözümler aramaktadır. Bateman Latour’dan alıntı yaparak açıklama getirir “ Bilim ve siyasetin kısa devre yapmasından sonra, faydacılık ahlâkın uygun bir katkısı üzerine bir çıkmaz sokak yaratmasıdır, daha kötüsünü zor olacaktır.” Burada sorun sonuçturi odaklı etik de değil, sonuçsalcılığın zoraki hukuk ahlakı savunuculuğundadır unutulmamalıdır ki ahlak sistemimiz mükemmel olsa bile ona doğrudan ulaşmamız imkânsız olurdu.

Bizim buradaki tartışmamızın amacı sonuçsalcılığı karalamak değil elbette. Sonuçsallık yaklaşımın hayvan hakları konusundaki çalışması tesadüfi bir durum değildir. Tamamiyle insan merkezli ahlak sistemine yönelip diğer sistemleri kelimesel olarak bağlantısı olmasa dahi hukuk ahlakından soyutlamak doğru değildir. Partif’in görüşlerinden yararlanan Bateman hareketlerin sonuçları hakkında merak etmek için sonuçsalci olmak zorunda değiliz aynı zamanda bir sonucun daha iyi veya kötü olup olmadığını öğrenmek için sayısal değerlere ihtiyacımız yok der. Toby Ord ise hangi harekette en iyiye neden olacağının hesaplanıp hesaplanamayacağı genel bir kabullenme olduğundan burada ahlaka ulaşabileceği durum sonuç-odaklı olmak zorunda değildir. Çağdaş gelenekselcilerin en iyi sonuca hangi yolla gideceği konusunda uzlaşmış gibi.

Peki bu bağlamda kuruluşlar olayın neresinde kalıyor. Elbette kuruluşlar içinde yarar sağlayacak eylem çizgisini ahlaksal kurgular oluşturuyor. İyi olanı her ne kadar ölçemesekte, ölçülebilen baz alınıyor ve oda para. Bateman bu kısım için yine ailesinden bir örnek verir; eşinin annesi-babası çevre yolu düzenlemesinden dolayı evlerinden edilmişlerdir. Bu düzenleme de onlara elbette kalacak daha iyi bir yer ve birçokimkân tanınmıştır fakat yine de onlar perişan haldeydi. Bu düzenleme daha çok taşıt kullanıcılarını memnun etmiştir ve bu memnuniyet evlerinden olanların duygusal yönlerine eşdeğer sayılmıştır. Bu yeni imkânlarla rağmen o yaşlı çift eski evlerinin yıkılmadığını öğrenince evlerine geri geldiler. Bu hikâyedeki çift açısından ahlaksal bir yön görünmüyor. Sonuçsal yaklaşımların bir tutumu diyebiliriz. Bu duruma ahlaksallık için dışsal etkilerin olduğu söylenebilir ve

bunlardan biri bencilliktir. Bunu Bateman “asgari etik”¹¹⁸ olarak nitelendirmiştir. Diğerisi ise hangi iyiliğin insanlar için daha iyi ya da daha az iyi olduğuna karar vermek sonuçsalcı yapı ki bu az önceki örnekte çok açıktır. Bateman bu durumlar için olan önerisi sonuçların gerçek iyiye çıkmadığında, önemsiz olan iyi şeylerin yolundan gidilirken dikkatli olunmasıdır. Eğer kurumların yarar bağlamında karar almalarına izin verilirse çokça hüsransal sonuçlar çıkacağını düşünmekteyim. Unutulmamalı ki ahlaki değerleri ölçecek bir sayı hesaplama sistemi henüz yoktur. Bu konuda oldukça dikkatli olunmalıdır.

Vurgusal olarak değindiğimiz noktalardan biride ‘bencillik ile sonuçsalcılık’ arasındaki bağlamdır. Sonuçsallığı daha önce tanımlamış neticeye dayalı karar alma olduğunu belirtmiştir. Bencillik de ise ilk olarak ‘ben’ kelimesine bakmak lazım; “olta veya tuzağa konulan yem, kuşun yavrusuna taşıdığı yem, teklik birinci kişiyi gösteren söz, kişiyi öbür varlıklardan ayıran bilinç, bir kimsenin kişiliğini oluşturan temel öge, ego. Bencillik ise; benbenci olma durumu.”¹¹⁹ Sonuçsal yaklaşım ve bencillik her ne kadar birbirine -anlamsal açıdan- zıt görünselerde, ahlaki sistem açısından aynı kefedeler ve bu sistemin en alt tabakasında yer almaktadırlar.

Burada anlattığımız kısımda sonuçsalcılık ile bürokratik kurumların arasındaki ahlaki çarpıklık bağlantısını görmekteyiz.. Biz sonuç odaklı sisteminin ahlaki yapısını yok saymaya çalışmıyoruz sadece bahse geçen sayısal kavramın her zaman bu kadar büyük önem taşımadığını anlatmaya çalışıyoruz. Perspektifsel olarak bakıp iyiye ulaşmak için birçok yol olduğunu görürüz ve bu yollardan mantıksal hesaplar oluşturmanın sadece bir iki tane olduğunu unutmamalıyız.

Daha önce bahsini ettiğimiz bürokrasinin küçük kötülüklerine de elbette %100 olmasa da sonuç bulmak mümkün. Bürokrasinin içinde bulunduğu sistemi organizmaya benzetirsek; bürokrasinin tek tek çalıştığı insanlar ile olan ilişkisi hücrelerin organizma ile olan ilişkisi ile benzerlik gösterir. Her iki durumda da resmin küçük bölümünü oluşturur ve büyük bölümden habersizdir. Fakat o küçük bölümler sorunsuz olmazsa büyük resim tam olarak ortaya çıkmaz. Yani önce birey ile olan ilişkinin düzeltilmesi gerekir.

Bürokrasinin toplumsal yönünü düşünürsek; hayvanlar arasında sıralama oluşturma ve o şekilde yaşama kapasitelerini net bir şekilde gözlemliyoruz, bu durum

¹¹⁸ Bateman, s.260.

¹¹⁹ Aksu ve Akalın, s.306.

asında tüm yaratıklar için. İnsanlarda bir sistem adı altında grupların ve bu grupları söylenmeden o şekilde yaşarlar. Fakat burada esas nokta liderlik kavramıdır. Liderlik önderlik etme, ön ayak olma, grup başkanlığı etme gibi anlamlara gelir. Hayvanlarda bazı sürülerde liderlik vardır, bazılarında yoktur. İnsanların bürokratik sistemlerine bakınca liderlik anlayışının farklı şekillerde olduğunu görürüz. Bunlar dikey emir komuta zinciri ve yatay örgütlenme şeklindedir. Dikey emir komuta zinciri veya dikey düşünce biçimi; yapısal olarak ağaça benzetilen bir düşünme zinciridir. Fransız kökenli düşünürler Deleuze ve Quattari'nin hiyerarşik düşünme biçimlerinden şakillenmiştir. Birlik, özdeşlik, özne, nesne, fail, nedensellik, temsili olan bu düşünce özellikle ağaç eğretilemesine dayanıp, gerçekliği bir ilk kökten türetir, dikey bir düzlemde hiyerarşik bir yapılanmayı yansıtır. buna bir yerde üst- ast ilişkisi de diyebiliriz. Yatay örgütlenme ise dikeye aks olarak sınıfsal farklılık gözetmeksizin bir araya gelme olarak tabiredebilir.

Biz, geleneksel faydacılara baktığımızda son zamanlarda yatay bir çabanın olduğunu gözlemliyoruz. Burada yatay örgütlenmenin şirketlerin yararına bir çalışma olduğu söylenebilir. Bir sonraki adım olarak kişisel bürokrasi önerilir ve kişisel bürokraside, bürokrasi için çalışanlara bilgi, ortak amaçlar, birbirlerine saygı gibi konular açıklanır. Burada örgüt amacı elbette gözardı edilmez ama çalışanların ihtiyaçları takip altındadır. Buradaki amaç klasik hiyerarşik sistem yerine daha tutarlı, daha adil bir temsilcilik hedeflenmektedir. Bunlar elbette bürokraside istenen reformlardır. Fakat bu durumun siyasete indirgendiğinde durumun böyle olmadığını görüyoruz. Seçim bölgelerinde ki ortamı çok net görebiliyoruz. Bu durum bize yararcılık veya halkın yararı şeklinde sunduklarını söyleyebiliriz. Biz burada bürokrasinin trajedisini veya 20. yüzyılın kâbuslarına yer vermek istiyorsak insanların hükümetleri ahlaki yönden sorumlu tutmaları gerekmektedir. Konfüçyus'un dediği gibi; “ halk yasalar ile yönetilip cezalar ile yola getirilmek istenirse, onlar kendilerini cezalardan kurtarmaya çalışacaklar; ama hiç utanç duymayacaklardır. Onlar erdem ile yönetilir ve terbiye gerekleri ile yola getirilmek istenirse, utanç duyacaklar ve böylece iyi olmaya çalışacaklar.”¹²⁰

¹²⁰ Konfüçyus, **İdeal Bir İnsan ve Topluma Dair Konuşmalar**, çev. Hasan İlhan, Kumsaati Yayınlar, İstanbul, 2013, s.21.

3.3. ULUSAL GERÇEKLER

Bu bölümdeki inceleyeceğimiz başlıklar ulusal değerleri, milletler, ülkeler arası işleyişin nasıl olduğu gibi konuları içermektedir. Bateman bu bölümde ilk olarak “ulusal güvensizlik”¹²¹ alt başlığını seçer ve kendinin yaşadığı bir olayı anlatır. Kendisi evlenmeden önce eşiyle görüşmek için Amerika Birleşik Devletleri’ne gitmesi gerektiğini anlatır. Bateman Britanya vatandaşıdır ve Birleşik devletler sınırına bir vize sistemi ile giriş yapmaktadır. Yaptığı şeyler yasaldir fakat yine de bir sefer sırasında sorun yaşamıştır. Sorun yaşadığı seferde İspanyol bir kadın bir Çinli kadın ve kendisi odaya alınıp ülkenin sınırlarının içine alınıp alınmayacak konusunda kararını beklemeye başlamışlardır. Bateman daha sonraki seferlerin de bu anısının aklına geldiğini, kendisini köşeye sıkışmış hissettiğini ifade eder. Britanya uyruğuna sahip olduğu için kendisine bir şey olmayacağını düşündüğünü söyler fakat bazı parantezler açarak. Eğer isim az İngiliz isimlerine benzemesi, ya da bir Afrika ülkesine ziyaret etmiş olması bu durumu daha farklı sonuçlandıracaktır.

Bateman kendi hikâyesinden sonra Britanya Vatandaşı olmasına rağmen seçti din yüzünden nedensiz ve süresizce tutuklanan arkadaşından bahseder ‘Camelettin Al Harith’. Kendisi Müslümanlığı seçip isim değiştirmiştir. Oda Bateman gibi kız arkadaşı için Avustralya’ya gitmeye çalışıyordur. Kız arkadaşından ayrılmasından sonra Pakistan’a geçen Cemalettin el Harith ardından İrana gitmeyi kararlaştırır. Daha sonra Taliban tarafından durduruldu Britanya pasaportundan dolayı tutuklanır. Sonrasında birçok kişi ile birlikte Amerika’lılarınKandahar hapisanesine bulundu. ilk olarak serbest bırakılıp ardından savaşçı olma ihtimali ile tekrar Amerikalılar tarafından tutuklanıp Guantonama Körfezi’ndeki tutuklama merkezine gönderilir. El Harith iki yıl hiçbir gerekçe gösterilmeden tutuklu olduğu yerlerden serbes kalır. Küba adasında ki merkezler hakkında konuşma yapan ilk tutuklu olur. Burada yaşadıklarını, çeşitli işkenceleri, Biritanya gazetesine anlatır. Ayakları zincirli, 15 saatten fazla beton zeminde, mahremiyet olayının hiçe sayıldığı kafeslerde tutuldukları, en ufak bir şeyde sert şekilde müdahale ettiklerini, ayrıca iftiralar ile psikolojik baskı altında olduklarını anlatır gazetelere. Hatta burada Müslümanlara

¹²¹ Bateman,s.269.

yönelik dini baskıların yapıldığını onlara zorla dokunmadı için para ile kadınların tutulduğunu anlatır.

Bu gayri ahlaki uygulamalar elbette savaş suçluları içinde yasaklanmış durumda fakat El Hairt'in ifadelerine göre tutuldukları hapishanelerde onlara hiçbir hakları olmadığı söylenmiştir. El Hairt bir süre sonra 'insan hakları nerede diye sormayı durdurduk biz hayvan hakları istiyoruz dedik' der¹²². Herkesin bildiği insan hakları diye bir yapı var ve bu yapı ABD'nin bireyin haklarını korumak için kurduğu fakat bu kamplardaki insanları için yürürlüğe neden girmediği büyük bir soru işaretidir. Hukuk ve yargı sürecinin bu durumu teğet geçtiği aşıkır. Bu anayasal durum hukuku askıya almasından dolayı kaos mitolojisinin olduğunu görüyoruz. Bahsini ettiğimiz milli güvensizlik konusu, ahlaki bir kenara bırakalım kendine etik üçgeninde bile düzgün yer bulamaz. Bu istisnai durum olan ahlaki belirsizliğe CIA kampları, gizli hapishaneler, guantonama kampları çok net örneklerdir. Onlar gibi kamplarda istisnai durumlar kurallaştırılmıştır. İstisnai durumların kurallaştırılması sadece demokrasinin tasfiyesi demektir. Uluslararası alanda kendini gösteren kaos etiğinin gülünç bir taklidi gibidir.

Bir grubun diğer gruplara göre dışlandı eşitlik, çirkin gaddarlıkla eşitlik olur. "Zira sadece zengin beyazı kuruyorsa esasen anlamsızdır." ¹²³ Bazı durumlarda insanları düzensiz bırakmak onları vatandaşlık korumasından çıkarmak demektir. Bu durum gözününde kalsın, 'Müslümanlar küresel düşman' mitolojisi etrafında toplanmış oluyor. Yani herhangi bir istisnai durum yaşandığında Müslümanlar şüpheli, suçlu sayılabilir demektir. İnsan hakları dışında her türlü muamele bu durum da olan Müslümanlara uygulanmaktadır.

Dine karşı yada din mesubu kişilere olan saldırı dünyanın her yerinde vardır fakat küresel olarak düşündüğümüzde dünya da en çok saldırı Müslümanlığa ve Müslümanlığı seçmiş kişilere yöneliktir. Bateman'ın arkadaşının yaşadıklarında da bunu görebiliyoruz. Bu ahlaksız ve etik zincirinde yer bulamamış tutumun sebebi birçok nedene bağlanmakta ama biz biliyoruz ki hiçbir gerekçe bunu haklı çıkarmayacaktır. İnsanları bağlı oldukları din nedeni ile yargılamanın, karalama çalışmasına girmenin hiçbir gerekçesi olamaz. Bu durum kaotik etik anlayışının en çarpıcı örneklerindendir. Dünya da her ülkenin uymakla yükümlü olduğu, istediğinde

¹²² Bateman, s.271.

¹²³ Bateman, s.273.

yaptırımlar uygulanarak zorla uymaya itildiği kanunlar var ki bunların başında insan hakları yasası gelmektedir. Fakat ne acıdır ki bu yasanın zulüm görüp, işkence çeken hiçbir Müslüman için devreye sokulduğu görülmemiştir. Sebep gösterilmeden, gerekçe sunulmadan acımasızca katledilen onca müslama karşı üç maymunu oynayan yasalar; istendiğinde bütün dünya kamuoyunu ayağa kaldırma gücündedir ki bunu görmek pek acıdır.

Bateman bu gayri ahlaki tutum için kitabında birkaç örneği değinir; 17 Mart 2011 yakın geçmiş, Afganistan’da sınır olan dağlık bölgede bir köye insansız hava araçları ile füze atılır ve Amerika’nın bildirgesinde orada ölenlerin hepsi isyancı sayılır fakat gerçekte orada ölenlerin çoğu sivil halktı ve birçoğunun adı bile tespit edilemedi. Bunun gibi birçok örnek verilebilir bu istisnacı durum haksızlığına veya ahlaksızlığına. Bu istisnai durum yaftası sadece etik olmayana gitmez ayrıca etik insanlığın diğer insanlarla ilişkisini yok etmeyede yöneliktir.

Nietzschenin dediği gibi ‘canavarla mücadele eden kendisi canavar olmasın diye dikkatli olmalıdır’. Bizler için güzel bir uyarı niteliğindedir. Bizler ahlak söylemini devam ettirmek istiyorsak milli güvensizliği karşı direnmeliyiz ya da bunu yapamayacaksak ahlaktan büsbütün vazgeçmeliyiz. “Bazı şeylere ne kadar çok ihtiyaç duyulursa, o şeylerin bulunması o kadar zor olur. Bu, genel olarak uyulmasını umut edebileceğimiz türden, genel kabul gören etik kurallar için kesinlikle doğru: Bu kurallar, birbirimizin karşısında kendimizi güvenlikte hissedebilmemiz, birbirimize yardım edebilmemiz, huzur içinde işbirliği yapabilmemiz ve birbirimizin varlığından korku ve kuşkuyla lekelenmemiş bir keyif alabilmemiz için, birbirimize karşı tavrımıza -bizim ötekilere karşı tavırlarımıza, aynı zamanda da ötekilerin bize karşı tavırlarına-kılavuzluk edebilir”¹²⁴

Bateman vatandaşlık için de barındıkları halde insanlara bunları yapan istisnai durumu anlatırken birbaşa konuya daha değinir ‘toplumsal özerklik’. Bu alanda Kant’ın temellendirme perspektifinden yararlanmıştır. Kant’ın perspektifi hukuk eğitime dayanır fakat Kant kültürel farklılıkları hesaba katmadan her insanca paylaşılan bir şey olduğuna inandığı için böyledir. İşte tam buradan farklı dinler olabileceği fiilini hayretle ifade eder. Kant’ın ifade biçimi ile ‘dinler farklılığı’. Din konusu gerçekten derin inceleme ve anlamlar içeriyor olabilir. Birçok insanın

¹²⁴ Bauman, s.27.

çalışma yaptığını da biliyoruz. Fakat insanlar için veya tüm zamanlar için tek gerçek bir din vardır. Burada farklılık, gerek zamanda o kitapları anlatan kişilerin (temsilcilerin) farklılığıdır. Gördüğümüz gibi Kant için bu farklılıklar altında yatan şey ahlak hukukudur. “Postmodernlik, modernliğin radikal bir şekilde peşinden koşulan özelemlerinin bizi getirdiği çıkmaz sokaklardan bir geri çekilişe, postmodern bir etik, Ötekini bir komşu olarak, ele ve zihne yakın olarak. Sürüldüğü hesaplı çıkarlar dünyasından ahlaki benliğin çekirdeğine yeniden kabul edecek bir etik; yakınlığın özerk ahlaki anlamını yeniden kuran bir etik; Ötekini, ahlaki benliğin layık olduğu mevkie eriştiği süreçte çok önemli bir karakter olarak yeniden kuran bir etik olacaktır.”¹²⁵

Denklik formülü dediğimiz şey; siber gibi ortaklaşa çabalar ile oluşan bireylerin çabasını içeren kavramları içerir. Burada Kant’tan aldığımız görüşle kendi sonuçlarımız için bireylerin özgürlüğünü ve bir yandan da toplum için arzu edilenlere hazır olmalıyız. Burada istemek ile arzu etmek arasındaki fark vurgulanmaktadır. Arz etmek dediğimizde bir çaba harcamalıyız ki diğer yandan da istekleriniz sürekli değişiklik gösterir. Arzu felsefesi dendiğinde; “arzuyu, genel bir rasyonalizasyon süreci içinde, bilinç lehine bastıran modern düşünceye karşı geliştirdikleri, olumlu ve üretken bir güç olarak değerlendirilen arzunun serbest bırakılmasını, akışkalığın ve üretkenliğinin sağlanmasını amaçlayan felsefeleri”¹²⁶. İstekler ise aynı arzu içinde bile süregelen şekilde değişiklik göstermektedir. Bateman bunua örnek olarak kendi kitabını yazma serüvenini verir. Burada toplumsal özerkliğe göre kitabın yazma iradesini gösterir ve yazar, bu diğerleri için o kitabı okuma zorunluluğu getirmez fakat Bateman kendi çıkarına göre iradesini yerine getirmiş olur. Ama bu irade kullanma olayı tehlikeli sorular gündeme getirir “ ya senin tüm paranı alma irademi gerçekleştirirsem?”¹²⁷ Kimse kimseye istek sormuyor, herkes kendisi için iradi olanı söylüyor. Bunu Kant yine evrensel hukuk bağlantısı ile anlatır ve bu durum daha önce işlediğimiz ‘etik’ fikri ile açıklanır. Kant da bu ‘etiğin sağduyusu’ olarak ortaya çıkar.

Bateman Kant’ın etik anlayışına devam ederken onun ahlak sisteminin kuralcı olduğuna dikkat çeker. Elbette bu durum bir kural olarak emredilmez fakat o

¹²⁵ Bauman, s.108.

¹²⁶ Cevizci, s.78.

¹²⁷ Bateman, s.280.

bağlantıyı oluşturan yapı Kant'ın görevler sisteminde temelleri eleman odaklı ve görevin uygunluğu üzerine kuruludur. Bu durum bazen günlük ahlaki değerleri bazen de farklı ahlaki sonuçları ima edebilir. Bunu örnek olarak bilet örneğini verir. Bir günlük geçerli bir bileti kullanmayıp bekleyen birine vermek o kişi açısından bakıldığında hoş bir şey gibi görünebilir fakat evrensel olarak incelendiğinde ahlaki çığneyen bir tavır olduğu görülür. Ulaşım sistemine katkı sağlamaya engellediği için iki yolcu için de karşılıklı yaşanmış gibi fakat tüm yolcular perspektifinden bakıldığında farklı görünür.

Kant'ın istediği karşılıklı yarar için işbirliğidir. Her zaman diğer kişilerin de bireyselliğini göz önünde tutmak esastır. Buna karşılıklı saygı deriz. Karşılıklı saygı diğerleri ile farklı ilişkiler kurma yolunu arar. Bu ilişkilerdeki kendi kapasitemiz özel bir onura layıktır. Kanta göre bu onur sadece insanlara has değil ahlaki varlıkların tümünde vardır. Bateman ise bu yaptığının akılcılık ile değil hayal gücü ile alakalı olduğunu söyler. Bunun yanında onur fikrini kabul etmek buna sahip olan tüm varlıkları eşitler. Kantçı etlikte olduğu gibi 'herkes biri için hiç kimsenin birden fazlası saymadı' eşitlik ilkesi bu yönüyle matematiksel değil ahlaki eşitlik kurgusu ile neticelenir. Turner eşitlik kavramını şu şekliyle işlemiştir; "Eşitlik konusundaki felsefi tartışma kadim bir tartışmadır kuşkusuz; ama toplumsal eşitsizlik sorunu, modern yurttaşlığı oluşturan kurumlarla birlikte ortaya çıkan modern bir sorundur temelde. Toplumsal yurttaşlık haklarının yaygınlaşması, modern toplumda eşitliği sağlamaya yönelik toplumsal hareketlere ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Modern toplumlar belli doğal farklılık biçimlerinin varlığını kabul etmeye hazır olmalarına rağmen, siyasal bakımdan toplumsal eşitlik meselesini, özellikle de fırsat eşitliğini ciddiye almaya zorlandılar. Modern siyasal yaşam ve modern siyasal kurumlar, emir, köken, cinsel kimlik ya da yaş dikkate alınmaksızın fırsatların eşitlik gözetilerek yaygınlaştırılmasına yönelik toplumsal baskılarla karşılaştı hep. Toplumsal eşitlik yönündeki siyasal baskı, toplum üyeliğinin belirleyici özellikleri olarak özgül nitelikleri temelden sarsan, reddeden evrensel değerlerin varlığını yansıtır. Eşitlik, evrensel yurttaşlığın modern sanayi demokrasilerinde siyasal ideolojinin baş niteliği haline gelmiş olması bakımından, modern bir değerdir temelde."¹²⁸

¹²⁸ Byran Turner, **Eşitlik**, Dost yayınları, Ankara, 1997, s.20.

Bateman, Kant'cı etiği bu kadar benimsemesinin sebebi olarak ahlak konusunda kendisinin de hep bu çizgide olması -karşılıklı saygı ve toplumsal özerklik-olduğunu söyler. Fakat Bateman Kant'ın dışında ahlak kaosu ile ilgilendiğini de söyler. Başvurdukları yollar neticesinde farklı dayanakları olması da muhtemeldir. Kant'cı etik denildiğinde neyi kastettiğimizi tekrar hatırlarsak; onun etik anlayışı ödev anlayışına dayanır, yani erdemli olmayı veya öyle davranmayı görev kabulbetmeyi benimser. “ahlaklılık Kant'ın belirttiği gibi, insanın ödevleri ve yükümlülükleriyle çok yakından ilgilidir.”¹²⁹

Bateman yine Kant'ın etik görüşüne başvurarak bir başka konuya daha değinir ki oda ‘haklar’ konusudur. Kant'ın felsefi ve siyasi açıklamalarının durak noktası şu an kullanılan ‘uygarlığımızın evrensel barışı’ şeklinde Edward Demenchonok'un adlandırdı doğal haklar üzerine kuruludur. Burada doğal haklara tek boynuzlu at benzetmesi yapılmış ve nasıl tek boynuzlu atın sadece at olmayıp tek boynuzu taşıyan bir hayvan olması gibi bizlerin de bu yasaları hiçbir yolla kabul etmek zorunda olmadığımız fakat bunların doğal hakların bir mitolojisi sayıldığıdır.

Bateman bu mesele de baştacı olarak isimlendirdi kişi Alan Badiou dur (kaos etiği simgesi) Badiou NATO'nun (ABD'nin silahlı muhafızı) yeni dünya düzeniyle yarışmaya kalkan, herhangi bir yerde birini insan hakları konusunda yargılamaya açıkca talip olan uluslararası insan hakları mahkemesine derhal kaldırılmasını ifade eder. Badiou'ya göre insan hakları denen yasama Kant'ın görüşlerinin şu an yasalastırılan halidir. Kant'ın görüşlerini tekrar hatırlayacak olursak; “ Suç vakaları, suç, şer davaları için geçerli olduğu; bu yükümlülüklerin milli ve uluslararası hukukça cezalandırılması gerektiği, sonuç olarak yönetimler bunları yasaları arasına almak zorunda olduğu; eğer almazlarsa bu durumda onları uyumlu olmaya zorlamada (insani müdahale ya da hukuksal müdahale hakkı) haklı olacağız.”¹³⁰

Bu suçların merkezinde anlaşılmış olan yanlış fikir büyük harfle yazılan ‘Etik’ olma halidir. Bateman, Badiou'un tepkisinin kendisinin de ‘hukuk etiği’ olarak isimlendirdiği bölüm olduğunu söyler. Hukukun her şeyden önce kendisinin kötülük ile savaşıyor olması gerektiği, kötülüğe karşı gözle görülür müdahalede bulunması gerektiğini söyler. ‘Yasanın kendisi her şeyden önce kötülüğe karşıdır.’¹³¹

¹²⁹ Türkeri, s.126.

¹³⁰ Bateman, s.287.

¹³¹ Bateman, s.288.

Badio, kötülüğe karşı kurulan bu hakiki hukuk ettiğine karşı bir öneri sunar' bir gerçekler etiği '. Badio gerçekler ve bilgiyi radikal şekilde aramayı tercih eder. Gerçekler insanlar arasında ilişki kurulmasını ister ve insanların bu ilişkiyi dürüst şekilde olduğunu belirtir: tutkulu âşık, sanatçılar, bilimler, militant politika. Badio ahlak düşüncesini sadık kalma çabalarının yanı sıra militan, devrimci, hayali üstün yetenekli ve sevgili tanrı altında karşılaştıkları yeri gerçek için kurulu düzenini terk edenler için bir kaos etiği oluşturur. Sabit kalıp bu yolda devam edenler kendilerine büyük bir mücadele de bulurlar. Bu mücadeleye yeni akımla karşı çıktıkları için kaos etiği demek doğru olur. Badio kendisine has üç kötülük türü belirler; ilk olarak andırış (terör): evrensellik üzerine kurulu fakat herkese yönelik terör olan bir gerçekler taklidi şeklinde yorumlar. Badio, gerçeklere karşı doğrudan çalışan toplum, ırkını, grubun, kan ve toprak buna karşı çalıştığı alanda gerçek etiği arar. Bu nedenle bir anlayışa (terör) Banu olan ve sonsuz gerçeği karşı olan ırk, ulus veya toplulukların özel çıkarlarının ilerletmek için çalıştığını ifade eder. Badiou buna örnek olarak 1989'daki Romanya devrimini verir.

Badiou'nun belirlediği ikinci kötülük kişisel-çıkarcı için vazgeçilen "ihanettir". Badio'ya göre ihanet saf feragattan daha öte bir durumdur. Sonsuz bir gerçekten feragat etmek o kadar kolay değildir. Bu Badiou'ya göre gerçekler etiğinin yenilgisi, tam olarak bu bir ihanettir ve bu dönüşü olmayan bir kötülüktür. Son olarak Badiou felaketler der; mutlak olan ve kötülüğü örgütlemeye gelen bir gerçeğin toplam gücüne inanmak. Buradaki problem gerçeğin gücünün korunmamış olmasıdır. Ortaya çıkarılan gerçeklerin neye bağlandıysa bağlılıklarını sürdürememesidir. Felaket gerçeği mutlaklaştırmak ister ve tartışmaları sonlandırmak, fakat Badiou'nun önerisi gibi: 'bir gerçeğin gücü esasen güçsüzdür'.

"Çünkü Kötü'nün üç adı vardır:

- Bir olayın eski durumun boşluğunu değil doluluğunu açığa çıkardığına inanmak, taklit ya da terör anlamında Kötü'dür.
- Bir sadakate yaraşır biçimde yaşamayı başaramamak, ihanet anlamında, kişinin olduğu Ölümsüz'e ihanet etmesi anlamında Kötü' dür.
- Bir hakikati bütünselci, totaliter güçle özdeşleştirmek, felaket anlamında Kötü'dür.

Terör, ihanet ve felaket, bir hakikatler etiğinin -insan haklarının iktidarsız ahlakının tersine- savuşturmaya çalıştığı şeylerdir; bunu geliştirmekte olan bir hak:ikate

dayanmanın tekiliği içinde gerçekleştirir. Ama göreceğimiz gibi, terör, ihanet ve felaket ancak hakikat-süreci yoluyla gerçek imkanlar haline gelmişlerdir. Ve ancak öncesinde bir İyi varsa bir Kötü olduğu kesindir”¹³²

Bahsini ettiğimiz gerçekler etiği; süreç olarak kötülüğü savuşturmak için hareket eder. Hukuk etiğinde ilki dünyaya soyut bir hukuk kuralı sunmak beklenemez ve belirlenmiş kötülüğe karşı mücadele etmesi de beklenemez. Bunların yerine kötülüğün kendini beslediği arka yanı karanlık yan olarak karşımıza çıkan kötülük, kendini tanımaz olur. Böylece kötülük bilinmeyen gerçeğe bağlılık ile sonlandırılmış olur.

Bateman kaos etiğine konu olabilecek bir diğer kavramı ‘öteki’ olarak belirler ve bu kavram için bir çok felsefecinin görüşüne değildir. Bazı felsefecilerin öteki diyebilmek için bir yüze ihtiyacı olduğunu bazıları ise el, yüz, kaş gibi ifadeler gerçek anlam içermediği için belirli bir yüze ihtiyaç olmadığını belirtirler. Karşılaşılan yüzün herkesi biri olabileceği hatta yüzü olmayan bir yaratık bile olabileceği. Levinas karşımıza çıkan ‘öteki için suçlu olmaksızın sorumlu olduğumuz’ yorumunu yapar. Levinas’ın yorumuna göre sorumluluk öteki için tuttuğum bir şey olduğu gibi insanlardan kendine bir şey borçlu olmadığıdır. Böylece Levinas’ın yorumları ile; kendi hareketlerimizden sorumlu olduğumuz kadar dünyada aç olan diğer insanlardan da sorumlu oluruz. Çünkü bizlerin etik yükümlülüğümüz nihai kaynağı ötekinin çektiklerinin iyileştirme gereksinimidir. Levinas’ın öteki ne bakış açısına çarpıcı bir örnek sunar Bateman, ‘İbrahim’in on emrin de sık sık öldürmeyeceksiniz’ dendiği bir talep yani ötekini öldürme kararı ile Levinas’ın bahsettiği etik başlar. Öteki kavramından önce dünyada sorumlu olduğumuz insanlara da değinmek gerekir. “gelecek kuşaklara karşı ahlaki bir sorumluluğumuz vardır da, hâlihazırda açlıktan ölen milyonlarca insana karşı bir sorumluluğumuz yok mudur?”¹³³Bu soru aslında birçok açıklamadan daha çarpıcıdır. Afrikada bir damla su bulamadığı için hayatını kaybeden, günümüzde Yemen de bir lokma ekmek bulamadığı için can veren, yada sebepsizce savaşa sürüklenip mağdur bırakılan insanlara karşı sorumluluğumuzun olup olmadığıdır mesele. Ötekine karşı olan ödevimiz için klavuzluk etme diyebiliriz; “Bazı şeylere ne kadar çok ihtiyaç duyulursa, o şeylerin bulunması o kadar zor olur. Bu, genel olarak uyulmasını umut

¹³² Badiou, s.75-76.

¹³³ Cevizci, s.170.

edebileceğimiz türden, genel kabul gören etik kurallar için kesinlikle doğru: Bu kurallar, birbirimizin karşısında kendimizi güvenlikte hissedebilmemiz, birbirimize yardım edebilmemiz, huzur içinde işbirliği yapabilmemiz ve birbirimizin varlığından korku ve kuşkuyla lekelenmemiş bir keyif alabilmemiz için, birbirimize karşı tavrımıza -bizim ötekilere karşı tavırlarımıza, aynı zamanda da ötekilerin bize karşı tavırlarına-kılavuzluk edebilir”¹³⁴

Bateman bütün bu bahsini ettiğimiz, ötekilik, terör, karşılıklı saygı, sorumluluk bilinci kavramlarını aklının bir kenarında tutar ve insan hakları konusuna geri dönerek ‘milletlerin onursuzluğu’¹³⁵ şeklinde bir başlığa yer verir. Bateman, insan hakları yasası ile o kadar başarısızlıklara imza atıldığını vurgusunda bulunur. Bunlar da en ahlaksızca olanın ise insansız hava araçlarına savaş veya savaş durumu olmaksızın kullanıldığı yerler olarak ifade eder. Savaşların adil olduğu kabul edildiğinde elbette askerlerin kendini en iyi şekilde savunma yetkisi vardır. Fakat bu insansız hava araçlarının kullanımının gerçekte nasıl olması gerektiği ile alakalıdır. İşin en tuhaf yeri ise bu araçların Siber-fetiş görüşünü açık olarak merkeze almasıdır. Aslında en büyük sorun bu silahla değil, savaşın devam etmesini isteyip bu devamlılığı sağlamak adına en iyi silahları üretme yolunda ki çabadır. 20. yüzyılda bir silahlanma yarışı söz konusudur. Bateman’un Hunnah Arend’den bir yorum alır ve ‘bir savaşta daha sonraki barışı imkânsız yapacak hiçbir şey olmamalıdır.’ Der.

Bateman, milli güvensizliğin devlet kademelerine yöneldiğini ifade eder. Bu soruna Levinas’ın ötekilik etiği, Badiou’nun gerçeklik ettiği ya da Kant’ın toplumsal otoritesi, ne ile gelirsek gelelim, Ulusal güvensizlik top yükün büyük bir yanlışı ifade ettiğini söyler. Bateman buna birkaç örnek verir; Badiou’nun insan haklarını reddetmesi insanları korkakça, alçakça öldürülmesi kabul ettiğini asla göstermez. Milli güvensizlikle ilgili bir ikilem yaşanmaması asla ahlaki olmaz. Çünkü öteki insanlara böyle korkunç muamele edilmesine izin verme utancını yaşamış oluruz. Örneklerini verdiğimiz gayri insani kamplardaki durumları unutmamalı oradaki insanları ‘köpeklerin haklarını’ istemedeki çaresizliklerini aklımızdan çıkarmamalıyız.

¹³⁴ Bauman, s.27.

¹³⁵ Bateman,s.302.

3.4. AHLAKTA DENGİ

Bateman son bölüm için 'denge'¹³⁶ başlığını tercih eder. Bu bölümde bizler için bir özet niteliği taşıyıp siyaset ve politikaya biraz daha derinlemesine değinir.

Kişiler kendi politik görüşlerinin temsilcilerinin oy vererek seçerler. Bu sistem parti sistemidir. Bir baş olur ve ona yakın görüşlerdeki insanlar etrafında toplanır. Bunun bilgisini hepimiz sahibiz zaten fakat çoğu insan için kendilerinin ahlak temsilcilerini belirlemek ya da kendilerini temsil edebilecek bir ahlak sisteminin olup olmadığını daha az bilinen bir gerçektir. Mesela Katolik hristiyanlar için ahlaki temsilci Vatikan Papasıdır; bu aşikar bir örnektir ama inanmayan veya bir çok dine aynı anda inanan insanlar için durum biraz daha karışık olabilir.

Biliyoruz ki politik liderler veya temsilciler hep iyi konuşmaya itilmişlerdir. Pek çok vaat veya reklam sunarlar, bu onların her dediğinin gerçek olacağı anlamına gelmez. Siyasi alanda hep bir sol ve sağa cenah olmuş, bu bölünme hep yaşanmış ve ikisi arasındaki zıtlık süren haldedir. Bateman, konu politik sağ ve sol ayrımına geldiğinde Gilles Deleuze'nin yorumlarına başvurur. Politik sığın hezeyanı için suçlamanın doğru olmayacağını, çünkü onların 'herkesten daha fazla aptal değillerdir' der. Sağ cihetin metodu, kanunun, 'harekete karşı durmak' şeklinde yorumlar. Bunun yanı sıra sol cihetin metodu, Kaosu, tam anlamıyla tartışmaları kazanmak değil fakat 'bir takım şeylere açık olmak' şeklinde yorumlanır. Pratik sağ ve solu bu şekilde incelemek kanun ve kaosun imgelerini yorumlamayı gösterir. Kanun güçleri mevcut hali koruma yönünde çalışırken, kaos güçleri ise gidişattaki problemleri (sorunları) ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. "İyinin ve kötünün "sabit" değerler değil, "işlevsel değerler" olduğunun; yapılan işlerin iyiliğinin tarihsel koşullara, insanların iyiliğinin ise niteliklerinin kullanıldığı psiko-teknik beceriye bağlı olduğunun anlaşıldığı bir zamanda, iyi ve kötü üzerine modası geçmiş boş konuşmalar artık kimi ilgilendirir ki?"¹³⁷

Bir de sağ ve sol siyasetteki referans noktalarının kaybedilmesi konusu vardır ki kanun ve kaos bu durumda bu referanslara sadık kaldıklarını görüyoruz. Çünkü onların bir tarafta mevcut düzene olan bağlılığı diğer tarafta da hareketlerinin çarpışması söz konusudur. Latour'a göre artık bizlerin varoluşucu sorunları çözme

¹³⁶ Bateman, s.338.

¹³⁷ Bauman, s.51.

zamanı geldi. Bu sorun ise kaosun farklı güçlerini birleştirmeye ya da birçok farklı kanunun kabulü ile çözülür. Bu çözümdeki en büyük handikap ise bazı konularda zaferin tam olarak imkansız olması ve uzlaşmanın sağlanamayıp sadece bir tarafın üstün gelmesidir. Bateman örnek olarak eşcinsel evleri verir ve bu durumda ortak bir yasanın çıkarılamadığını, kanunun baskın geldiğini ifade eder.

Bizim amacımız siyasi alandan da ahlaki noktaya değinebilmek. Bu durumda siyaseti savaştan başka bir şey anlamamız gerekir. Antik Yunanlıların yaptığı gibi siyasi şekilde hareket ettiklerinde iyi niyet taşıyorlardı. Burada yapılması gereken siyasetin içinde veya dışındaki savaşlarımızda hayalimizin çok daha ötesinde, bu Siyaseti iynin peşinde koşarak yapmalıyız. Hayali ahlak siyasetinde, ahlak temsili yatar. Bu durum iki farklı şeyim birbirini alakalı kılar. Bateman bu durumu temellendirmek için şu ifadeyi kullanır; “ Hareket karşı bir hareket geliştirebilmek için o bizim ahlaki tartışmalarımızın temelidir.”¹³⁸

Hayatsal kaide olarak evlilik, insan yaşamında büyük önem taşıyorsa, bu konunun da süregelen bir tartışma olduğunu gördük. İnsanların bunu kabul etmesi veya etmemesi elbette onların insiyatifindedir fakat etiksel açıdan büyük bir tartışma konusu olduğu aşikardır. Evlilik kavramı ile insan hayatının devam etme fikri hep paralel ilerlese de hayatta ki bir diğer gerçek ise ölümdür ve bu olmasını istediğimiz bir süreçtir. Etiksel olarak doğal ölüm kabul edilir olsada bir başkasını öldürme fikri hep karmaşık bir yapıdadır. Bir başkasını öldürme veya ölmesine sebep olma halinin kaotik bir yapıya sahip olduğu kabul edilmiştir. Bunların dışında daha büyük kitleler olarak düşündüğümüzde insanları bünyesine alarak şirketleşen yapılarada değinilmiştir. Bu büyük yapılaşmaların şirketsel olarak iyi iş yapmalarına rağmen insan ilişkileri konusunda ne kadar kısır kaldıklarını biliyoruz. Çerçeveye biraz daha geniş açıdan baktığımızda ulusal sorunların karşımıza çıktığını, devlet yapılarının kendi insanlarını koruması gerekirken bir başka devletin diğer uluslara dil, din, üstün ırk, ekonomik nedenler gibi sorunlardan dolayı eziyet ettiğini görürüz. Bu da bize ulusal şiddetin, kaosun varlığını, devletsel etik anlayışının ne kadar zayıf olduğunu göstermiştir.

¹³⁸ Bateman, s.343.

SONUÇ

Bateman'a göre insanların etik olarak davranmalarının nedeni ahlaki nedenlemelerin sosyal boyutlarıdır. Ahlaki sezgilerimizin bir arka planı olduğunu unutmamak lazımdır. Ahlaki mitolojilerimiz bizler ile birlikte var olan şeylerdir. Bize göre ahlaki olmak diğer varlıklarla ilgilenmektir. Bunun tam olarak yapılması için insanların diğer insanlar ile ahlaki konularda mümkün olan her zamanda iletişim kurmasıdır. Çoğu insan için ahlak felsefesi bir anlamı ifade etmese de; insanlarla olan ahlaki ilişkilerinde özel ve toplumsal müzakereler yapması gerekir ve bu durum onları ister istemez ahlak felsefesinin bir parçası olmaya iter. Siyasi alanda da böyle olunmalı ve siyaseti ettiği kontrol etmesine izin vermeliyiz. Eğer böyle olacaksa toplum ahlak temsilcilerinin kendi adlarına sorumluluk alması gerekir ve onların insanlar adına yeterli konuşma kapasitesine sahip olmaları beklenir. Eğer durumu böyle kabul edersek ahlaki temsilin yeni formlarla ulusal ve kurumsal bir yapıya ihtiyacı vardır. Bu da bize kaos'un hareketlerinin varlığını gösterir. Unutulmamalı ki kanun ile iç içe olunmadan reform da başarılı olmak düşünülemez.

Daha önceden bahsini ettiğimiz konuları neticelendirmek adına; ilk olarak politika ve siyaset konusuna değinelim. Etik yansımalarına karşı tedbirli olup, ahlaki temsiliyeti karşı sorumluluklarımızı göz önüne alarak politikaların geldiği son hali düşünmeliyiz. Suçumuzu azaltmak adına politik temsiliyetin başarısızlıklarının ardına saklanmak doğru olmayacaktır.

Bugün politik olarak tabir ettiğimiz şeylerin diğer insanları nelere zorladığını, hiç habersiz kendilerini bir kabusun içinde bulduklarını, politik çıkarları gözeticeğimiz derken insanların birincil hakkı olan yaşam haklarını gasp ettiğimizi unutmamamalıyız. Bu çıkarlar uğruna en büyük ödevimiz olan dürüstlükten vazgeçtiğimizi, yalanın normal hayat standartımız kabul edip içsel çöküntü yaşadığımızı fark etmeliyiz. Bizler hayatımızı ve değerlerimizi kendi fikirlerimiz ile anlamazsak bu değerlerin, politik çıkarmanın bir anlamının olmayacağı aşıkardır. Özellikle de ahlaki dehşet konusu, iki zıtlık arasında ki dar boğaz gibidir. 'Her şeyin kendi içinde, diğerlerine göre ve bütün açıdan belirli bir değeri vardır'.(Alferd North

Whitehead) Bu söz bizi her şeyin kendi değeri tecrübesinin olduğunu ve gerçeği bazılarının demokrasinin ortaya çıkacağını çok açık şekilde anlatır.

Bu kadar geniş alandan etikaçıya bakmasak bile; geniş ormanlar oksijen yapmazsa, çeşitli haşereler toprağı zenginleştirilmesi veya ağrılar görevini yapmazsa, bu binlerce insanın yok olması demektir. Eğer ahlaki bakış açımızı insanlarla sınırlı tutacaksa bile bizlerin diğer canlıları veya varlıkları düşünmesi gerekir. Unutmamalıyız ki hayatta kalmamız bir yerde onlara bağlıdır.

Politik problemimizde savaş yerine bir orta yol mitolojisinin olduğu varsayıldığında üç genel yaklaşım ortaya çıkar. Birincisi; daha iyi sorular sormak, ikincisi; ahlaki yelpazemize diğer canlı veya cansız varlıkları da ekleyebilmek ve yelpazeyi genişletmek, üçüncüsü ise; ahlaki dehşetin iki uç noktasını oluşturan grupları kısıtlayıcı onları bir dengeye sokmak. Bateman bu üç yöntem için ‘dinleme, tereddüt ve diplomasi’ kısaltmasını yapar. Ve bunlar için üç soru şekli yöneltir: ‘Kimleri duymuyoruz?, Neleri görmezden geliyoruz?, Bu sorun niçin çıkmazda?’

Bir diğer değineceğimiz nokta ise ilaçlar konusudur ki daha geniş çerçeveden bakıldığında tıp etiğı, ölüm etiğı gibi konularıda burada işleyebiliriz. Bu konuyu tıp alanı veya teknoloji içinde çok kez dile getirdik. Sıklıkla ele almamızın sebebi ise uygulamalı kaos konusu içinde çok net bir yere sahip olmasındandır. İlaçların bağımlılık yaptığı fikrine değinmiştik. Bu fikirden sonra yapılması gereken şeyin ilaçların piyasadan toplanması gibi düşünülebilir. Elbette bu işe yaramayacak bir öneridir. Onun yerine bazı ilaçları tıbbi yönden sınırlar getirerek, onlara ulaşımı zorlaştırıp, kullanımını gayri ahlaki ilan ettik. Ama esas olayımız bu değildir, bu iki tutum içinde geçerli olan soru bizler bu ilaçlar ile nasıl yaşıyoruz sorusudur. Bateman bu durumdakileri duymadığımız kişiler olarak isimlendirir. Yasadışı ilaç kullanımı için illa serseri olmak gerekmiyor, ilaç kullanıcıları arasında uzmanların belirlediğı ‘kurbanlar’ hep vardır ve onların bu konuda söz hakkı hiçbir zaman olmaz. Bizler bir ilaç kullanımı konusunda dinlemeyi öğrenmediğimiz sürece dengeyi oluşturamayız.

Latorun bu konu hakkındaki görüşü ise; birtakım yasa dışı ilaçların bağımlılığı kendilerince büyük anlamlar taşıdığı ve ilaçsız kalıp ölmektense ilaç yüzünden ölmeyi tercih ettiklerine dikkat çeker. Bu bağımlılık sonucunda ki yargılama için yargı makamına çıkılmadan en azından bir jüri önüne çıkarılmaları gerektiğini söyler.

Daha önce serserilerden bahsetmiş bu insanların ilaç konusunda daha yoğun bir kitleye sahip olduklarını görmüştük. Biz o insanların büyük çoğunluğunun yaşam şartlarının zorluğunun farkındayız. Bunları sefil kişiler olarak isimlendirebiliriz. Elbette serseri olmak akıllıca bir yaşam biçimi değildir. Bu insanların birçoğu, yaşamlarını sürdürmek için bu çukurun içine düşmüş durumda ve bu işi yaramazlık hissini unutmamanın en iyi yolu olarak bunu seçmişlerdir. Fakat bu ilaçların aşırı kullanımı, sorunlarını daha da fazla büyötmektedir.

İlaç üretimi, bunları kullanacak kesimin belirlenmesi, önce bir grup üzerinde denenmesi, yan etkilerinin tespiti, alınması gereken tedbirler varken alınmaması, bunların bir neticesi olarak insanların iyileşme fikrini bu ilaçlara bağlaması, daha uzun yaşama, ölüm korkusu... ne kadar istersek o kadar uzatabildiğimiz bir kaos. Burada hedef tıp ilminin karalanması değildir. Sadece bu alanda gözle görülür globalleşme ve bunun bir piyasa haline getirilmesidir. ‘Sağlık sektörü’ ne kadar kaotik bir kavram öyle değil mi?

Tıp alanında sadece insanlar gündemde değil kobay olarak kullanılan hayvanlar da gündeme getirilmelidir. Tıbbi endüstri de bu konu insanlar kadar eşdeğer bir şekilde ele alınmalıdır. Stengerse göre hayvanların endüstriyel olarak üretilip, kozmetik alanında test için kullanılıyor olması bariz bir sıkandadır. Farelerin, sıçanların hatta şempanzelerin bu durum için denek olması. Akıllamaz bir durumdur. Bunu yeni yöntemler bularak ortadan kaldırmayı önerir çünkü bu durum herhaliyle ahlaki dehşettir.

Bu duruma benzerlik gösteren kürtaj konusudur. Bu iki sorunun da çözölmesi için geniş çaplı bir diplomasiye ihtiyaç vardır. Hem hayvan hakları hem kürtaj konusunda o kadar yoğun bir öfke hâkimdir ki her iki kesimde rakiplerinin birer canavar olduğunu iddia eder. Bu konularda elbette uzlaşmacı bir diplomasi gereklidir. Bu konudaki ahlaki imalar ve hukuk etiğinin yararsız kaldığı aşıkardır. Bateman duruma iki örnek verir; ‘hristiyan değilim, o yüzden kürtaj olmam da sakınca yok’ düşüncesi ile aynı şekilde ‘hristiyan olduğum için kürtaj yaptıranları hor görmeliyim’ cümlesi ile aynı dehşet seviyesindedir.

Aynı zamanda ‘insan öldürme’ konusuna da tekrar değinerek; bahsini ettiğimiz konunun çok yönlü olduğunu unutmamak gerektiği vurgusun da bulunmalıyız.. Otomobil sektöründen bahsetmiş; her yıl binlerce insanın hayatını bu

söktüğüm kurbanı olduğu için kaybettiğini ifade etmiştik. Bu durum taşımacılık dünyasındaki sorgulamaya öngörü halinde karşımıza çıkar; mekanik taşımacılık sadece seyahat altyapısına çözüm olur. Esas problemimiz araçlardır ve araçlar yollar olmadan işe yaramazlar. Burada birbirinin içinden çıkan pek çok ahlaki dehşete şahit olmaktayız. Ölüm söz konusu olduğunda bunun bir hak olduğunu belirtmiştik. Fakat bu hak kavramı içinde istendik değiş yaşamdaki doğal süreci barındırıyor. Bunu unutmamamızıdır.

Elbette konularımız sadece ölüm üzerine olmadı. Hayatın diğer dalı olan sosyal yaşam alanına da değindik ve insanların ötekileştirmesinden, inançları doğrultusunda eleştirilip, gayri ahlaki muameleler yaşamasından, ‘insanlar eşittir’ cümlesinin altının ne kadar boş olduğundan, eşitlik kavramını sadece ‘ben’im görüşümle aynı olanlar ile kabul edebilindiğinden, benmerkezcilik ve egodan, aynı zaman da çok kültürlülükten debahsettik. İnsanların, toplumların bunları yaşarken ne denli kaotik bir atmosfere maruz kaldığını da gördük. Elbette kaotik anlayış, ahlaki dehşet sadece insan ve onun tekeli için geçerli değildir. Dünya üzerinde insan dışında yaşayan var olan pek çok şey var. Hayvanlar, bitki örtüsü, taşlar, nesneler... doğal yaşamın kapsadığı her şey. Ve elbette bu saydıklarımızda bu zincirin en büyük halkasıdır.

Bunlar gibi pek çok sorun ve hepsi bir çözüm beklemekte. Bazılarına analitik yollar ile çözüm ararken bazıları için insan elinden hiçbir şey gelmemektedir. Bizler kaos ile ahlak arasındaki ilişki kavramını bir şekilde ortaya çıkarmaya çalıştık. Dünya üzerindeki özellikleri günümüz insanının pekçok yaşantısı, inancı, özümsemiği veya benimsediği şey kaos içermektedir. Bu kavramı kullanım şeklimizi biraz daha insanlara indirgemeye onların eylemleri üzerinden sizlere sunmaya çalıştık. Dünya üzerindeki caniliğe değinmek için cesaretli olmak gerektiğinin bilinci ile konularımızı kaotik anlayış yoluyla açıklamaya çalıştık. Kurmaya çalıştığımız denge politikası elbette tek başına başarılabilir bir şey değildir. Ekip çalışması gerektiren, alınması gerekli önlemleri beraber almayı, yaşanması muhtemel sorunları beraber göğüslemeyi gerektiren bir durumdur.

KAYNAKÇA

Akalın, Şükrü Haluk ve Aksu, Belgin Tezcan. **Türkçe Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.1302.

Badiou, Alain. **Etik**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2003, s.17

Badiou, Alan. **Bir Eşitlik Felsefesi**, Latex Yayınları, 2014, s.7.

Bataille, Goerges. **Din Kuramı**, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Göçebe Yayınları, s.75.

Bateman, Chris. **Kaos Etiği**, Doruk Yayındarı, 2017, s.21.

Bauman, Zygmunt. **Postmodern Etik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.63

Blackham, H.J. **Altı Varoluşçu Düşünür**, Dost Yayınları, Ankara, 2005, s.35.

Canetti, Elias. **Hayvanlar Üzerine**, çev. Levent Konca, Sel Yayınları, 2014, s.20

Canetti, Elias. **Ölüm Üzerine**, çev. Gürsel Aytaç, Payel Yayınları, 2007, s.17-18

Cevizci, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, s.491.

Cevizci, Ahmet. **Felsefenin Kısa Tarihi**, Say Yayınları, 2012, s.343.

Cevizci, Ahmet. **Uygulamalı etik**. İstanbul: Say, 2013.

Harari, Yuval Noah. **Homo Deus: A brief history of tomorrow**. Random House, 2016.

Heimsoeth, Heinz; Mengüşoğlu, Takiyettin. *Immanuel Kant'ın felsefesi*. İstanbul Matbaası, 1967.

Heidegger, Martin. **Nietzsche'nin Tanti Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı**, Asa Yayınları, 2001, s.23

Hume, David. **İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme**, çev. Ergün Baylan, Bilgesu Yayınları, 2009, s.62.

Kierkegaard, Soren. **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğubatı Yayınları, 2010, s.18.

Konfüçyus, **İdeal Bir İnsan ve Topluma Dair Konuşmalar**, çev. Hasan İlhan, Kumsaati Yayınlar, İstanbul, 2013, s.21

<http://www.milliyet.com.tr/Suudi-Arabistan-da-vatandaslik-verilen-robot-hangi-yolu-izlemeli--molatik-293/>, (27. Ekim 2017).

<https://akilligelecek.tv/modern-zamanlarin-pinokyosu-ibuki-cocuk-robot/>, (25 Eylül 2019).

Rousseau, J.J, **Emile ya da Eğitim Üzerine**, Say Yayınları, 2009, s.198

Savaş, Erksin. **Bilim ve Ütopya**, sayı:292, yıl: 24 Ekim 2018, s.18.

SEYİDOĞLU, Bilge. **Mitoloji Üzerine Araştırmalar**. Dergâh Yayınları, Ankara, 2002.

Singer, Peter. **Hayvan Özgürleşmesi**, çev. Hayrullah Doğan, Ayrıntı Yayınları, s.161

Singer, Peter. **Pratik Etik**, çev. Nedim Çatlı, İthaki Yayınları, s.222.

Turner, Byran. **Eşitlik**, Dost yayınları, Ankara, 1997, s.20.

Türkeri, Mehmet. **Etik Kuramları**, Lotus Yayınevi, 2013, s.126.

Ünder, Hasan. **Çevre Felsefesi**, Doruk Yayınları, s. 137.